

T.C. DOĐUŐ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ/FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARAP BAHARI, TOPLUMSAL HAREKETLER VE SOSYAL
MEDYA: TUNUS VE MISIR ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Serap RESULOĞLU GEYLANİ
201184013

Tez DanıŐmanı: Doç. Dr. Barış ÇOBAN

İstanbul, 2014

T.C. DOĐUŐ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ/FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARAP BAHARI, TOPLUMSAL HAREKETLER VE SOSYAL
MEDYA: TUNUS VE MISIR ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Serap RESULOĞLU GEYLANI
201184013

Tez DanıŐmanı: Doç. Dr. Barış ÇOBAN

İstanbul, 2014

ÖNSÖZ

Son yıllarda ortaya çıkan halk ayaklanmalarında, insanların örgütlenmesini ve toplanmasını hızlandıran sosyal medya gücü dikkat çeker hale gelmiştir. Bu doğrultuda bu çalışmada Tunus ve Mısır'da gelişen halk ayaklanmalarında sosyal medyanın rolü olgusu incelenmiştir. Bu doğrultuda baskıcı rejim ve ekonomik sıkıntılarla sokağa çıkan halka, sosyal medyanın ne ölçüde yardımcı olduğunu göreceğiz.

Bu çalışmada büyük anlayış ve destek gördüğüm danışman hocam Sayın Doç. Dr. Barış ÇOBAN'a, bu çalışmayı yetiştirmemde emeği geçen ve desteğini esirgemeyen aileme teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	4
1. TOPLUMSAL HAREKETLER VE YENİ MEDYA.....	4
1.1. Toplumsal Hareketlerin Genel Nitelikleri.....	4
1.2. Toplumsal Hareketlerin Değişen Yüzü: Eski- Yeni Toplumsal Hareketler Tartışması.....	6
1.3. Toplumsal Hareketler Ve Alternatif Medya	10
1.4. Enformasyon Toplumu Ve Yeni Medya.....	14
1.5. Yeni Medya, Kamusal Alan, Demokrasi	18
II. BÖLÜM	24
2. SOSYAL MEDYA DEVRİMİ	24
2.1. Sosyal Medya Nedir?.....	24
2.3. Popüler Sosyal Medya Mecraları.....	26
2.3.1. Facebook.....	26
2.3.2. Twitter.....	27
2.3.3. Youtube.....	30
2.3.4. Bloglar	30
2.4. Sosyal Medya Rolü: 3 Örnek Olay	32
2.4.1. 2009 İran Olayları (Yeşil Devrim).....	32
2.4.2. “Arap Baharı” – Mısır ve Tunus Olayları.....	37
2.4.3. Wall Street’i İşgal Et Hareketi (Occupy Wall Street).....	42
III. BÖLÜM.....	47
TUNUS VE MISIR’DA ARAP BAHARI.....	47
ARAP BAHARININ TARİHSEL SÜRECİ, SÜRECE ETKİ EDEN FAKTÖRLER, ULUSLARARASI AKTÖRLERİN TUTUMU, ARAP BAHARININ ETKİLERİ VE SONUÇLARI.....	47
3.1. Tunus ve Mısır’ın Siyasi ve Sosyal Tarihine Genel Bakış	48

3.2. Tunus ve Mısır'ın Yakın Tarihi	49
3.3. Siyasi ve Sosyal Yapı	52
3.3.1 Tunus'un yakın geçmişteki siyasi ve sosyal yapısı	53
3.3.2. Mısır'ın yakın geçmişteki siyasi ve sosyal yapısı.....	54
3.4. Ülkelerin Yönetim Modeli ve Anlayışı	56
3.4.1. Müslüman Kardeşler Örgütü (İhvan-ı Müslimin).....	58
3.5. Ekonomik Durum	61
3.6. Yakın Tarihte Sivil Toplum Hareketleri ve Başkaldırıları	64
3.7. Büyük Ortadoğu Projesi.....	66
3.7.2. Büyük Ortadoğu Projesinin Coğrafya Üzerindeki Uygulamaları ve Rolü	67
3.8. Toplumsal Başkaldırı Tunus Ve Mısır Baharı	67
3.9. Tunus'ta Yasemin Devrimi.....	68
3.10. Mısır'da Rejime Başkaldırının Merkezi Tahrir Meydanı	70
3.11. Toplumsal Başkaldırının Arap Coğrafyasına Dağılması	71
3.12. Toplumsal Başkaldırıda Sosyal Medyanın Rolü	72
3.13. Başkaldırıların Sonuçları ve Rolü.....	76
3.14. Arap Baharına Uluslararası Yaklaşımlar Ve Türkiye'nin Tutumu.....	77
3.14.1. Uluslararası Devletlerin Arap Baharına Yaklaşımları	77
3.14.2. Birleşmiş Milletlerin Yaklaşımı.....	79
3.14.3. Türkiye'nin Yaklaşımı ve Bölgesel İlişkileri.....	79
3.15. Arap Baharı Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	80
IV. BÖLÜM.....	82
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA.....	86

ARAP BAHARI, TOPLUMSAL HAREKETLER VE SOSYAL MEDYA: TUNUS VE MISIR ÖRNEĞİ

ARAB SPRING, SOCIAL MOVEMENTS AND SOCIAL MEDIA: TUNUSIA AND
EGYPT

ÖZET

2011 Yılında Tunus'ta başlayan halk ayaklanması, zamanla diğer Arap ülkelerinde de görüldü. Baskıcı rejim ve geçim sıkıntısı gibi temel nedenlerle başlayan isyanlar, zamanla bütün Ortadoğu'yu rolü altına aldı. Ancak bu ayaklanmaların nedeni ve gelişimleri çok daha öncesine dayanmaktadır. Son 3 yıldaki ayaklanmalarda ilgi çeken nokta ise, insanların örgütlenmesini ve toplanmasını hızlandıran sosyal medya olgusudur. Bu çalışmada, Arap Baharı kapsamında Tunus ve Mısır'da gelişen olaylar ele alınacak, sosyal medya olgusunun rolü irdelenecektir. Sosyal medya, isyanları başlatan veya kızıştıran bir araç olarak değil; insanların bir araya gelmesini hızlandıran bir araç olarak görülmelidir. Arap Baharı'nın nedenleri arasına sosyal medyayı sokmak, olaya çok yüzeysel bakmak anlamına gelecektir; zira halkın ayaklanmasını sosyal medyadaki mesajlar değil; kısıtlanan özgürlük, haklar ve maddi zorluklar geliştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk Ayaklanmaları, Baskıcı Rejim, Sosyal Medya, Arap Baharı, Özgürlük

ABSTRACT

The rebels began in Tunisia, in 2011, spread to other Arab countries in time. Oppressive regimes and financial difficulties triggered the revolts and the whole Middle East was affected. However, the reasons behind these revolts depend upon back in history. The attractive point in the revolts in the last 3 years is the concept of social media which accelerated the people's getting together. Within this study, the events in Tunisia and Egypt in the scope of Arab Spring will be dealt with; and the effects of social media will be analyzed. The social media should not be seen as a trigger to start or provoke the revolts but as a tool which helped people coming together in the streets. Counting the social media concept as a reason behind the Arab Spring would be a superficial analysis since the revolts of the people resulted from the limited freedoms, rights and financial problems but not the social media messages.

ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ

Şekil 1. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'yu kapsayan MENA (Middle East- North America) bölgesi aktif Twitter kullanıcı sayısı (Ocak- Mart 2011)29

Şekil 2. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'yu kapsayan MENA bölgesi atılan tweet sayısı29

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

BOP: Büyük Ortadoğu Projesi

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)

NPDSP: New Partnership for Democracy and Shared Prosperity

GİRİŞ

Dünyada giderek artan nüfus, gelişen teknolojiler ve değişen toplum yapıları, beraberinde yeni sorunları da getirmektedir. Geçmişten günümüze değişmeden gelen kemikleşmiş baskıcı rejimler, bu değişime ayak uyduramasalar da toplumlar ve özellikle yeni, genç nesil bu değişime bir şekilde adapte olabilmekte ve hatta kendi çıkarları için kullanabilmektedir. Dünyada yaşanan son gelişmelere baktığımızda bunun ne kadar gerçek bir yargı olduğunu görmek son derece kolaydır. Gerek Amerika'da, gerekse Ortadoğu'da patlak veren ekonomik krizler, halk ayaklanmaları ve hükümet değişiklikleri gibi olaylarla yeni neslin rolü ve beklentileri açıkça görülmektedir.

2011 yılından bu yana Ortadoğu, yıllardır baskıcı rejimlere ve Avrupa ve Amerika gibi dış güçlerin rolüne karşı halkın birikmiş öfkesini kustuğu; artık yaptırımlara ve dayatmalara dur diyebildiği ve bunu yaparken de yeni medya araçlarını kullanmayı ihmal etmediği bir dönem geçirmektedir. Bu durum yalnızca bölgeyi ve bölgedeki halkları değil, tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Zira toplumsal hareketler içerisindeki sosyal medya olgusu hem Batıda hem doğuda son zamanlarda yaşanan olaylarda dikkat çekmektedir. Bu nedenle bu sosyal medya – geleneksel medya – demokrasi – hükümetler ve halk arasındaki ilişkiler yeniden analiz edilmesi gereken alanlardır. Bu çalışmanın önemi de buradan ileri gelmektedir.

Bireyler toplumsal iletişim ağları sayesinde daha hızlı iletişim kurar hale gelmekte ve bu ağları ihtiyaçları doğrultusunda etkin kullanmaktadırlar. Görülüyor ki, 2011 yılında Arap coğrafyasında etkin olan halk hareketlerinde örgütlenme aracı olarak toplumsal paylaşım ağları kullanılmış bu doğrultuda da bu mecralar dikkat çekici hale gelmiştir (Babacan, 2011: 66). “Dolayısıyla bölgede yaşanan halk hareketlerinin toplumsal dinamiklerine dikkat çekmeden, daha çok sosyal medyanın olumlu özelliklerine vurgu yapılarak yaşananları “sosyal medya devrimi” olarak ifade etmenin gerçekçiliğini tartışmak gerekmektedir” (Babacan, 2011: 66).

Bugün yeni iletişim teknolojileri sayesinde dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olay birkaç saat içinde tüm dünya da duyulabilmektedir. Böylelikle yeni iletişim

teknolojileri uzaklıkları yok etmekte toplumlar arası etkileşimleri arttırmakta ve dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen toplumsal ve kültürel mücadelelerde etkin rol oynayabilmektedir (Maalouf'tan aktaran Karaçor, 2009: 122).

Çalışmanın amacı, yeni medya araçları (İnternet/sosyal medya) ve demokrasi arasında nasıl bir ilişki olduğuna değinerek, Kuzey Afrika'da ki – özellikle Tunus ve Mısır – aktivist hareketlerin, yeni iletişim teknolojilerini hangi amaçla ve nasıl kullandıklarının çerçevesini çizmek ve iletişim teknolojilerinden sosyal medyanın bu muhalif ayaklanmaların örgütlenme sürecinde ne gibi rolü olduğuna yer vermek olacaktır. Çalışmada yanıt aranılan soruları şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Arap Baharı başlangıcında ve sürecinde sosyal medya kullanımını nasıl olmuştur?
- Sosyal medyanın Arap Baharı sürecindeki rolü nedir?
- Halk ayaklanmalarının çıkışında sosyal medyanın rolü nedir, tetikleyici olmuş mudur?

Çalışmanın birinci bölümünde, yukarıda bahsedilen sosyal medya, alternatif medya, bilgi toplumu ve toplumsal hareketler arasındaki ilişki incelenecektir. Toplumsal hareketlerdeki sosyal medya rolü; enformasyon toplumunda alternatif medya ve toplumsal hareketler, sosyal medya devrimi çalışmanın birinci bölümünde ele alınacaktır. Birinci bölümü başlıklar halinde kısaca özetleyecek olursak, öncelikle toplumsal hareketler olgusu nedenleriyle ele alınmıştır. Toplumsal hareketlerde yeni – eski hareketlerin incelendiği başlıkta, günümüz teknolojilerinin ve bilgi çağının değiştirdiği toplumsal hareketler anlatılmaktadır. Diğer başlıkta ise alternatif medya konusuna değinilmekte; toplumsal hareketlerde alternatif medyanın rolü irdelenmektedir. Enformasyon toplumunda yeni medya araçlarının anlatıldığı sonraki başlıkta, çağımızın bilgi toplumunun gerekliliklerinin yeni medya ile nasıl bağdaştığı gösterilmektedir. Yeni medyanın kamusal alan ve demokrasiyle ilişkisi de bu bölümde verilmektedir. Bu bölümün genel amacı, toplumsal hareketler kavramını, alternatif medya ve çağımızın koşullarını incelemek ve sosyal medya kavramlarına giriş yapmadan önce bu kavramları vermektir.

Çalışmanın ikinci bölümü ise detaylı olarak sosyal medya olgusu ve gelişimi üzerinde durmaktadır. Facebook ve Twitter gibi sosyal medya mecralarından örnekler ve detaylar

verilerek bir sonraki bölümde irdelenen Arap Baharı gelişmeleri ile sosyal medya arasında kurulacak ilişkinin anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Bu bölümün amacı, sosyal medya hakkında detaylı bilgi vermek ve siyasi gündemle ilişkisini; üç örnek olay aktarılarak incelemektir.

Üçüncü bölümde, Arap Baharı sürecinde iki önemli ülke olan Tunus ve Mısır üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde hem bu ülkelerin siyasi geçmişleri, hem yaşanan ayaklanmalar hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Bu bölümde ayrıca Büyük Ortadoğu Projesi, Amerika ve Avrupa gibi dış güçlerin rolü ve Türkiye'nin tutumu ele alınmaktadır. Bu bölümde, sosyal medya ile Arap Baharı'nda Tunus ve Mısır'da yaşanan gelişmeler arasındaki ilişki incelenmektedir.

Çalışmanın yöntemi, literatür taraması, bulguların analiz edilmesine dayanmaktadır. Çalışmada öncelikle literatür taramasına yer verilecek, bulgulardan yola çıkılarak hazırlanan sonuç kısmı ise son bölümlerde ele alınacaktır.

I. BÖLÜM

1. TOPLUMSAL HAREKETLER VE YENİ MEDYA

1.1. Toplumsal Hareketlerin Genel Nitelikleri

19. yüzyıl kapitalizmine bir karşı duruş olarak ortaya çıkan toplumsal hareketler, modern toplumun gelişmesiyle birlikte özellikle sanayileşmeyle artan sosyal adaletsizliğe karşı bir tepki olarak kendini göstermeye başlamıştır. Toplumsal hareket kavramı ilk olarak ise 19. yüzyılın başlarında proletaryanın sınıf savaşımları olarak açıklanmıştır. 19.yüzyılın sonlarında ise toplumsal hareketler işçi sınıfının hareketleriyle özdeş hale gelmiştir (Bottomore'dan aktaran Işık, 2013: 13). Castells ise “toplumsal hareketi” yenilik öneren, toplumsal ortaklığı bir eylem grubuna dönüştürme başarısına dayanan bir oluşum grubu olarak tanımlar (Castells'den aktaran Işık, 2013: 14).

Touraine (1999: 44) toplumsal hareketi birbirleriyle karşı karşıya gelen, aynı kültürel özelliğe sahip ve bu kültürün meydana getirdiği aktivitelerin toplumsal kontrolü için mücadele eden aktörler hareketi olarak tanımlar. Giddens ise en temel anlamda “toplumsal hareketi” ortak bir çıkarı korumak ya da ortak bir hedefe ulaşmak amacıyla girilen toplu bir çaba olarak tanımlamaktadır (2000: 541).

Sosyal ve politik karşı çıkışların bir sonucu olarak değerlendirilen toplumsal hareketlerin bir diğer önemli özelliği ise araçlarının her daim değişime açık olma durumudur. Özellikle bu durum son yıllarda ortaya çıkmış ve toplumsal hareketlerin “iletişimsel eylem” boyutunun ağırlık kazanmasını sağlamıştır. Böylelikle modernizm özellikleri ile gelişen yeni bir toplumsal hareket tarzı doğmuştur (Uyar, 2003:137). Sonuç olarak toplumsal hareketlerin gelişmesinde ve amaca ulaşmasındaki ortak payda bireyler arasındaki etkileşimin en üst noktada olmasıdır. Bu perspektifte bireylerin bilgi, düşünce, birikim ve beklentilerini ortak bir paydada buluşturup elde ettikleri ürünü ortak olarak sahiplenebilmeleri toplumsal hareketleri etkin hale getiren öğelerden biridir (Uyar, 2003:137).

Toplumsal hareketlerin çoğu ilk zamanlar feminist, sosyalist, işçi, milliyetçi ya da ulusal kurtuluşçu hatta dinsel hareketlerde olduğu gibi dünya ekonomisinin tarihsel evrimi bağlamında değerlendirilmişlerdir. Bu hareketlerin ortak paydası da daha özgürlükçü, demokratik ve eşitlikçi bir dünya idealine ulaşmaktır. Günümüzde de neo- liberal siyasete meydan okuma yine toplumsal hareketler tarafından yükseltilmektedir (Amin, Chomsky ve Frank'dan aktaran Işık, 2013: 16). Kadın ve eşcinsel haklar hareketi, sivil haklar hareketi, ekolojik hareketler, savaş karşıtı ve askeri müdahaleye karşı barışçıl hareketler, ABD, Batı dünyasının diğer kesimleri ve Ortadoğu'da süren daha geniş ve halka dayalı hareketlerin hepsi daha demokratik bir sürecin parçası olarak görülmektedir (Amin, Chomsky ve Frank'dan aktaran Işık, 2013: 16).

Toplumsal hareket kavramı bir anlamda “ütöpik” bir beklentiyi de simgelemektedir. Küreselleşme sürecinin umutsuz, ütopyasız bir dünya sunduğu söylenmektedir. Bu umutsuzluğa ve karanlığa karşı ütopyacı söylemlerle “yeni bir dünya”nın var olabileceğine karşı karnavalesk söylemler toplumsal hareketleri harekete geçiren etkenler olarak nitelendirilebilir (Çoban, 2009: 9). Toplumsal hareketler var olan düzene karşı gösterdikleri tepkiyle geleceğin insanlar için daha umutlu bir yer olacağını vurgularlar, bu nedenle toplumsal hareketlerin ortaya çıktıkları günden bu yana ütopyaların izini taşıdığı görülmektedir. Özgürlükçü ve eşitlikçi bir dünyayı umut eden toplumsal hareketlerin, içinde buldukları dünyanın ötesinde kurguladıkları bu dünya ütöpik, ulaşılması gereken hedef olarak belirlenir, bu bağlamda toplumsal mücadelenin özgürlükçü yapısı ütopyadan beslenir ve ancak içinde bulunduğu koşulların ötesine geçmeyi hedefleyen bir bakış açısının geleceğe yürüyebileceği vurgulanır (Çoban, 2009: 10).

Çoban makalesinde, dünyayı değiştirme ve dönüştürme çabası içinde olan her hareketin aslında ütöpik bir beklentinin peşinde koşan bir arayış olduğunu nitelemektedir. Ütopya her ne kadar var olmayan bir yer olarak nitelendirilse de hiçbir zaman ulaşılamayacak bir yerde değildir. Çoban, günümüzde sınıf mücadelesinin gerilemesine rağmen yeni toplumsal hareketlerde de ütopyayı merkeze alan bir siyasetin izlendiğini vurgulamaktadır. Ütopyalar her tarihsel dönemde kendilerini var etmişler, tüm özgürlükçü düşün ve mücadele biçimleri de onların metinlerinden beslenerek kendilerini güçlü kılmışlardır (2009: 11). Bu nedendir ki, toplumsal mücadeleleri çözümlerken ütopyanın rolünü göz

ardı etmemek gerekmektedir. Ütopya olmadan toplumsal hareketlerin var olacak gücü bulmaları mümkün görünmemektedir (Çoban: 2009: 11).

Bütün bunların yanı sıra, toplumsal hareketlerin büyük bir kısmının iktidarla bir mücadele içinde olduğu görülse de aslında iktidarı parçalamayı veya kendi iktidarlarını kurmayı amaçlamadıkları birçok tarihsel kanıtta görülmektedir (Işık, 2013: 18). Toplumsal hareketlerin birçoğunun başarılarını kendi sistemlerini veya sistem içinde kendilerini kurumsallaştırarak elde ettiği görülmektedir. Toplumsal hareketlerin temelinde öngörülen sınıf hareketi ise toplumsal dönüşüm sürecinin hızlanmasını da etkin rol oynamaktadır. Sınıf hareketi tüm ezilen toplum kesimleriyle dayanışma içerisinde iktidarın yeniden örgütlenmesi çabası içindedir. Dolayısıyla sınıf hareketi ile bir birlik içinde olmayan toplumsal hareketlerin toplumsal dönüşümü sağlama gücü bulunmamaktadır (Çoban, 2009: 20, Işık, 2013: 19).

1.2. Toplumsal Hareketlerin Değişen Yüzü: Eski- Yeni Toplumsal Hareketler Tartışması

Yeni toplumsal hareketler perspektifinin, 1960'ların sonu 1970'lerin başlarında neo-marxist modellerin yetersizliğinin hissedilmesiyle kendini göstermeye başladığı söylenmektedir. Yeni toplumsal hareketler tarafından öne çıkarılan en önemli farkına varmanın artık bireylerin çıkarlarının sadece ekonomiyle ilintili olmayacağı olgusu olmuştur. Dolayısıyla Işık makalesinde endüstri toplumunda hareketlerin daha çok sınıf mücadelesinden hareketle siyasal bir özelliğe vurgu yaptığına değinerek, günümüzde artık farklılık, kimlik, çoğulculuk gibi kavramlar üzerinde bir siyasetin var olduğuna dikkat çekmek ister (2013: 24- 25).

Benzer bakış açısı Hardt ve Negri'nin söylemlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Hardt ve Negri (2004) günümüzde sınıf siyasetinin yerine devrimci özne olarak "çokluk"un vurgulandığı bir anlayışı benimsemektedirler. Günümüz demokrasisi artık kimlik üzerinden şekillenmektedir. Bu perspektiften baktığımızda Siyasal eylemin gerçekleştirilebilmesi çokluk olgusuna bağlıdır. Çünkü çokluk demokrasiyi gerçekleştirebilecek en önemli toplumsal öznedir (2004: 114).

Bütün bunlara rağmen yeni toplumsal hareketler terimi feminist, barışçı, ekolojik, yerel ve özerk hareketlerin ortaya çıkmasına paralel olarak ortaya atılmış ancak yapılan ilk tartışmalarda neyin yeni, özellikle yeniliğin siyasi ve teorik yanları hakkında netlikte sıkıntı yaşanmıştır (Sanlı, 2005: 45).

Eski - yeni toplumsal hareketler noktasında süregelen tartışmaların ise tamamen tarihsel araştırmalardan uzak olduğu söylenmektedir. Kabaca 18. yüzyıldan bu yana toplumsal hareketlere bakılacak olursa bunların yeni toplumsal hareketlerden ciddi bir biçimde ayırtıran yönlerinin olmadığı dikkat çekicidir. Yeni toplumsal hareketlerin daha çok kimlik ve otonomi odaklı oldukları söylenir. Yine bu hareketlerin iktidar mücadelesinden çok savunma nitelikli oldukları vurgulanır. Dar sınıfsal iktisadi çıkarların dışında farklı toplumsal katmanları harekete geçirme özelliği yine yeni toplumsal hareketlere atfedilen bir özellik olarak nitelendirilir (Çetinkaya, 2008: 36).

Toplumsal hareketler üzerine yapılan tartışmalardan bir diğeri ise artık yeni toplumsal hareketlerin eski toplumsal hareketlerin yerini aldığı sorunsalıdır. Bu bakış açısına göre eski toplumsal hareketlerin altı boşaltılmaktadır. Dar iktisadi hedeflerin peşinden koşan bir anlayış olarak nitelendirilen, devrimi gerçekleştirmek ve iktidarı ele geçirmek olarak nitelendirilen toplumsal hareketler ortadan kalkmaktadır (Touraine, 2002: 274). Bu düşüncenin ise “Sanayi Sonrası Toplum” teorisini hayata geçirenlerden ve aynı zamanda yeni toplumsal hareketlerin önemli savunucularından olan Touraine ile yakından ilgisi mevcuttur. Ona göre eski toplumsal hareketlerden kastedilen işçi sınıfı hareketidir ve devlet iktidarı hareketler için önem taşımamakta, daha çok sivil topluma yönelmektedir (Touraine, 2002: 274).

Habermas, Offe, Touraine ve Melucci gibi önde gelen yeni toplumsal hareket savunucularına göre de, yeni hareketler önceki hareketlerden, yani geleneksel hareketlerden tümüyle farklıdır. Yeni hareketlere ilişkin bu görüş “eski- yeni siyasal paradigmlar” çerçevesi içinde Offe tarafından temsil edilir. Buna göre “eski siyasal paradigma” resmi ve hiyerarşik olarak örgütlenmiş sendikalar, sol partiler ve gruplardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda da “kendiliğindenci, duygusal, merkezilikten yoksun eşitlikçi özellikleriyle gayri resmi olarak örgütlenmiş gevşek bağlarla kenetlenmiş

gruplardan oluşurken gündelik yaşamın gittikçe artan bürokratikleşmesine kurumsallaştırılmasına ve yaşam dünyasının sömürgeleştirilmesine karşı direnmeyi amaçlamaları dolayısıyla yeni siyasal paradigmaya” dahil olmuşlardır (Sanlı, 2005: 98). Dolayısıyla Offe bu hareketleri sivil toplum alanında etkin olan parlamento dışı ve özerk hareketler olarak nitelendirmektedir (Sanlı, 2005: 99).

Eski ve yeni toplumsal hareketler üzerine çalışanların yaptığı asıl tartışma ise, eski toplumsal hareketlerin zengin içeriğe ve çeşitliliğe sahip olmadığı, daha çok kendi iktisadi çıkarlarını gözeten ve hatta başka toplumsal kesimleri dışlamış hareketler olarak gösterilmesiydi. Yeni toplumsal hareket bakış açısını savunanlar için ise artık sınıf mücadelesi kalmamıştır. Yeni hareketler dar iktisadi çıkarlardan ziyade daha demokratik ve katılıma açık hareketlerdir. Bu yeni hareketlerin özgün nitelikleri ise formel siyasi kanalların dışında çalışarak hayat tarzı, etik ve kimlik duyarlılıkları üzerine çalışıyor olmaları olarak nitelendirilir (Çetinkaya, 2008: 35).

Sanlı ise makalesinde “yeni toplumsal hareketleri” tanımlarken bunların merkezi ve hiyerarşik yönetim yapısına karşılık farklı bir duruşları olduğunun görülmesine dikkat çekmek ister. Bu nedenle en önemli duruşlarının merkezi sisteme karşı anti-devletçi olduğunu söylemektedir. İşçi hareketlerinde olduğu gibi devleti kontrol etmek yerine çoğulcu ve özerk sivil toplumu korumak için demokratik örgütlenmeler sergilemektedir. Yeni toplumsal hareketlerin devlete şüpheli ve yetersiz bakışları onların başlıca nitelikleri olarak sınıflandırılır (Sanlı, 2005: 99-100).

Yeni toplumsal hareketlerin “eski” den farkı noktasında iki teorinin öne çıktığını görürüz. Bunlar, kültürel ve siyasal teoriler olmak üzere ikiye ayrılır. Kültürel bakış açısı daha önceki ve günümüzdeki toplumsal hareketler arasında keskin bir ayrılığa işaret etmektedir. Toplumsal bütünlüğü daha çok kültürel aktivitelerle özdeşleştiren bu versiyon iktidarın merkezi olmayan doğasına dikkat çekmektedir (Coşkun, 2007: 138). Dolayısıyla daha çok gündelik yaşama, sivil topluma, devlet ve sivil toplum arasındaki özgür alanlara dikkat çekmektedir. En önemlisi de yeni hareketler toplumsal temeli sınıfla değil hareketi tanımlayan farklı değerler ve ideolojilerle açıklamaktadır. Bu nedenle kopuş teorileri olarak da adlandırılabilir (Coşkun, 2007: 139).

Yeni toplumsal hareketler konusunda çalışan teorisyenler bu hareketlerin sosyopolitik yönünden çok, normlar, mevcut yapılar, kimlik yapılarındaki değişim talepleri gibi sosyokültürel boyutlar üzerinde çalışmışlardır. Toplumsal hareket savunucularının başında gelen Touraine “toplumsal hareketleri toplumsal düzlemde çatışmacı fakat kültürel alana yönelmiş davranış biçimleri” olarak tanımlar (Çayır, 1999: 23). Ayrıca Melucci yeni hareketlerin en dikkat çekici özelliğine de vurgu yaparak yeni hareketlerin yansımali özelliğine dikkat çeker. Artık hareketler dünya çapında bir etkiye sahiptir. Çok uluslu bir boyut içermektedir (Melucci'den aktaran Işık, 2013: 30).

Offe ise 1970'lerde Avrupa da göreceli olarak hakim olan refahlık, eğitim imkanlarının artışı, servis sektöründe istihdamın artışı gibi etkenlerin yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığını söylemektedir. Bu gelişmelerle büyüyen ve kamu sektöründe çalışan eğitimi orta sınıf ise bu hareketlere en duyarlı sınıf olmuştur. Kısacası toplumsal hareketler siyasal ve kültürel açıdan merkezsiz, yapısız (hiyerarşik olmayan) ve açık olması yönleriyle, toplumun metalaşmasına homojenleşmesine karşıdırlar (Lelandies, 2009: 69).

Yeni toplumsal hareket teorisyenlerinin de geliştirdiği bakış açısının ışığında görülen odur ki yeni toplumsal hareketler ilk etapta toplumsal ve kültürel ikinci etapta siyasal eylemlerdir. Dolayısıyla gelişen ilk örneğin işçi sınıfı hareketi olduğu görülür (Işık, 2013: 35). Ayrıca bu hareketler devlete doğrudan müdahaleyi gerekli kılmayan sivil toplum içerisinde nitelendirilen hareketlerdir. Yeni toplumsal hareketlerin eylemlerini, isteklerini ve tepkilerini duyurmada medyayı kullanıyor olmaları en önemli özellikleri olarak nitelendirilir (Işık, 2013: 35).

Toplumsal hareketler alanında çalışan teorisyenlerin bakış açılarının aksine Çetinkaya ise makalesinde geçen yüzyıldan beri toplumsal hareketlerin temelini oluşturan kitle hareketlerinin milliyetçilik temelinde gerçekleştiğini vurgular. Dolayısıyla bu tür hareketlerin sadece eski toplumsala hareketlere mal edilmesi söz konusu olamaz. Çetinkaya yeni ile kastedilenin tabi ki muhalif sistem karşıtı hareketler olduğuna dikkat çeker. Fakat Çetinkaya ısrarla 18.ve 19.yy hareketlerinin de oldukça karikatürize edildiğine

değinererek, işçi hareketlerinin de dar iktisadi hedefler peşinde koşmayan, çok çeşitli kesimleri bayrakları altında toplayan zengin bir mücadele hareketi olduğunu vurgular (2008: 37). Tanıl Bora'nın da çalışmalarında belirttiği gibi 1960'ların anarşizan hareketlerine bakıldığında kadın hareketleri, çevreci hareketler, barış hareketi 19. yy ortalarına kadar uzanan köklü geçmişe sahiptirler (Bora, 1990: 49).

Özetlemek gerekirse, yeni toplumsal hareketleri eskisinden ayıranın, ekonomiden ziyade kimliksel ve kültürel eşitsizliği kendine temel alması, ulus üstü oluşu, kısa sürede gerçekleşiyor oluşu, herhangi bir din, ırk, sınıf, ideolojiye indirgenmemesi aktörlerinin zengin ve eğitilmiş olması gibi özelliklere sahip olması olarak nitelendirilir. Bu ayrışmanın temelinde “moderniteden post moderniteye ve sanayi toplumundan sanayi sonrası bilişim toplumuna geçiş yatmaktadır” (Şentürk, 2006, 32).

Çoban ise makalesinde yeni toplumsal hareketleri, “kimlik temelli olmaları, çoğulculuk ve farklılık kavramlarını öne çıkarmaları eylemi bireysel ve kolektif kimliklerin bir karışımı olarak görmeleri şiddet yerine uzlaşmaya dayanmaları esnek ve ademi merkezi yapılara sahip olmaları gibi özellikleriyle önceki toplumsal hareketlerden ayrılmaktadır” sözleriyle tanımlar (Çoban, 2009, 176) .

Bütün bu bilgilerin ışığında şunları söyleyebiliriz: toplumsal hareketler arasında temel farklılıklar her zaman olabilir. Toplumsal hareketleri eski- yeni olgusu içinde sınırlandırmaya çalışmak bu hareketlere geçmişte ve günümüzde sahip olmadıkları derin anlamlar yüklemeye çalışmaktadır.

1.3. Toplumsal Hareketler Ve Alternatif Medya

Medya hem siyasi hem sivil yaşamda büyük önem taşımaktadır. “Edmund Burke’a atfedilen o ünlü “dördüncü kuvvet” ifadesi, medyanın siyasi ilişkiler ve hükümet üzerindeki kurumsal ve siyasi nüfuzundan söz etmektedir” (Mutman, 2011: 8). Bu kuvvet iki farklı şekilde görülebilir, medya toplumdaki mevcut görüş ve bilgileri iletmeye yarayan bir araçtır ve böylece kamusal tartışmalara ortak bir mecra yaratan bir güçtür; ikincisi de söylemeye değer şeylerin seçildiği, gündemi belirleyebilen ve siyasi – ekonomik güç baskısının altında sözlerin dizilimini; varlığını belirleyen bir güçtür (Mutman, 2011: 8).

Alternatif medya, geleneksel medyanın yaratamadığı kuvveti yaratabilmektedir. Geleneksel medyanın yarattığı “teksesliliği” kırmaya çalışan alternatif medya kanalları, bu mücadelelerinde birçok zorlukla da karşı karşıya gelmektedir. Ancak neoliberal politikaların aracı haline gelmiş geleneksel medya kanallarının karşısında durmaları ve muhalif görüşleri de destekleyebilmeleri sayesinde demokrasiye hizmet edebilmektedir. Değişimin aktörlerine önem veren, sistemi deşifre etmeye çalışan ve Paulo Freire’nin de belirttiği “praksis” çabalarını sürdüren alternatif medya; aynen Freire’nin anlatısındaki gibi herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu inancını yürütmektedir (Mete, 2008: 3).

Alternatif medya kavramı, bazen karışıklığa neden olabilmektedir. Araştırmalar uzun süre ana akım medyaya ve ürünlerine odaklandığı için, ana akım dışındaki medyayı fazlaca ele almamıştır. Alternatif medyaya yönelik çalışmalar çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Birinci grup, alternatif medyayı detaylı bir biçimde ele alıp onu açıklayan; temeline inen ve onu iletişimsel bir olgu olarak yansıtan çalışmalardır. İkinci grup ise, alternatif medyanın iletişim ve demokrasi açısından önemini inceleyen çalışmalardan oluşmaktadır (Fenton, 2006: 305).

Alternatif medyayla ilgili yapılan çalışmaların çoğu, bu medya türünün ana akım medyadan farklar üzerine odaklanmaktadır. “Alternatif medya genellikle ana akım medya tarafından temsil edilmeyen muhaliflere temsil sağlaması ve sosyal, siyasal reformun taraftarlığı ile tanımlanmıştır” (Haas, 2004: 115; Akt. Ceyhan, 2009: 5). Alternatif medyaya yönelik kuramsal çalışmaların çıkış noktası, John Downing’in “Radical Media” (Radikal Medya) isimli 1984 tarihli çalışması olarak bilinmektedir. Bu çalışmada radikal medya, muhalif bilgi kurumu olarak değerlendirilmiş ve gelişmeye yönelik gücün aktörü olarak yansıtılmıştır (Haas, 2004: 116; Akt. Ceyhan, 2009: 5). Downing, bu çalışmasını 2001 yılında güncelleyerek radikal medya formlarını genişletmiştir; “18. ve 19 yy. işçi şarkıları, grafitiler, sokak tiyatroları, posterler alternatif medya ürünleri olarak nitelenir” (Ceyhan, 2009: 5). Bu ürünler, alternatif medyanın en yaygın kullanılma alanlarındandır. Ana akım medya araçlarından farklı olarak alternatif medya araçları daha informal ve yaratıcı olabilmektedir (Ceyhan, 2009: 5).

Geleneksel medya, ya da ana akım medya, sansürlere ve politik engellemelere takıldığı için, özellikle ezilen sınıfların alternatif medyaya yönelmesi doğal bir süreçtir. Alternatif medya, özellikle İnternet aracılığı ile ezilenlerin ve muhaliflerin sesi olmaktadır. Giderek daha fazla sayıda insan İnternet kullanmaktadır ve bu durum da alternatif medyayı hızlandırmış, yaygınlaştırmış ve güçlendirmiştir. Ancak bu durum, beraberinde bir takım muhtemel sorunları da beraberinde getirmektedir (Atabek, 1996; Akt. Mete, 2008: 46). “Domain” adı verilen, basitçe ifade etmek gerekirse İnternet sitelerinin alan isimleri arasında, .com domainler ile edu, gov ve org domainler arasında giderek bir uçurum oluşmaktadır; bu da, “İnternet’in mevcut ulusal ve uluslararası yapıları, süreçleri yeniden üreteceği ve asla alternatif olamayacağı endişelerini arttırmaktadır” (Atabek, 1996; Akt. Mete, 2008: 46). Radyolar, televizyon kanalları ve gazeteler artık İnternet ortamında erişilebilirdir, bu da İnternetin ticari yönünü geliştirmektedir. Tüm bunlar, insanların bilgiye daha kolay ulaşabilmesini ve seslerini tarafsız ortamlarda duyurabilmesini sağlar.

Gün geçtikçe bir yenisinin daha katıldığı iletişim teknolojileri, kullanıcılara yeni katılım alanları sağlamaktadır. Bu katılım, “sanal kamusal alanlarla katılımcı demokrasiyi teşvik etmesinin yanı sıra”, bir yandan da asıl görevleri çeşitli politik ve maddi çıkar sebepleriyle engellenen ana akım medya ile sesini duyuramayan “öteki”nin, muhaliflerin ve eleştirilerin duyurulmasını sağlamıştır (Mete, 2008: 50). Bu sayede alternatif medya araçları, aslında günümüzde demokrasinin gelişmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye’de ise yapı itibarıyla medya sektörü çeşitli gruplara bölünmüş durumdadır; “büyük medya gruplarının sahipleri sağlık, eğitim, inşaat, telekomünikasyon ve dağıtım gibi farklı sektörlerde yatırımcı veya hissedar olarak yer almakta ve medya sektöründe sahip oldukları gücü, diğer sektörlerdeki ekonomik kazançlarını en üst düzeye çıkarmak için kullanmaktadırlar” (Elmas ve Kurban, 2011: 13). Bu medya patronlarının farklı ideolojileri ve siyasi görüşleri olabilir, ancak hepsinin ortak odak noktasında, devletin çıkarları vardır; bu çıkarlar ve öte yandan bir de “milli güvenlik”, demokrasiden, insan haklarından ve basın özgürlüğünden önce gelmektedir. Sonuç olarak, görünüşte çok çeşitli olan medya şirketleri aslında temelde aynı konulara odaklanmaktadır; bu da tarafsızlıklarını sorgulamakta ve demokratik olmaktan uzaklaşmaktadır (Elmas ve Kurban, 2011: 13).

Türkiye'deki gazeteciliğin tarihinin, Osmanlı'nın son yıllarına denk geldiği söylenmektedir. Ancak siyasi baskılardan veya medya patronlarının yönlendirmelerinden uzak bir gazetecilik döneminden bahsetmek pek mümkün gözükmemektedir. Son yıllardaki teknolojik gelişmelere ve İnternet'in ortaya çıkmasına kadar da bu durum medyanın taraflı bilgi aktarmasına, halkı bazen yanlış bilgilendirmesine neden olmuştur. Sansürler ise bu durumu iyice körüklemiştir. Dolayısıyla, alternatif medyanın ortaya çıkışı, demokrasiyi desteklemektedir. Demokraside, farklı ve karşıt görüşlerin dinlenmesinin ve eleştirinin öneminin büyük olduğu dile getirilir. Dolayısıyla alternatif medya da bu noktada devreye girmektedir (Çoban, 2012: 1- 2). “Ötekiler, alternatif medyalarını yaratarak, ana akım medya tarafından görmezden gelinmeye karşı ve seslerinin duyulmasını engelleyen teksesliliğine karşı, çoksesli, demokratik bir ortamın yaratılabileceğinin mümkün olduğunu dile getirir” (Çoban, 2012:2). Alternatif medya, “ötekiler”i bir araya getirmekte; iletişim süreçlerini ve çözümleri geliştirmekte ve hızlandırmaktadır. Bu yönüyle de demokrasiye büyük katkılarda bulunmaktadır (Çoban, 2012:2).

Toplumsal hareketlerde alternatif medya, geleneksel medyanın eksik kaldığı noktaları tamamlamaktadır. Geleneksel medyadaki taraflılık, anti-demokratik bir ortama neden olurken; bu durum karşısında alternatif medya “doğru”ları ve “gerçek”leri yansıtmakta ve kamuoyunun bilgilenmesini sağlamaktadır. Bu noktada alternatif medya kanalları, toplumsal hareketlerde birleştirici ve bilgiyi yayıcı bir özellik taşımaktadır (Aksulu, 2013:3).

Toplumsal hareketlerdeki temel öge olan muhalefet, iletişim yönünden desteklenmelidir. Demokrasinin gelişimi açısından bu çok önemlidir. Toplumsal hareketlerdeki gelişim süreçlerinde alternatif medyanın gelişim süreçleri paralellik göstermektedir; iletişim yollarındaki ve biçimlerindeki gelişmeler, “ötekiler”in biçimlenmesi ile etkileşim halindedir (Çoban, 2011:1). Hükümetlerin baskısıyla hem engellenen, hem de aslında beslenen muhalif hareketlerde ve toplumsal hareketlerde, sansürden, baskıdan, taraflı olmaktan uzak olan alternatif medya yollarının geliştirilmesi gerekmektedir. Hem sağın, hem solun, hem bağımsızların dinlenmesi; halkın isteklerinin farkında olunması, orta yollar ve çözümler üretilmesi için günümüzde artık taraflı geleneksel medya kanallarından uzaklaşmakta ve alternatif medyaya yönelinmektedir (Çoban, 2011:1-2).

Bir sonraki başlıkta ele alınacak olan enformasyon – yani bilgi toplumunda da alternatif medya kanalları giderek ön plana çıkmaktadır. Enformasyon çağında artık bilginin saniyeler içinde, dünyanın bir ucundan öbür ucuna ulaşması, hayati önem kazanmaktadır ve hatta gereklidir de. Alternatif medyanın sunduğu hızlı ve çeşitli bilgi paylaşımları sayesinde günümüzün bilgi toplumunda artık Amerika’da gerçekleşen bir toplumsal hareket ve temelinde yatan neden, Türkiye’de saniyeler içinde öğrenilmektedir. Nitekim Wall Street’i İşgal Et olaylarının Türkiye’de, Avrupa’da ve daha da önemlisi Ortadoğu’da bu kadar çabuk duyulması ve rolünün de görülmesi, alternatif medya kanalları sayesinde gerçekleşmiştir.

Alternatif medya, demokratik toplumların artık vazgeçilmez bir parçası konumundadır. Halkın sesini duyurmak için oluşturduğu toplumsal hareketler, alternatif medya kanalları aracılığıyla beslenmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bireylerin farklı kesimlerden farklı görüşleri görebilmesi, kendi fikirlerini özgürce paylaşabilmesi, özgür ve demokratik toplumların, hele ki günümüzün bilgi çağında, vazgeçilmezidir.

1.4. Enformasyon Toplumu Ve Yeni Medya

Tarihin her döneminde insan, ihtiyaçları doğrultusunda yaşadığı dönem ve zamanın ruhuna uygun olarak yeni iletişim biçimleri ve araçları üretmiştir. Söz konusu bu sürecin bir döngü içerisinde birbirine eklenerek, birbirini geliştirerek çoğu kez de dönüştürerek yoluna devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi, yeni iletişim teorilerinin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Babacan, 2011: 67).

Castells, televizyonun baskın olduğu sistemi, kolayca “kitle iletişim” diye nitelemektedir. Bu noktada kitle iletişim kavramını açıklayan ve ona hangi anlamların yüklendiğini aktaran Castells şu ifadelerle yer vermektedir:

“Birkaç merkezi veriden, milyonlarca izleyiciye aynı anda, aynı mesaj gönderilmektedir. Böylece mesajların içeriği ve biçimi, asgari müşteriğe göre belirlenmektedir. Televizyonun doğum yerinde, ABD’de yaygın olan özel TV

kanallarında ise izleyicilerin asgari müşteriği pazarlama uzmanlarınca değerlendirilir. En azından 1980'lere kadar devlete bağlı televizyon yayınlarının hâkim olduğu, dünyanın geri kalan kısmında ise izlenme oranının rolü giderek artsa da ölçüt, yayından sorumlu olan bürokratların zihinlerindeki asgari müşterektir. Her iki durumda da izleyiciler büyük ölçüde homojen ya da homojenleştirmeye müsait olarak düşünülür” (Castells, 2008: 444).

Bu bağlamda enformasyon akışının kontrolünü sağlayanın, güç veya iktidar merkezlerini ellerinde bulunduranlar olduğu vurgulanır. Bilgisayar ve İnternet'in gelişmesiyle söz konusu iletişim sürecinin bir kez daha yapısal bir dönüşüme uğrayarak, yazının, resmin, sesin ve görüntünün aynı anda karşılıklı akışı sağlanarak interaktif bir iletişim sürecinin başlamış olduğuna dikkat çekilir (Babacan, 2011: 67). Timisi de bu noktada eski teknolojilerde, çoğunluğun istek ve beğenilerinin azınlık tarafından belirlendiğine, yeni teknolojilerin ise çoğunluğun kendi istediği enformasyona ulaşmasına imkan sağladığına vurgu yapmaktadır (Timisi'den aktaran Babacan, 2011: 68).

Tarihin her döneminde yeni oluşumları toplumsal ve teknik fırsatlar açısından destekleyenler olduğu gibi, bu tarz anlatıların yeni hiçbir şey sunmadığını söyleyenlerde olmuştur. Bu karşıtlık İnternet üzerine yazılan yazılarda da karşımıza çıkmış, bu yeni oluşumların olumsuz olarak sermaye birikimi, metalaşma, kamusal alanın yok oluşuyla bağlarına vurgu yapılmış ya da olumlu olarak dikey yerine yatay oluşumlu iletişim sağlama özelliğine dikkat çekilmiştir. Aslında bütün bu tartışmaların altında daha derin bir konu olan sanayi toplumundan enformasyon veya ağ toplumuna dair dönüşümün gerçekleşip, gerçekleşmediğine dair bir tartışma yatmaktadır (Stevenson, 2008: 297-298).

Van Dijk (1999), telekomünikasyon, veri iletişimi ve eski ile yeni medyanın birleşiminin, yeni medyaya etki eden en önemli yapısal dönüşüm olduğunu söylemiştir (Dijk' tan aktaran Stevenson, 2008: 298). Böylece televizyon, telefon ve İnternet'in birleşmesiyle iletişimin sayısallaştığına tanık olurken, buna bağlı olarak çift yönlü, etkileşimli medya biçimlerine geçişin gerçekleştiğini görürüz. Bu geçiş bize sanayileşme toplumundan, ağ temelli bir toplumsal yapıya geçişi göstermektedir. Stevenson'ın da deyişiyle; o halde ağ toplumu “yeni medya”nın yükselişini ve bilgi-temelli toplumlara geçişi gerekli gören bir

sosyal teoridir. Ayrıca Stevenson, yeni medya teknolojilerinin, yeni bir toplum getirmediğini sadece bunu mümkün kılan araçlar sağladığını vurgular (Stevenson, 2008: 297-298). Bu noktada Manuel Castells'in bir yeni medya düzeni olarak nitelendiği İnternet üzerinde ki görüşlerine değinmek yerinde olacaktır.

İnternetin ilk atası olan ARPANET (Amerikan Gelişmiş Savunma Araştırmaları Dairesi Ağı) Amerikan Askeri Savunma Projesi olarak geliştirilmişti. Amacı araştırma ve araştırmacıları birbirine bağlamaktı. Bu bağlamda bilgisayara yönelik ilk çalışmalar 1960'larda başlarken, 1980'lerin sonu 1990'lar da İnternet'in bireysel kullanıma geçmesi, devletler ve devletler üstü tanınırlığa ulaşmasıyla toplumsal, global, ideolojik bir mit haline dönüşmüştür (Sözen, 2012: 9; Castells, 2008: 442).

Castells, İnternet'i Enformasyon Çağı'nın evrensel, interaktif, bilgisayarlı iletişim aracı olarak tanımlar. Bunun yanında İnternet'e erişimde birtakım eşitsizliklerin olduğu konusuna da dikkat çeker. İnternet erişimi konusunda farklı ülkelerde yaş, ırk, cinsiyet, mekan ve gelir düzeyi gibi unsurların sınırlayıcı özelliklerine vurgu yapar. Ayrıca Castells İnternet erişimindeki bu eşitsizlikler göz önüne alındığında teknoloji kavramına atfedilen mekansızlık niteliğinin Enformasyon Çağı'nın çarpıcı bir paradoksu olduğunu dile getirir. Castells, yapılan çalışmalarla 2000' de İnternet kullanımının ABD' de ki okullarda %95 arttığını belirterek, İnternet'in dünyanın en hızlı yayılan iletişim aracı olduğunu söyler. İnternet dünya çapında bilgisayar ağının gelişmesini izleyen üç yıl içinde hızla gelişmiştir. Castells farklı çıkarların, kültürlerin Net'te bir arada var olmalarının world wide web (dünya çapında ağ/www) ile gerçekleştiğini söyler. Böylece kurumların, işletmelerin, bireylerin kendi sitelerini yaratabildiği, erişime sahip olan herkesin görselleri ve metinleri bir araya getirerek kendi sayfasını kurabildiği bir esnek ağın geliştiğine dikkat çeker. Castells, İnternet'in ve bilgisayarlı iletişim ağlarının gelişmesi ile birlikte yeni iletişim aracının yapısının, ağın mimarisinin, ağa bağlı olanların kültürünün ve iletişim biçiminin sonsuza dek değiştiğini vurgular (Castells, 2008: 463-475). Castells (2008: 475) bu noktada şunları söyler: “ağın mimarisi, açıktır; kamuoyunun sınırsız erişimini destekler ve erişim anlamında toplumsal eşitsizlikler olmasına karşın hükümet kısıtlamalarına ya da ticari sınırlamalara ciddi biçimde karşı koyar.”

İnternet aracılığıyla iletişimin gelişmesiyle birlikte “sanal cemaatler”in oluşumu ortaya çıktı. Howard Rheingold önemli çalışması Virtual Communities’de sanal cemaatler tanımlamasını; ortak değerler ve çıkarlar etrafında bir grup insanın on-line bir araya gelmesi olarak yapar (Rheingold’tan aktaran Castells, 2008: 475). Castells elektronik ağlarla sosyalleşmenin kültürel açıdan rolünün hala belirsiz olduğunu söylemekle birlikte, on-line yaşamın bireyi insanilikten uzaklaştırdığına dair görüşlerin var olduğuna da dikkat çeker. Castells sanal cemaatleri, fiziksel olmayan fakat gerçekdışı da olmayan, güçlü etkileşim dinamikleriyle karşılıklılık ve destek üreten “kişisel sosyal ağlar” olarak tanımlar. Ayrıca Castells, sanal bağların uzamsal dağılımlarından, kısıtlı sosyal hayata sahip kişilere, toplumsal sosyal bağlar inşa etme fırsatı vereceğini söyler (Castells, 2008: 475-480). Bilgisayarlı iletişimin, profesyonel kullanımının yanı sıra bugün bütün toplumsal faaliyetlerde etkili bir rol oynadığını görürüz. E-posta kullanımı bugün telefonla konuşmanın yerini hemen hemen almış durumdadır. İnternet üzerinden yapılan alışverişler ile bugün birçok kitabevinin kapandığını biliyoruz. Bazı üniversiteler ise İnternet üzerinden on-line öğretime çoktan geçmiş durumda (Castells, 2008: 475-480).

Bilgisayarlı iletişimin etkili olduğu bir diğer alan ise siyasettir. Örneğin; “e-posta” bir iletişim ağı yaratarak siyasi propagandanın kitlesel düzeyde yayılmasını ve etkili olmasını sağlıyor. Castells bütün ülkelerde elektronik kampanyaların ilk olarak işe bir Web sitesi kurmakla başladıklarına ve siyasetçilerin vaatlerinin bu İnternet sitelerinde yayınlandığına dikkat çekiyor. Fundamentalist Hristiyan gruplar, ABD’deki milisler ve Meksika’da ki Zapatistalar hepsi bu siyasi teknolojiyle seslerini duyurdular (Castells, 2008: 482).

Castells, California’da Santa Monica’da başlatılan PEN hareketini örnek vererek, yurttaşların kamusal meselelerle ilgili görüşlerini tartıştığı, yerel hükümete ilettiği elektronik bir iletişim ağından bahsederek bu şekilde demokrasinin güçlendirildiğine vurgu yapar. Ayrıca 1990’larda Seattle ve ABD’de eylemciler bilgi sağlamak, halk arasında tartışma başlatmak, çevre meseleleri ve siyaset üzerinde demokratik denetim yaratabilmek için cemaatlere dayalı on-line bir örgütlenme yaratıyorlardı. Castells, uluslararası düzeyde ise kadın hakları, insan hakları, çevre korunması veya siyasi demokrasiyi savunarak seslerini duyurmaya çalışan sosyal hareketlerin İnternet’i örgütlenme, bilgi yayma ve

seferber olmak için kullandıklarına vurgu yaparak, önemine dikkat çeker (Castells, 2008: 483).

Bu başlık altında bilgisayar ağlarının gelişmesiyle dönüşüme uğrayan iletişim ve enformasyon biçimlerini genel anlamda çağımıza getirdiği yenilikler açısından ele aldık. Yeni medya, kamusal alan ve demokrasi başlığı altında ise bu enformasyon biçimlerinin toplumsal hayata hangi yönleriyle, nasıl dokunduğu kısmı tartışılacaktır.

1.5. Yeni Medya, Kamusal Alan, Demokrasi

Yeni medyanın yaygınlaşması, özellikle siyasal iletişim alanında ki işlevinin artmasıyla birlikte, yeni medyanın demokrasi açısından işlevi tartışma konusu haline gelmiştir. “Alternatif bir kamu” ortamına dönüşmekte olan İnternet’in toplumsal yapı üzerindeki rolüne yönelik tartışmada yeni medyanın rolünü araştıran düşünürlerin iki farklı yaklaşıma hakim olduğu görülür. Bunlardan ilki; yeni medyanın demokrasiyi güçlendirdiği tezini savunanlar /iyimserler (liberal kuramcılar olarak da adlandırılırlar), diğeri ise; kamuoyunun çöküşü tezini savunanlar/ kötümserlerdir (Gökçe, 2012: 47-48).

Timisi’ye göre yeni medyanın demokrasiyi güçlendirdiği tezini savunanlar görüşlerini beş ana tema altında şekillendirirler: kolay erişim ve enformasyon erişiminde yeterlilik, İnternet’in otoritelerden bağışık örgütlenmesi, İnternet’te ifade özgürlüğünün sınırsız ve içerik denetiminin teknik olarak zor olması, siyasal katılımın artması, sivil toplumun genişlemesi ve küreselleşmesi (Timisi’den aktaran Şener, 2011: 9).

Liberal kuramcılar iletişim ve enformasyonun demokratikleşmeyi sağlayacağını savunurlar. Böylelikle liberal kuramcılar İnternet vasıtasıyla bireylerin enformasyona ulaşımının daha kolay olacağına dikkat çekerek, vatandaşların siyasete katılımının teknik olarak mümkün olacağına vurgu yapar ve İnternet’in sivil toplumun örgütlenmesini kolaylaştırdığı için toplumu da demokratikleştireceğini söylerler (Şener, 2011: 5).

Habermas’ın 19.yüzyılda burjuva kamusal alanının oluşumun bir aracı olarak ele aldığı gazeteler gibi, İnternet’in de neo-liberalizm ile hızla bireyselleşen dünyada bu kez küresel bir kamusal alanı canlandırması beklenmektedir. Ayrıca yeni medyanın şeffaflığı arttırdığı,

böylelikle olayların amaçlarının arka planının toplum tarafından daha iyi anlaşılmasını sağladığı konusunda iyimser görüşler de vardır. Böylelikle siyasi aktörlerin eylemlerinin denetiminin kolaylaştığı düşünülür. İyimser görüştekiler bu şeffaflığın demokrasiyi güçlendirdiği görüşünü savunurlar (Şener, 2011: 15-17).

İnternet ile birlikte gelişen yeni medya platformlarında, kullanıcıların tek taraflı, enforme edilmeden, kendilerinin bizzat özne olarak haberin kaynağı ve yorumcusu olabildiğine dikkat çekilmektedir (Babacan, 2011:72). Ayrıca Babacan (2011: 72), yeni medyanın olumlu görünen bu özelliklerinin bazı yazarlar tarafından çok fazla olumlanarak geleneksel medya karşısında yeni medya devrimi olarak sunulmasının yanlışlığına da dikkat çekmek istemektedir. Bu bağlamda Barış Engin de yeni medyadaki gelişmeleri bize şu olumlu görüşlerle ifade eder:

“Bu özgürlük ortamı, bireylerin sadece gündelik haber, bilgi veya iletişim amacıyla değil, siyasi, ideolojik, iktisadi, kültürel hemen her alanda katılımını sağlamaktadır. Bu yeni medya düzeninin artık ses getiren ve hızlı yayılan bir yapıya sahip olduğu açık bir gerçekliktir. Bu yeni ağ ve habercilik; düzenin belirlediği tüm kuralları delmeye ve örülmüş duvarları yıkmaya hazırlanan dinamik bir yapıya sahiptir. Haberlerini yayınlarken kendinden başka bir editörün olmadığı ve haberine oto sansür uygulanmayacağı bir alandır. Yazılarının geri dönmediği, yazdığın yazıdan dolayı işine son verilmediği bir platformdur. Yeni medya ağı kesinlikle aşağıdan (tabandan) gelişen bir harekettir. Egemen medya anlayışına, gelenekçi düzene başkaldıran ‘devrimci’ bir olgudur. Tabandaki küçük klavye darbeleri, tavandaki büyük isimleri tedirgin etmeye yetmektedir” (Engin, 2011: 35).

Bu olumlamalar ileri ki bölümlerde inceleyeceğimiz üzere gözetlenme ve İnternet yoluyla kolayca tespit edilebilme gibi bakış açılarını tamamen yok saymakta, İnternet’i şeffaf ve bütün kısıtlamalardan özgür bir demokrasi alanı olarak nitелеmektedir.

Bir başka bakış açısı olan “kamuoyunun çöküşü tezi” ise 1990’lı yıllardan beri medyanın çeşitliliğinin artmasıyla birlikte gündeme gelmiş bir söylemdir (Postman’dan aktaran Gökçe, 2012: 48). Yeni medya ile birlikte de bu söylem sıkça dile gelmeye başlamıştır.

Blöbaum, bu gelişmelerin ışığında kamuoyunun tekil yapısını kaybedeceğini, “kamuoyu”ndan “kamuoyları”nın oluşacağını ve sonunda da birbirleriyle rekabet eden çıkar gruplarının ortaya çıkacağını söylemektedir (Blöbaum’dan aktaran Gökçe, 2012: 49).

Kötümserler olarak da nitelendirilen bu görüşteki düşünürler Rössler ve Blöbaum, geleneksel medyanın hangi konuların kamuoyu açısından önemli olduğunu belirlediğini, bu konuda taraftarlar ve muhalefetin görüşlerini yapılandırarak hangi görüşlerin nerede nasıl savunulacağını gösterdiğini ve böylece herkesin müzakere sürecine nasıl katılacağını çerçevesinin çizildiğini vurgularlar (Rössler ve Blöbaum’dan aktaran Gökçe, 2012: 49). Böylece geleneksel medyanın “aydınlanmacı” ve “rasyonel eleştirel bir ortam” sağladığı savunulur. Oysa Rössler, yeni medyanın gerekli gereksiz her türlü bilgiyi çoğaltarak ve kullanarak kamusal alanı genişlettiğini ve kamusal-özel arasında ki sınırı belirsizleştirdiğini söyler. Bu durum da Rössler, bireylerin kişisel tecrübe ve kişisel bilgi üzerine yoğunlaşarak, aydınlanmadan ve bilgilenmeden çok bilgisizleşeceklerini söyler. Böylece de toplumda “bilgisi olan” ile “genel bilgisi olan” arasında bir uçurum oluşacağı, bu durumda demokrasiyi olumsuz etkileyeceği savunulur. Sonuçta da Rössler, geleneksel medya aracılığıyla oluşan kısıtlamaların yeni medyayla birlikte ortadan kalkacağını, kamuoyunun kamuoylarına bölüneceğini, bireylerin kendi grupsal çıkarları ekseninde küçük gruplara ayrışacağı ve kamusal olanla değil, bireysel olanla ilgilenilecek bir durumun ortaya çıkacağını söyler (Rössler’den aktaran Gökçe, 2012: 49-50).

Bu durum sanal cemaatlerin yaygınlaşma durumunu doğuracaktır. Sanal cemaatlerin toplumsal düzende bazı olumsuz rolü tartışma konusudur. Dolgun çalışmasında, sanal cemaatler içinde bireylerin, enformasyon arayışından çok, “ötekinin” yok edildiği ve dışlandığı ilişkiler içinde olduğunu söyler. Ayrıca Dolgun sanal cemaatler içinde farklı görüşlere sahip olanların sadece kendileri gibi olanlarla bir araya gelmesinin “grup kutuplaşması”na yol açarak toplumsal düzen ve birliktelik açısından gözetimi zorunlu hale getireceğini ve demokrasi ortamını tehdit edeceğini vurgular (Dolgun, 2011: 225-226).

Dolgun, İnternet’in çok sesli, her tür tartışmanın özgürce gündeme geldiği yeni bir kamusal alan, gerçek bir demokrasi mabedi olarak gösterilmesine karşın bireylerin kendi dünya görüşleri doğrultusundaki kısıtlama sonucunda bakış açılarındaki daralma ve buna bağlı

olarak demokrasiye yöneltilmiş bir tehdit olarak nitelemektedir. Ayrıca Dolgun, sanal cemaatlerdeki “öteki”ne karşı tahammülsüzlüğün İnternet ile demokrasiyi bir araya getirmek yerine tamamen karşıt kavramlara dönüştürdüğünü söylemektedir. Demokrasinin temel ilkesi olan farklı görüşlerin tartışılması sonrasında da ortak bir noktaya uzlaşmaya varılması, İnternet yapısı içinde mümkünlüğü tartışılan bir konudur. Dolgun çalışmasında, demokrasi ne kadar heterojen ve öteki ile karşı karşıya gelmeyi içeriyorsa İnternet’te o kadar homojen ve ötekinin dışlanmasını içermektedir der. Kısacası İnternet ortamında çoğulculuğun değil, çok sesliliğin egemen olduğunu vurgular (Dolgun, 2011: 227-228).

Mutlu Binark da bu konuda şu noktaya dikkat çekmek istemektedir:

“Kullanım amaç ve pratikleri yer yer değişen yeni medyanın, toplumsal yapıyı demokratikleştiren, kamusal alanda iletişimsel eylem pratiğini zenginleştiren ve geliştiren amaçlarla ve şekillerde kullanılması yerine, gitgide artan bir oran ve yaygınlıkta cinsiyetçi, homofobik, ırkçı, zenofobik içeriklerin dolaşımı ve yaygınlaştırılması için kullanılması üzerinde durulması gerekmektedir” (Binark’tan aktaran Babacan, 2011: 74).

Ayrıca enformasyon teknolojileri, kamusal alandaki işlevleri özel alana çektikçe-İnternet bir dikizleme mekanizması haline geldikçe- yurttaşlık haklarının yerine getirildiği kamusal alanında ortadan kalkacağından bahsedilmektedir. Dolgun, böylelikle bireylerin mekansal ve zihinsel olarak daha da özelleşmiş alanlara çekilerek, dayanışmaya kapalı, elektronik ihlallere açık savunmasız bir hale geleceğini söyler. İnsanlığın, kitlesel kamudan, özel alana oradan da yeni bir boyut olan sanal toplumsallaşma yoluyla var olmaya çalışan bir kalabalığa dönüşeceği belirtilir. Böylelikle Dolgun kamusal alanın yok olduğu, sadece özel bireysel hakların kalacağı, bireysel savunma gücünün tükenmesiyle de iktidarların/ egemen güçlerin ezici üstünlüğüne boyun eğilecek bir sürecin gerçekleşeceğine değinir (Dolgun, 2011: 233).

Timisi de enformasyon otoyolu, uluslararası otoyollar gibi benzetmelerle İnternet’in mekansallığına vurgu yapıldığını söyleyerek, bilgisayar şebekelerinin insanın iletişimde bulunma mekanlarına bir yenisini eklediğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla kamusal alan

ve kamusal mekan ayrımı yapılmakta, İnternet'in kamusal alandan çok kamusal mekanlar yarattığına vurgu yapılmaktadır (Timisi'den aktaran Sütçü, 2007: 80).

Polat ise çalışmasında İnternet'in kamusal alanın sınırlarını genişletme potansiyelinin eşitsiz dağılım, erişim olanakları ve gittikçe artan ticarileşmesi nedeniyle sınırlı olduğu görüşünü savunmaktadır (Polat'dan aktaran Sütçü, 2007: 81). Bunun yanı sıra Dolgun, bireyler ve onların ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesi gereken erişim, özgürlük gibi toplumsal hakların, egemen çevreler ve kanaat önderlerinin iktidarlarını güçlendirmek yönünde şekillendiği söylemektedir. İktidarın sıradan bireyler ve günlük olaylar şeklinde yapılacağı ve böylece büyük merkezi örgütlenmelerin ortadan kalkacağı görüşü ticarileşen İnternet ortamında hayali görünmektedir (Dolgun, 2011: 230).

Bilgisayar ve İnternet dolaylımlı yeni iletişim biçimi, günümüzün başat medya aracı olurken, milyonlarca kullanıcı her saniye bu ağlarda enformasyon paylaşımında bulunurken, iletişim bilimci Neil Postman da eleştirel bir yaklaşımla dikkatimizi başka bir yöne çekmektedir:

“Bilgisayar teknolojisi insan yığınlarına ne derece avantaj sağlamaktadır? İşçilere, manavlara, öğretmenlere, araba tamircilerine... hayatlarına bilgisayarın yeni yeni girdiği diğer insanlara neler kazandırmaktadır? Bu insanların özel hayatlarına ait meseleler, gücü elinde bulunduran kuruluşlar tarafından kolayca ulaşılabilir olmuşlardır. İnsanlar daha kolay izlenir ve kontrol edilebilir oldular, daha fazla incelemelere maruz kaldılar, haklarında alınan kararlar karşısında daha fazla hayrete düşer oldular, genelde sayılarla ifade edilen nesnelere haline geldiler. İnsanlar reklam amaçlı maillerin istilasına uğradı, reklam şirketlerinin ve politik oluşumların kolay hedefleri olmaya başladılar. Okullar çocuklara daha değerli şeyler varken, bilgisayar kullanmayı öğretmeye başladılar. Bir tek cümleyle söylemek gerekirse, kaybedenler ihtiyaç duydukları hiç bir şeyi elde edemedi. Bu yüzden onları kaybedenler diye adlandırıyoruz” (Postman'dan aktaran Babacan, 2011: 70).

Bütün bu bakışlar ışığında, iyimserler/ yeni medyanın demokrasiyi güçlendirdiği tezini savunanlar, yeni medyanın demokrasiye önemli katkıları olduğunu savunurlarken; kötümserler/ kamuoyunun çöküşü tezini savunanlar, yeni medyanın rolünü toplumun cehaletinin artması, toplumun çöküşü, eşitsiz erişim imkanları ve ticarileşen İnternet ortamı bağlamında değerlendirmektedirler.

Çalışmamın bundan sonraki kısmında kuramsal perspektifte incelenen yeni medya/İnternet olgusunu, bu gücü kullanan sosyal medya mecralarının (Facebook, Twitter. Bloglar, vs.) toplumsal düzende ki rolü bağlamında ele alacağız.

II. BÖLÜM

2. SOSYAL MEDYA DEVRİMİ

2.1. Sosyal Medya Nedir?

Günümüzde aktivistlerin seslerini duyurmasında etkin bir araç ve ortam olarak nitelendirilen sosyal medya mecraları (Facebook, Twitter, Youtube, Bloglar) gün geçtikçe üzerinde daha fazla konuşulması gereken ortamlar haline gelmişlerdir. Sosyal medyanın politik olaylarda, eylemleri daha görünür kılmada rolünün olduğu kabul gören bir yaklaşımdır. Bu bağlamda öncelikle sosyal medyanın nasıl bir alt yapıya sahip olduğuna bakmak gerekmektedir.

Andreas Kaplan ve Michael Haenlein'in 2010'daki tespitine göre sosyal medya: "Web 2.0 üzerinde ideolojik ve teknolojik içeriklerin, yapılanmaların kullanıcı merkezli bir şekilde üretilmesine ve geliştirilmesine izin veren İnternet tabanlı uygulamaların bütününe" denilmektedir (Telli, 2012: 79).

Türkden'in tanımlamasına göre: "sosyal medyanın temelini oluşturan teknoloji Web 1,0'dan Web 2,0'a geçilmesidir. Web 2,0 teknolojisine bağlı olarak etkileşim ve içerik paylaşımını sağlayan çevrimiçi uygulamalar sosyal medya adını alır" (Türden, 2012: 13). Kullanıcı merkezli ağ konumu olarak nitelendirilen Web 2,0 sürümü kullanıcıya her uygulamaya katılarak görüşünü bildirebilme olanağı sunmaktadır. Web 2,0'de ki temel özelliğin kontrolün kullanıcı da olması olduğu belirtilir. Karşılıklı konuşma ve tartışmaları esas alan bir ortam olarak nitelendirilen sosyal medya ortamında geleneksel medya ortamında yer almayan muhalif ve alternatif söylemlerin özgürce yer alabilmekte olduğu, izleyici ve destekçilerin de gücüyle geleneksel medyaya da taşınabildiğine dikkat çekilmektedir. İnternet tabanlı mobil teknolojilerin interaktif etkileşime dönüşmesiyle son 10 yılda büyük bir ivme kazanan Web 2,0 mecrasıyla toplumda kolektif eylemlerin önündeki engellerin de kalktığı söylenmektedir. Bu nedenle 2000'li yılların başından beri sosyal medyanın kolektif eylemler de nasıl ve ne amaçla kullanıldığı ve sosyal medyanın işlevselliği son yıllarda iletişim dünyasın da ve sosyal bilimler çevrelerinde en fazla tartışılan konulardan biri olmuştur (Erbay, 2012: 150-151; Tosun, 2010: 388). Geçtiğimiz

üç sene içerisinde dünyada yaşanan toplumsal olaylarda bu konu daha da fazla sorgulanmıştır. Bir sonraki başlıkta, siyasi gündem konuları ile sosyal medya arasındaki ilişki daha detaylı olarak incelenecektir.

2.2. Sosyal Medya ve Politik Gündem

Sosyal medya mecraları politik eylemlerin sebeplerinden biri değildirler. Bu platformlar, politik eylemlerde toplumlar tarafından bir örgütlenme ve iletişim platformu olarak kullanılmaktadırlar. Kültür, inanç, ekonomik düzeyi, yönetim şekli birbirinden farklı olan ülkelerde bile sosyal medyanın aynı doğrultuda kullanılması, sosyal medyanın evrensel kimliğine vurgu yapmaktadır. Bu sosyal mecralarla çok sayıda insana ulaşmak başarılı bir eylem düzenlemenin önemli faktörlerinden biridir. Sosyal medyayı kullanmak için ise İnternet ulaşımına sahip olmak gereklidir. İnternet alt yapısı zayıf, düşük ekonomik refah seviyesine sahip ülkelerde sosyal medya kullanımının az olduğu aşikardır (Çıldan, 2011: 40).

Ortadoğu'daki halk, (özellikle Mısır ve Tunus) Avrupa ve Kuzey Amerika'daki halkın refah düzeyinden düşük bir hayata sahiptirler fakat Afrika ve karmaşa içindeki birçok Asya ülkesinin ekonomik refahından fazla İnternet erişiminden yararlanmaktadır. Dolayısıyla kişi başına düşen İnternet erişimi ne kadar fazlaysa, İnternet'in örgütlenme ve iletişim platformu olarak bir araç olarak oynadığı rol de o kadar artmaktadır. (Çıldan, 2011: 39). Ayrıca, belirtmek gerekir ki Çıldan (2011) Orta Doğu'yu rolü altına alan isyanların bu denli etkili olmasını sağlayan etkenlerin başında kısıtlanmış ya da hiç olmayan ifade özgürlüğüne sahip Orta Doğu bölgesinin, Batı ülkelerine göre insan hakları konusunda daha az gelişmiş olmasının geldiğini söylemektedir. Bundan dolayı, Çıldan Orta Doğu'da İnternet'in Avrupa ve Kuzey Amerika bölgelerine oranla daha etkin bir potansiyeli olduğunu söylemektedir (Çıldan, 2011: 40).

Ayrıca sosyal medyanın Arap baharında bir iletişim platformu olarak gözlemlenen rolünün aksine her zaman başarılı olabileceği söylenemez. Örneğin, Belarus'ta 2006 yılında Devlet Başkanı Aleksandr Lukhhasenkho'nun devrilmesi için elektronik postalarla girilen protesto hareketi, bir sonuca ulaşmadan Lukhasenkho'nun sosyal medya üzerinde daha da

baskıcı yöntemler uygulamasıyla sonlanmıştır. 2009 yılında ise İran’ da ülkede yapılan seçimin tekrarlanmasını isteyen Mir Hüseyin Musavi’yi destekleyen Yeşil Hareketi’nin düzenlediği protestolarda da teknolojik iletişim araçları kullanılmasına rağmen gösteriler nihai amacına ulaşamamıştı. 2010 yılında Tayland’da sosyal medya araçları kullanarak örgütlenen eylemcilerin gösterileri sert hükümet müdahalesiyle karşılaşmış ve başarılı olamamıştı (Erbay, 2012: 148). Öte yandan İran, Tayland ve Belarus’ta ki yüksek kullanım oranlarının aksine, İnternet ve teknolojik araçların kullanımının daha düşük olduğu Moldova’da aktivistler binlerce protestocuyu Twitter aracılığıyla Chişinau meydanında toplamış böylece Twitter ilk defa bu olayla bu kadar farkedilir olmuştu (Erbay, 2012: 149).

Geçtiğimiz sene gerek Türkiye’de, gerek Ortadoğu’da yaşanan olaylarda, Twitter daha da ön plana çıkmıştır. Facebook ile kıyaslandığında daha güvenilir olması, bunun temel nedenidir. Ancak bu kıyaslama ve sosyal medyadaki güvenlik sorunları, başka çalışmaların konusudur. Burada odaklanılması gereken nokta, popüler sosyal medya araçlarının nasıl, neden kullanıldığı ve rolüdür. Sosyal medya sitelerinin toplumsal hareketlerdeki ve özellikle Arap Baharındaki rolünün incelenmesinden önce, bazı popüler sosyal medya araçları hakkında detaylı bilgi vermek faydalı olacaktır.

2.3. Popüler Sosyal Medya Mecraları

2.3.1. Facebook

Facebook, kişiler arası iletişim ve bilgi alışverişini amaçlayan bir sosyal paylaşım Web sitesidir. 2004 tarihinde Harvard Üniversitesi öğrencisi Mark Zuckerberg tarafından kurulan bu ağ Harvard öğrencileri için kurulmuştu. Bir süre sonra Boston civarındaki okulları da içine alan Facebook, ilk sene içerisinde Amerika Birleşik Devletleri’ndeki tüm okulları bünyesinde barındırır hale geldi. Üyeler ilk olarak buldukları okulların e-posta adresleriyle üye olabiliyorlardı, 2006 yılında ise Facebook tüm e- posta adreslerine açıldı (Telli, 2012: 79).

2008 Ağustos’unda Facebook’un aylık aktif kullanıcı sayısı 100 milyondur. İnsanların birbirleriyle etkileşimi sayesinde bu sayı 7 ayda iki katına çıktı. 2009’un Temmuzunda ise Facebook kullanıcı sayısının 250 milyona ulaştığı belirtiliyor

(<http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/12105895.asp?gid=234> , 26.02.2013). Facebook Ekim 2012 itibariyle kullanıcı sayısı tüm dünyada 1 milyarı aşmıştır. Artış halen devam etmektedir(http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/10/121004_facebook_onemillion.shtml, 26.02.2013).

Mısır'da devrimin etkili olmasını sağlayan etkenlerin başında Wael Ghonim'in (Google'ın Ortadoğu yöneticisi) sosyal medyayı etkin kullanmasındaki önem büyük ölçüdedir. Wael Ghonim Mısır'daki ayaklanmalarda büyük önemi Facebook ve Twitter mecralarına vererek devrimin bir İnternet devrimi olduğunu, devrimi Web 2.0 devrimi olarak adlandıracağını söyler (Crovitz, 2013: 2). Mısır'da devrim sırasında farklı sosyal medya mecralarının farklı anlamlarda kullanılması etkin bir amaca ulaşılmasında başat rolde olmuştur. "Paidcontent.org" kurucusu Rafat Ali bu konuda şunları söyler: "Facebook insanların organize olmasını sağladı, fiziksel olarak nerede ve nasıl toplanacakları ile ilgili bilgileri paylaştılar, Twitter ise olayların ayrıntıları ile açıklanmasında, paylaşılmasında ve yorumlanmasında etkili olmuştur" (Crovitz, 2013: 3).

2.3.2. Twitter

Twitter, insanları ilgili oldukları bilgilere, farklı görüşlere ve haberlere bağlayan bir bilgi ağıdır. Twitter'da bu bilgilerin paylaşıldığı 140 karakterlik iletişim cümlelerine ise *tweet* adı verilir. Bu mecrada fotoğraflar ve videolar ise iletişimin bir başka kolunuda oluşturmaktadır. Twitter San Francisco'da kurulmuştur fakat bugün dünyanın her ülkesinden kullanıcıya sahip durumdadır. Bünyesinde 20'den fazla dil mevcuttur ve her yeni gün de yeni diller eklenmeye devam etmektedir. Ayrıca Twitter yeni iletişim araçları (Iphone, Ipad, Android, BlackBerry, Windows 7) ile de daha etkin kullanılabilen yeni nesil bir iletişim aracı haline gelmiştir. Twitter kullanım alanını her gün daha da genişleterek, "dünyanın daha iyi bir yer olması için" şaşırtıcı birçok olayda da etkin rol oynamaktadır (<https://twitter.com/about>, 11.03.2013).

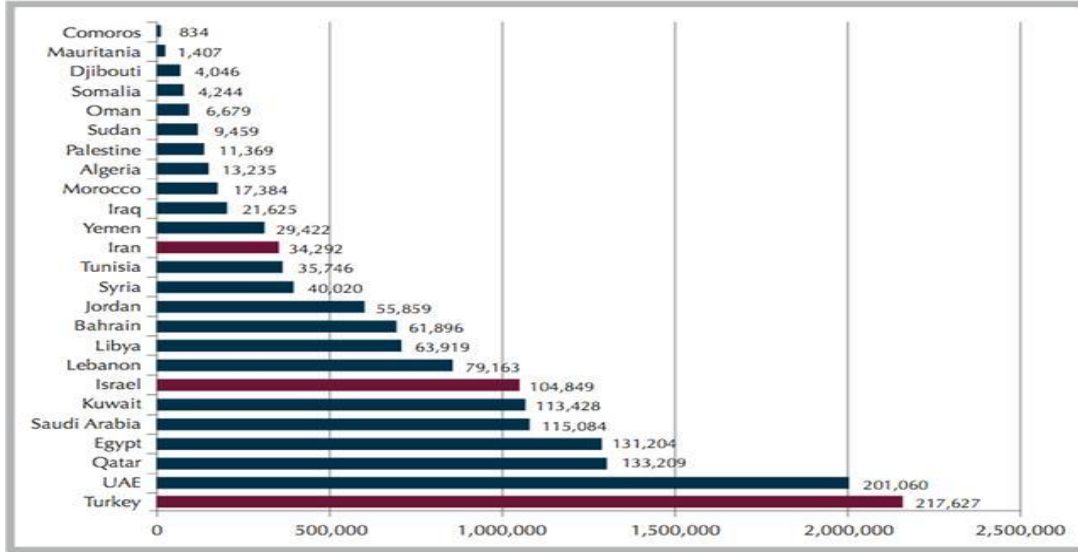
Saniyede 11 kişinin üye olduğu Twitter'ın kullanıcı sayısı Şubat 2012 istatistiklerine göre, 500 milyona ulaşmıştır (<http://www.sabah.com.tr/Teknoloji/Haber/2012/03/16/iste-turkiyenin-twitter-istatistikleri>, 11.03.2013).

Mısır'da Twitter kullanıcı sayısı Facebook kullanıcı sayısına oranla görece olarak daha azdır. İsyen hareketlerinin örgütlenme sürecinde etkin rol oynayan Facebook ve Twitter kullanımına karşın, Mısır hükümeti 27 Ocak 2011 de İnternet bağlantısına kısıtlama getirmiştir. Fakat dünyada ilk kez 27 Şubat 2011'de bu kısıtlama girişimine karşılık ‘‘sesli tweet; Speeak2Tweet’’ kullanılmaya başlanmasıyla karşı konulmuştur (Crovitz, 2013: 1). Google'ın üst düzey yöneticilerinden olan Wael Ghonim'in etkin girişimiyle faaliyete geçen bu uygulama, bir İnternet bağlantısına gerek olmadan yalnızca uluslararası bir numara tuşlayarak ve sesli mesaj bırakarak tweet paylaşımını mümkün kılıyordu. Bu uygulama Google ve Twitter işbirliği ile kullanıma girmiştir (Crovitz, 2013: 2).

Dubai Okulu'nun yaptığı Arap Sosyal Medya ölçümlerine göre, 2011 yılının ilk çeyreğinin sonunda, Arap coğrafyasına günlük tweet sayısı 155 milyona yükselmişti. 2011'in Mart sonunda Arap coğrafyasında aktif Twitter kullanıcı sayısı: 1, 150, 292 olarak tespit edilmişti. Ortadoğu genelinde toplam Twitter kullanıcı sayısı ise 6, 567, 280 dir. Bu süreçte Arap coğrafyasında en popüler başlıklardaki tweetlenme oranı ise şu şekildeydi: **#egypt**; 1.4 milyon kişi bu başlık etiketli konudan bahsediyordu, **#jan25**; 1.2. milyon kişi bu başlık etiketli tweetler paylaşıyordu, **#libya**; 990,000 içerik, **#bahrain**; 640,000 içerik ve **#protest**; 620,000 içerik barındırıyordu (Seksek, 2011).

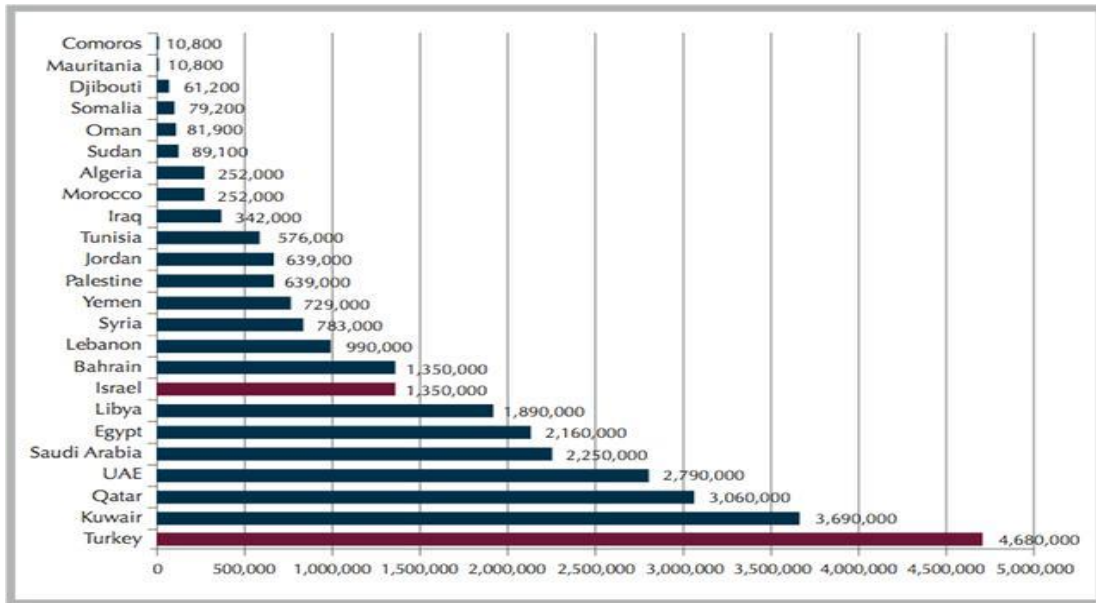
Birleşik Arap Emirlikleri sosyal medyayı kullanım oranı olarak Türkiye'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Katar ise onu takip etmektedir. Mısır'daki Twitter kullanım oranı ise Mısır lideri Hüsnü Mübarek'in Şubat ayında devrilmesinden sonra rekor seviyelere ulaşmıştır (Seksek, 2011).

Şekil 1. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'yu kapsayan MENA (Middle East- North America) bölgesi aktif Twitter kullanıcı sayısı (Ocak- Mart 2011)

(<http://interactiveme.com/index.php/2011/06/twitter-usage-in-the-mena-middle-east/>, 11.03.2013)

Şekil 2. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'yu kapsayan MENA bölgesi atılan tweet sayısı

(<http://interactiveme.com/index.php/2011/06/twitter-usage-in-the-mena-middle-east/>, 11.03.2013)

2.3.3. Youtube

Şubat 2005'te kurulan Youtube, milyarlarca kişinin yeni videolar keşfetmesini, izlemesini ve paylaşmasını mümkün kılıyor. Aynı zamanda Youtube, tüm dünyada insanların birbirleriyle bağlantı kurması, bilgilendirmesi içinde bir forum ortamı yaratıyor. Her ay 800 milyonun üstünde kişi Youtube'u ziyaret ediyor. Youtube'da ayda toplam 4 milyar saatin üstünde video izleniyor ve Youtube'a dakikada 72 saat video yükleniyor. Youtube'daki video trafiğinin % 70'i Amerika dışından yüklenen videolardan oluşuyor. Youtube'da 2007 yılında yaratılan "Partner Program" ile 30 ülke üzerinde, bir milyondan fazla video yaratıcısı paylaştıkları videolar ile para kazanıyor. Youtube'un cep telefonları üzerindeki uygulamalarıyla birlikte de, insanlar "Youtube Mobile" ile birlikte bir milyarın üzerinde görüntü izliyor (<http://www.youtube.com/yt/press/statistics.html> , 13.03.2013). Youtube'da video izlemek için üyelik şartı aranmaması kullanım yoğunluğunun bir nedeni olarak gösterilebilir.

Mısır'da halkın sokağa inmesiyle gelişen olaylar cep telefonları ile kaydedilerek Youtube aracılığıyla tüm dünya kamuoyunun gözleri önüne serilmiştir. Güvenlik güçleri ve protestocular arasındaki mücadeleyi gözler önüne seren videolar, çatışmalarda canını kaybeden protestocular ve güvenlik güçleri, çatışmaların olduğu meydanlardaki video görüntüleri tüm çıplaklığıyla Youtube videolarında yer almaktadır. Bu görünürlük tüm dünya kamuoyunun Mısır'daki olaylarla daha yakından ilgilenmesini sağlamıştır (Mackey, 2011).

2.3.4. Bloglar

Bloglar, insanların kişisel düşünce ve deneyimlerini aktardıkları mecralardır. Daha çok bireysel görüşlerin ön planda olduğu sayfalardır. Bu bağlamda bloglar kişisel günlük olarak da adlandırılır. Blogların sosyal, siyasal, kültürel birçok olayda "kanaat önderliği" niteliğindeki içerikleri de dikkat çekici boyuttadır. Ayrıca bloglar bu bağlamda geniş işbirliği sağlayacak nitelikte sayfalardır (<http://answers.yahoo.com/question/index?qid=20090726193217AAWJ0wS>, 14.03.2013).

En popüler blog platformları ise şöyle sıralanabilir : <http://wordpress.com>, <http://blogger.com>, <http://livejournal.com>, <http://vox.com>, <http://typepad.com>, <http://www.travelpod.com/>, <http://www.tumblr.com/>. Türkiye’de en fazla kullanılan blog siteleri ise, www.blogcu.com ve www.blogger.com’dur (<http://answers.yahoo.com/question/index?qid=20090726193217AAWJ0wS>, 14.03.2013).

Blogların kullanımı 1999 yılında Blogger’ın bu hizmeti ücretsiz vermesi ile başlamıştır. Şubat 2003’te ise Google’ın Blogger’ı satın almasıyla birlikte, Google araç çubuğuna doğrudan bloğa girmeyi sağlayan “Blog This!” tuşu yerleştirildi ve İngilizce bilen çoğu kişi bu sayede blogları keşfetmeye başlamıştır (atabotebde.files.wordpress.com/2012/01/blog.pptx, 14.03.2013).

Arap Baharı’nın rolünün en şiddetli yaşandığı ülkelerden biri olan Mısır’da blog kullanım oranlarına baktığımızda ise 2008’de Mısır’da üç yüz bin blog vardı. Bunlardan on bin tanesi siyasi içerikli bloglardı. Birçok blog yazarı bloglarında oluşturdukları çağrı mesajlarından sonra dahi çağrılarının büyük neticelere varacağını düşünmemişlerdi. Mısır’daki bir başka blog yazarı gelişmelerle ilgili şunları söylemiştir: “Muhalif blog yazılarımdan sonra işsiz bırakıldım. Bunun üzerine evimdeki her şeyi sattım ancak bir tek şeyi satmam; bilgisayarımı.” Bir başka muhalif blog yazarı da şunları söylemektedir: “Yazılarımdan dolayı gözaltına alındım, iki gün süren işkence gördüm, bana neden Gazze’ye gittiğim, Müslüman Kardeşler ya da Hamas’ın üyesi ya da sempaticanı olup olmadığımı soruldu” demektedir (Tekek, 2011: 5-6). Görülüyor ki, Mısır’da blog yazarları Arap Baharı’ndan çok önce rejimin altını oymak için girişimlerde bulunuyorlardı. Tunus’taki halkın ayaklanma hareketlerine baktığımızda ise Mısır’daki kadar etkin bir güçle karşılaşmayız. Tunus’ta İnternet’in olayların çok öncesinde kısıtlanmış olması durumu, sosyal medyanın kullanımını sekteye uğratmıştır (Tekek, 2011: 8).

Washington Üniversitesi’nden İletişim profesörü Philip N. Howard ve öğrencilerinin, milyonlarca tweet, Youtube videosu ve blog paylaşımlarını analiz ettikten sonra vardıkları sonuç; Arap Baharı’nın şekillenmesi sürecinde sosyal medyanın merkezi bir rol oynadığı yönündeydi. Sosyal medya Kuzey Afrika ve Orta Doğu’da özgürlük ve demokrasi için kamuoyunun şekillenmesinde önemli bir rol oynadı. İnsanlar demokrasi için geniş bir

sosyal ağ inşa ettiler ve bu sayede politik hareketlerde organize oldular (<http://socialcapital.wordpress.com/2011/01/26/twitter-facebook-and-youtubes-role-in-tunisia-uprising/>, 18.03.2013).

2.4. Sosyal Medya Rolü: 3 Örnek Olay

2.4.1. 2009 İran Olayları (Yeşil Devrim)

2009 yılında İran başkanlık seçimlerine yönelik gelişen protesto gösterileri 13 Haziran 2009'da başlamıştır. Yeşil devrim olarak adlandırılan protesto gösterilerinin çıkış amacı başkanlık seçimlerini kazanan Mahmud Ahmedinejat'ın zaferinin ardında hile olduğuna dair tartışmalarla başlamıştır. Protestoları kontrol altına almak isteyen hükümet, göstericileri gözaltına almış, uydu ve İnternet sistemlerini yasaklamış, gazetelere ise sansür uygulayarak halkı kontrol altında tutmak istemiştir (Vafa, 2010). Bu süreçte baskıcı unsurlara karşın protestocular kendi aralarında iletişimi sağlamak amacıyla sosyal medya mecralarını kullanmışlardır. Dolayısıyla göstericilerin bu mecraları özellikle Twitter'ı etkin kullanma potansiyelleri devrimin Twitter Devrimi olarak adlandırılmasına zemin hazırlamıştır (Vafa, 2010).

Gladwell, Facebook ve Twitter'ın devrim getirici niteliklerde olmadığına dikkat çekerek, "devrimlerin tweetlerle gelmeyeceğine" vurgu yapar. Fakat Vafa makalesinde Gladwell'in bu noktada önemli bir ayrıntıyı kaçırmış olmasına dikkat çeker. Gladwell, Facebook ve Twitter eylemcilerini görmezden gelmektedir. İran'daki protesto tabii ki Twitter'a bağımlı değildi fakat hiçbir faydası olmadığını söylemekte oldukça güçtür. Gladwell, Twitter'ın yarattığı farkı görmezden gelmektedir. İran dünya da en fazla izole edilmiş ülkelerden biridir. İran'ın monolitik yönetim şekli yerleşik halkı tarafından da istenmeyen, çarpık, eksik bir yönetim şekli olarak nitelendirilen olgulardan biridir (2010: 7-9).

2009 İran olayları, Ahmedinejad'a karşı aday olan Musevi'nin seçimi kaybettiğinin ilan edilmesiyle birlikte Musevi yandaşlarının sokaklara dökülmesiyle başlamış ve birçok kişinin yaşamını kaybettiği gösterilerin baş göstermesiyle devam etmiştir. Bu olaylar yaşanırken İran hükümeti BBC, CNN gibi ulusal medya kuruluşlarına sansür uygulayarak

onların ülkede yayın yapma haklarını ellerinden almıştır. Böylelikle tüm dünya İran'da meydana gelen gelişmeleri sadece İran hükümetinin yanlı olarak verdiği yayınlardan takip etmiş ve bilgi sahibi olmuştur (Bray, 2009). Ancak kısa süre sonra aktivistlerin İnternet Proxy ayarlarındaki girişimleriyle hükümetin uyguladığı sansür ve filtre uygulaması kırılmış, muhalif grupların yaydığı gerçek görüntü ve bilgiler tüm dünya tarafından görünür hale gelerek, dünya gündeminin zirvesine oturmuştur (Bray, 2009).

Bütün bu bilgiler ışığında birazda olayların iç dengesine bakalım. Seçimler 12 Haziran 2009 tarihinde gerçekleşmiş ve seçimlere Anayasayı Koruyucular Şurası tarafından 4 adayın katılması uygun bulunmuştur. ‘‘Bu adaylar; önceki dönemde Cumhurbaşkanlık görevini yerine getiren Mahmud Ahmedinejad, devrimin ilk yıllarında başbakanlık yapmış olan Mir Hüseyin Musevi, iki dönem Meclis Başkanlığı yapmış olan Mehdi Kerrubi ve geçmiş dönemlerde Devrim Muhafızları Ordusu’nu komuta etmiş olan Muhsin Rezai’dir’’(Usak, 2009: 4). İran’da 2009 seçimleri, iki reformist ve iki muhafazakarın karşı karşıya geldiği seçimlere gebe olmuş, gerek taraftarlarının yarattığı gösteriler gerekse adayların coşkusu İran’da bugüne kadar yaşanmamış bir katılım oranı sağlamış, halkı sandık başına gitmeye ikna etmiştir. Fakat tüm bu noktalarda dikkat çekici en önemli unsur reformist Mir Hüseyin Musevi’nin farklı söylemleriyle sessiz seçmen üzerinde yarattığı olumlu etki olmuştur (Usak, 2009: 4).

2009 İran Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde en dikkat çekici gelişmelerden bir diğeri de adayların televizyon programları ve mitinglerde birbirlerine sert çıkışlarda bulunarak, uygulayacağı politikaları anlatması olmuştur. Bu sayede halk adaylar ve programları hakkında bilgi sahibi olma şansına da erişmiştir. Ayrıca adayların politikaları arasında ABD ile ilişkilerin yeniden başlatılacak olması da yer almıştır. Adayların üçünün ortak noktasını ise Ahmedinejad’ın politikalarını kötüleyerek onu köşeye sıkıştırmak oluşturmuştur (Usak, 2009: 5). Fakat Ahmedinejad’ın hazır bir oy kitlesine sahip olması, dini lider Ayetullah Hameneyi’nin ve Koruyucular Şurası’nın desteği, seçime katılımın az olması durumunda O’nun galip geleceğini gösteriyordu. Bunun yanı sıra yapılan anketler ve katılımın çok olması durumu Musevi’nin şansının yüksek olacağını gösteriyordu. Sonuç olarak, katılımın oldukça yüksek olmasına rağmen seçimin Musevi aleyhine sonuçlanması, İran’da seçimlerde hile iddialarını gündeme taşıdı (Usak, 2009: 6).

Sonuçların açıklanmaya başlamasıyla durumun Ahmedinejad'ın lehine güç kazanması ilk başlarda sokaklarda derin bir sessizliğe yol açmış, nihai sonuç ile birlikte bu sessizlik protesto gösterilerine dönüşmüştür. Mahmud Ahmedinejad, oyların % 62'sini alarak tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ahmedinejad'ın önceki dönem oylarında herhangi bir kayıp olmaksızın diğer tüm muhafazakar ve reformist oyları da kendi tarafına çekmiş olması mantıklı değerlendirilememektedir (Dareini, 2009). Ancak bu noktada soru işareti oluşturan kısım Ahmedinejad'ın merkez sağ ve reformist oylarında büyük bir kısmını almış olması olmuştur. Seçimlere yeni soluk getirenin Musevi olduğu düşünüldüğünde ise oluşan kargaşaların, Musevi lehine sonuçlanması gereken sonuçların beklentilerin çok altında olması söylenebilir. Seçime katılım eğer bu kadar fazla olmasaydı Ahmedinejad'ın galibiyeti bu kadar sorgulanmayacak, hile iddiaları ortaya atılmayacaktı. 32 milyon kişinin seçimlere katılması halinde, Ahmedinejad'ın yeniden seçilmeme durumu % 65'in üzerinde olacağı düşünüldüğünden sonucun şaşkınlık yarattığı söylenebilir (Dareini, 2009).

Sonuçların açıklanmasının ardından Musevi bir bildiri yayınlamak üzere sonuçların hayret verici olduğunu vurgulamış bu düzenbazlığa boyun eğmeyeceklerini açıklamıştır. Bunun ardından Musevi, Anayasayı Koruyucular Şurası'na bir yazı göndererek seçimlerin iptal edilmesi talebinde bulunmuştur. Bu sırada halk tarafından sokaklarda gösteriler başlamıştır. Protestocuların büyük bir kısmını reformist Musevi'nin taraftarları oluştururken kısa süre sonra diğer iki adayın (Mehdi Kerrubi ve Muhsin Rezai) destekçileri de protestolara katılmıştır. Musevi bir bildiri yayınlamak üzere hükümetten yapılacak yürüyüşler için izin talep ettiğini söyleyerek, halkı yapılacak büyük yürüyüş mitingine davet etmiştir (Usak, 2009:25-28). Musevi, halka gerçekleştirilen büyük yürüyüş için teşekkür etmiş ve hükümetin gerçekleştirilen bu gösterileri dış güçlerin müdahalesi gibi göstermesinden duyduğu rahatsızlığı da dile getirmiştir. Ayrıca protestolar esnasında hem Musevi taraftarlarından hem hükümet güçleri tarafından yapılan müdahalelerde can ve mal kaybına yol açan olaylar ciddi tartışmalara yol açmıştır (Usak, 2009: 30- 31).

Bütün bu gelişmelerin ışığında olaylar her geçen gün büyümüş halkın protestoları devam etmiştir. Diğer taraftan sporcu ve sanatçılarda seçimlere hile karışmasına yönelik tepkilerini bir bildiri ile dile getirmiş ve İran milli futbol takımı oyuncularını da tepkilerini

Musevi'nin protestolarının rengi olan yeşil renk bantlarla sahaya çıkararak göstermişlerdir. Dareini ise makalesinde Musevi'nin rengi olarak atfedilen yeşil rengi, İslam dininin rengi ve ilerlemeci- gelişmeci İran semboli olarak tanımlamaktadır (Dareini, 2009). Bu eylemlerin tümü için devrim sonrası İran'da bugüne kadar yapılmış olan en geniş katılımlı ve kapsamlı, en organize ve bilinçli gösteriler olduğu söylenebilir.

İran'da mevcut bulan bu olaylarda dikkat çekici bir diğer unsur, Tahran hükümetinin olaylarda yabancı güçlerin rolünün olduğunu dile getirmesi olmuştur. Bu güçlerden etkili olanları İngiltere ve ABD olarak belirtilmiştir. İran'ın dış mihraklar konusunda suçlaması en ağır olarak ise İngiltere üzerindedir (http://www.nytimes.com/2009/06/29/world/europe/29europe.html?_r=0 , 22.04.2013). İngiltere üzerinde olan bu iddiaların ise Başbakan Gordon Brown tarafından “kabul edilemez, meşrulaştırılmaz ve temelsiz” ifadeleriyle yalanlandığı görülmüştür. Ayrıca belirtmek gerekir ki, İngiliz basınının olayları çok geniş bir biçimde vermesi ve olayların oldukça dramatik gösterilmesi, İran yönetimini İngiliz basınının üzerine çekmiştir (http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8123579.stm , 22.04.2013).

12 Haziran 2009 İran Cumhurbaşkanlığı seçimleri devrim sonrasında İran siyaset hayatındaki önemli bir dönüm noktası olmuştur. Seçim öncesindeki ve sonrasındaki gelişmeler İran siyasi hayatının bir daha eskisi gibi olmayacağını altını çizmiştir. Laçiner ise makalesinde bugün rejimin en büyük sorununun ciddi bir değişim ile karşı karşıya olduğuna dikkat çeker. Bu noktada ise en büyük sorunun bu değişikliğin kimler tarafından ve hangi yollarla yapılacağı olduğu konusunun altını çizer. Laçiner, Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın dahi seçim kampanyasında bu değişim ihtiyacını kabul etmek zorunda kaldığına dikkat çeker. Ahmedinejad'ın neredeyse rejimin bütün dönemlerini yolsuzluk ve başarısızlıkla suçlamıştır. Rafsanjani ve çocukları dönemini, Hatemi dönemini ve rejimin ilk yıllarında başbakanlık yapmış olan Musevi'yi dahi yolsuzluk ve yozlaşma ile suçlamıştır. Dolayısıyla ortadadır ki Ahmedinejad bu eleştirileriyle belki de herkesten fazla Devrim'in başarısızlığını ortaya koymuştur (Laçiner, 2009: 8).

2009 İran seçimleri, “statükonun korunmasını isteyenler”in ve “rejime yeni bir soluk getirmek isteyenler”in mücadelesi olmuştur. Devrimin kendi çocukları birbirleriyle görüş

ayırımına düşmüşlerdir. Dolayısıyla seçim sonuçlarıyla oynanmak istenmesinin varsayımları şu şekilde açıklanabilir: “ABD ile ilişkilerin gelişmesini istemeyen muhafazakar kesimin tutumu, Batı ile ilişkilerin normalleşmesinden, çıkarları zedelenecek olan kesimin tutumu, reformcu dalganın büyüme ihtimalinden ve Musevi taraftarlarının desteklediği yeşil devrimin gerçekleşmesi ihtimalinden korkan kesimin rahatsızlığı, yeni dönem ile birlikte ön plana çıkması muhtemel kişiler ile bireysel sorun yaşama ihtimalinin doğuracağı sorunlardan çekinenler ve her türlü devrimi İslam’a ihanet olarak görenlerin rahatsızlığı”(Usak, 2009: 46). Ayrıca belirtmek gerekir ki, 2009 İran seçimlerinde birtakım hile iddialarının gerçeklik payı olsa da seçim sonuçlarının İçişleri Bakanlığı’nın elinde olmasından dolayı ispatlanması pek mümkün görünmemektedir (Usak, 2009: 47).

Kısacası, yapılan gösteriler ve itirazlar doğrultusunda çok büyük değişimler olmamış olsa da 2009 İran Cumhurbaşkanlığı seçimleri İran tarihinde bir dönem noktası olmuş ve halkın taleplerine cevap verilmesi gereken bir süreç hazırlamıştır. Peki bu süreci hızlandıran hangi gelişmeler olmuştur?

Devrimin üzerinden geçen 30 yıla rağmen böyle sert tepkilerin 2009 seçimleri sonrasında ortaya çıkmasının nedeni, yönetimin tüm başarısızlıklarına rağmen halkın sabırlarının yeni dolmaya başlaması gösterilebilir. Büyük bir öneme sahip diğer neden ise “iletişim devriminin İslam Devrimi’ne meydan okumasıdır” (Laçiner, 2009). Halk İran’da mevcut rejimin kaybettirdiklerini net bir şekilde görebilmiştir. İran geniş bir petrol rezervine sahip olmasına rağmen halk bu durumun getirilerinden yeterince yararlanamamıştır. Dolayısıyla İran’da petrol zenginliğinin kitlelerin hayatına yeterince yansımadağı söylenebilir (Laçiner, 2009).

Üçüncü önemli neden ise Obama’nın ılımlı İran siyaset olmuştur. İran devrimden bu yana sürekli dış tehditlerle karşı karşıya kalmış ve sürekli işgal edilme riskini hissetmiştir. Fakat Obama işbaşına geldiğinden bu yana İran’a askeri bir müdahaleyi gündeme getirmediği görülmüştür. Hatta Obama İran’a olan olumlu tutumunu o kadar ileri götürdü ki, dönemin başbakanı Muhammed Musaddık’a karşı yapılan 1953 darbesinde ABD’nin rolünü dahi kabul etmiş ve durumu “soğuk savaş döneminde ABD, demokratik yolla iktidara gelmiş bir İran hükümetinin devrilmesinde rol oynamıştır” sözleriyle dile getirmiştir (Laçiner,

2009). Ayrıca Obama, İsrail'in İran'ı vurma girişimlerine de olumlu destek vermemiş, işbirliği yapmayacağını açıkça belirtmiştir. Böylelikle dışarıda az bir tehdit alan İran'ın içeride muhalefet yapmasının kolaylığı ortadadır (Laçiner, 2009).

Bütün bu bilgiler ışığında tabii ki, İran'da 2009 seçimlerinde ortaya çıkan muhalefeti tetikleyen nedenlerin sadece bunlar olduğunu söylemek yetersiz kalacaktır. 2009 seçimlerindeki muhalefeti tetikleyen olaylarda bireysel ve dönemsel nedenleri de görmezden gelmemek gerekmektedir. Laçiner de bu noktada, makalesinde İran'daki bu geçiş sürecinin devam edeceğine değinerek, İran Devrimi'nin normalleşmemiş bir devrim olduğuna dikkat çeker. Dolayısıyla normalleşmemiş bir devrimin hem siyasetin hem de devrimlerin doğasına aykırı olduğu aşikârdır. Laçiner bu noktada da değişimin nasıl gerçekleşeceğin haritasının çıkarılmasının oldukça büyük bir önem arz ettiğini söylemektedir. Kontrollü bir süreç yaşanmazsa İran'da kontrolsüz bir sürecin gerçekleşebileceğinin altını çizmektedir (Laçiner, 2009).

2.4.2. “Arap Baharı” – Mısır ve Tunus Olayları

Üçüncü bölümde detaylarıyla incelenecek olan bu başlıktan, sosyal medya kavramıyla ilişkilendirerek burada da kısaca bahsetmekte fayda vardır. Tunus'ta başlayan olaylarda, ülkede ki sosyal adaletsizlik, işsizlik ve yoksulluktan bıkmış olan halk sokaklara dökülmüş bu durum kısa süre içinde İnternet ve sosyal medya platformlarını işgal etmiş oradan da merkez medya gündemine taşınarak dünya siyasetini meşgul etmiştir (Erbay, 2012: 154).

Benzer bir süreç de Mısır'da yaşanmıştır. Haziran 2010' da Khaled Said isimli 28 yaşında ki bilgisayar programcısının polislerin uyuşturucu satıcıları ile ilgili görüntülerini Youtube ve Facebook üzerinden yayması ve gözaltındayken polis tarafından öldürülmesiyle birlikte Mısır'da ki protestoların rolü ve gücü de artmıştır (Erbay, 2012: 155). Mısırlı sosyal medya kullanıcısı gençler Facebook'ta “Hepimiz Khaled Said'iz” isimli bir grup kurarak polis şiddetine karşı tepki göstermişlerdir. Mısır'daki Google'ın üst düzey yöneticilerinden Wael Ghonim'in Facebook'ta kurduğu 25 Ocak 2011'de Tahrir'de gerçekleşecek olan gösteriyi ilan eden sayfa çok kısa bir süre içinde 400 bine ulaşmıştı. Cezayir, Bahreyn, Suriye ve Fas'ta da protesto gösterileri için sayfalar açıldı. Kısa bir süre içinde de Mısır ve Tunus hükümetleri düşmüştür (Erbay, 2012: 155). Tunus ve Mısır'da sosyal medya kolektif

eylem aracı yönünü ortaya koymuş ve ayaklanmaların büyük bir güce kavuşmasını sağlamıştır (Gerbaudo, 2014: 12).

16 Ocak 2011’de Tunus başbakanı Zine al-Abidine Ben Ali’nin ülke dışına kaçmasıyla halkın zafer ilan ettiği görülmüştür. İsyân hareketlerinin Tunus’tan Mısır’a sıçraması ile birlikte, sosyal medyanın örgütlenme üzerindeki etkisizni gören Mısır hükümeti Twitter kullanımını engellemiş, Facebook, Yahoo ve Google’a olan erişimi de büyük ölçüde azalttığı görülmüştür (Çıldan, 2011: 46). 28 Ocak 2011’de de Mısır hükümeti’nin İnternet erişimi ve cep telefonu şebekelerinin kapattığı görülmüştür. Bu kesintilerin bir ülke ekonomisine ne kadar büyük zararlar verdiği bilinen bir gerçektir. OECD bu kesintiler sonucunda Mısır’ın zararının 90 milyon dolara ulaştığını açıklamıştır (Çıldan, 2011: 47).

Sonuç olarak, 11 Şubat 2011 tarihinde Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek İnternet’e erişimine karşı yaptığı bütün girişimler sonuçsuz kalınca istifa etmiştir. Tunus, Cezayir, Mısır, Libya, Bahreyn, Ürdün ve Yemen Arap baharının en çok etkili olduğu ülkeler olurken; Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Suriye, Irak, Lübnan ve Fas’ta ise küçük çaplı etkiler görülmüştür (Çıldan, 2011: 49).

Tunus’da Bouazizi ve Mısır’da Khaled Said Arap Devrimleri’nin ikonlarıydı ve mevcut rejimin kurbanları olarak hayatlarının son bulması, özellikle sosyal medya kullanıcısı genç nüfusun bu mecralarda ki aktivizmini de hızlandırmıştır (Erbay, 2012: 155).

Arap Baharı’nda mezhepsel farklılıkların kışkırtılması bir yana, yol açan sebeplerden ilki, Arap Baharı yaşanan ülkelerde son yıllarda giderek artan demokratikleşme isteği ve seçim sürecinin belirli bir takvime bağlı olarak düzenli yapılması arzusuydu. Diğer neden ise genç nüfusun eskimiş liderlere önceki kuşaklar gibi saygı duymamaları ve globalleşmeyle çoğalan imkânlar sayesinde dünyayla iletişimlerini arttırma istekleriydi. Protesto sırasında görüldüğü gibi gençler İnternet ve cep telefonu yoluyla haberleşmekte, bu protesto yoluyla da olsa siyasal katılımı güçlendirmekteydi. Böylece dünyayla iletişim kurmada etkin rol oynayan genç nüfus Arap Baharı’nda ön saflarda yer alıyordu (Erbay, 2012: 156).

Ayrıca Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da ki Arap nüfusunun çoğunluğunun 30 yaşın altında olması, genç işsiz oranlarının yüzde 10, kimi yerlerde de yüzde 30’lara varan oranlarda yüksek bir oranda olması ayaklanmanın bir diğer önemli boyutunu oluşturuyordu. Teknolojik gelişmelerle uydu televizyonların, cep telefonlarının, Youtube, Facebook, Twitter’in kullanım oranlarının son yıllarda bölgede ciddi bir artış göstermiş olduğu aşikardır. Ayrıca sosyal medyanın Tunus ve Mısır olaylarında ne yoğunlukta kullanıldığına bakılırsa ayaklanmanın başladığı 2010 yılı sonu ve 2011 yılı ilk çeyreğinde Facebook, Twitter ve mikroblogların kullanım oranlarında ki ciddi artış dikkat çekicidir. Bu süreçte sosyal medya mecraları ve İnternet protesto gösterilerinin örgütlenmesi, düzenlenmesi ve duyurulması için kullanılmış, aynı zamanda Youtube ve Podcastler de olaylara dair görüntülerin ve sesin yayılmasını sağlamak için etkili platformlar olmuşlardır. Bütün bunlar geleneksel medyaya da dağıtılmıştır (Erbay, 2012: 157).

Erbay çalışmasında , “bugün Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da ki ülkeleri kapsayan Arap coğrafyası nüfusunun yüzde 17 sini oluşturan 60 milyonu aşkın İnternet kullanıcısı bulunmakta” olduğunu söylemektedir (Erbay, 2012: 157). Mısır’da ki İnternet kullanıcılarının sayısı 2000’lerin başında 500 bin bile değilken, son 10 yılda, yüzde 3 bin 691’lik hızlı bir artışla 17 milyonu bulmuştur. Tunus’ta da 2000’lerde 100 bin olan İnternet kullanıcısı sayısı bugün 3,5 milyonun üstünde olmuştur. Erbay çalışmasında Tunus’un yüzde 34’lük İnternet kullanımı oranıyla Afrika kıtasında İnternet’in en yaygın kullanıldığı ülkelerin başında geldiğini söylemektedir (2012: 158).

Tunus, Libya ve Mısır’da gösteriler süresince yer yer yasaklanan İnternet ve sosyal medya araçları, yasağın kalkmasının ardından rekor seviyelere yükselmiştir. Dubai Siyasal Bilimler Okulu tarafından Mart 2011’de Mısır ve Tunus’ta Facebook kullanıcıları arasında yapılan araştırmada her iki ülkede de katılımcıların yüzde 31’i Facebook’u protestolar esnasında halkı bilinçlendirmek amacıyla kullanılan bir sosyal medya platformu olarak nitelmişlerdir (Erdem, 2012: 179). Araştırmaya katılan Mısır’daki katılımcıların yüzde 24’ü ve Tunus’ta ki Facebook kullanıcılarının yüzde 33’ü ise, gösterilerin yayılması amacıyla ve aynı zamanda bütün enformasyonu tüm dünyayla paylaşmak için Facebook’u kullandıklarını belirtmişlerdir. Tunus’taki aktivistlerin yüzde 22’si, Mısır’dakilerin ise yüzde 30’u örgütlenmek için bu mecraları kullandıklarını ifade etmişlerdir. Yüzde 15’ten

daha az bir kısmı da eğlenmek veya sosyal gereksinimler amacıyla Facebook'u kullandıklarını belirtmektedirler (Erdem, 2012: 179).

Arap Baharı'nın kitlelere ulaşmasında sosyal medya araçlarının ne şekilde kullanıldığı önem kazanmıştır. Örneğin Tunus'taki ayaklanmalar geleneksel medya da yer almadan çok önce Twitter'da yayılmaya başlamış, uluslararası arenada yayın yapan Katar Doha merkezli El Cezir'e televizyonu da sosyal medya sitelerindeki paylaşımlardan yola çıkarak tüm gelişmeleri dünyaya duyurmuştur. Tunus'taki aktivistlerde sokaktan bilgi ve görüntüleri toplayıp, bu sayede protestoları örgütlemişler, iletişimlerini de Skype'den daha güvenilir gördükleri Mumble uygulamasıyla gerçekleştirmişlerdir. Mısır'da ise aktivistler uydu bağlantılı telefonlar ile yaşanan görüntüleri Tunus'a göndermişler, burada da görüntüler Facebook ve Twitter üzerinden paylaşılabilir hale geldikten sonra tüm dünyaya yayılmıştır. Özellikle polisin açtığı ateş sonucu yaralanan aktivistlerin görüntüleri Facebook ve Youtube üzerinden paylaşılmış, ardından gösterilerin daha da hızlı bir şekilde yayıldığı görülmüştür (Erbay, 2012: 161-163). Belirtmek gerekir ki, El Cezire televizyonunun süreçte ki önemi büyüktür. El Cezire televizyonunun diğer uluslar arası haber ağlarına göre esnek yapısı, kanalın içerik ve görüntü açısından zengin olan Facebook ve diğer sosyal medya ağlarını tercih etmesi, devrim de İnternet'in yanı sıra geleneksel medyanın gücünü de görünür kılmıştır (Gökçe, 2012:44).

Türkten de çalışmasında bu değişim hareketleri içinde kullanılan "sosyal medya silahı"nın sadece ülke içinde kullanılmamış olduğuna dikkat çeker (Türkten, 2012:44). Mısır ve Tunus ülkelerinin stratejik konumu göz önünde bulundurulduğunda bölgede söz sahibi diğer ülkelerin de aktivistleri destekleyici birtakım girişimlerde bulunduğu görülmektedir. BBC Türkçe'de yayınlanan bir haber de Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, "baskıcı ve örgütlenme özgürlüğünün kısıtlı olduğu ülkelerdeki aktivistlere yardım edeceğini belirterek, içinde teknoloji, araç-gereç ve eğitim desteğinin de bulunduğu yaklaşık 25 milyon dolarlık yardım paketi desteğinde bulunulacağını" söylemiştir (Türkten, 2012: 44). Böylelikle görüyoruz ki dünya siyasetinde söz sahibi ülkelerden olan ABD, çok açık bir şekilde bölgede ki çıkarları doğrultusunda muhalif hareketleri destekleyici girişimlerde bulunacağını göstermiştir.

Arap Baharı olarak nitelendirilen bu toplumsal hareketlerde bir kısım analist olayların arkasında ABD'nin olduğu ve Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında coğrafyanın yeniden yapılandırılması olarak durumu değerlendiriyor. Bu bağlamda Arap coğrafyasında iç dinamikleri harekete geçirenin dış gler olduğu yönünde bir bakış açısı güçlülük kazanmaktadır (Mahalli'den aktaran Kutlay ve Dinçer, 2011: 102- 105). Bu bakış açısını destekleyen Hüsnü Mahalli'nin görüşleri son derece önemli görülmektedir. Hüsnü Mahalli "Demokrasi Bahane" başlıklı yazısında şunları söylüyor: "Amerikan gazeteleri bile çıkıp 'CIA, Suriye muhalefetine yardım ediyor' diyor ama bazıları hala bu ülkede demokrasi mücadelesinden söz ediyor ve orada oynanmaya çalışılan büyük oyunu görmüyor, görmek istemiyor ya da görmesine izin verilmiyor." Mahalli, her şeyi planlı ve programlı yapan hegemonik bir bakış açısının varlığına dikkat çekiyor (Mahalli'den aktaran Kutlay ve Dinçer, 2011: 105- 108).

Sinan Oğan ise daha ılımlı fakat büyük payı yine ABD'ye vererek "Bu devrimlerin ABD'nin tetikleyerek bir dönüşüm projesine çevirmesi Tunus ve Mısır halkının haklı demokrasi taleplerini ve gayretlerini Batıl kılmaz" diyor. Oğan, dünyanın hegemonik gücü olarak nitelendirilen ABD'nin, dünya çapında ortaya çıkan önemli olayları takip ettiklerine ve ilerleyen aşamalarda da sürece dahil olmak için çaba sarf ettiklerine dikkat çekmektedir (Oğan'dan aktaran Kutlay ve Dinçer, 2011:102- 103).

Kutlay ve Dinçer de makalelerinde bu durumu küresel aktör olmanın gereği olarak yorumluyorlar. Kutlay ve Dinçer, "ABD'nin Mısır'da Mübarek sonrası dönemi kendi çıkarları çerçevesinde şekillendirmek istediğini, dolayısıyla ABD'nin ülkedeki kilit aktörlerle temas halinde bulunduğunu söylemektedir" (Kutlay ve Dinçer, 2011: 104).

2011 yılı Eylül ayında G-8 lkeleri Arap Baharı'nı yaşayan ülkelerin zgr ve demokratik geçiş süreçlerine destek amacıyla, Dünya Bankası'nın 10 milyar 7 milyon dolar, Afrika Kalkınma Bankası'nın 7 milyar 6 milyon dolar ve İşlam Kalkınma Bankası'nın 5 milyar dolar kredi vermesine karar vermiştir. Hem de Arap coğrafyası yüzyıllardır Batı'nın ötekisi olmasına rağmen (Erdem, 2012:173). Chomsky bu durumu şöyle özetler:

“Demokratik seçimler olursa darbe yap. Darbe yapacak ortam yoksa ortamı müsait hale getir, sonra başa bir diktatör geçir; eğer diktatör uluslararası para kurallarına uymazsa , ekonomik anlamda özgürleşmekten bahsederse, mazallah petrol ve diğer sosyal zenginlikleri paylaşmak istemezse halkı tekrar sokağa dök, ilk maddeye geri dön ve döngüye devam et” (Tarımcıoğlu’ndan aktaran Erdem, 2012:174).

Bu bağlamda Erdem makalesinde Arap coğrafyası üzerindeki emperyal döngüye dikkat çekerek, Arap halklarını bugüne kadar kontrol altında tutan Batı’nın, 40 yıl neredeyse sorunsuz yaşattığı rejimlere yönelik freni kaldırdığı ve İslami rejimlerin yıkılarak Batı eliyle şekillenecek rejimlerin kurulmasının hedeflendiği yönündeki iddiaların varlığına dikkat çekmek istemektedir. Dolayısıyla Arap Baharı’nda ortaya çıkan destek ve müdahale haberlerinin ayaklanmaların yerel ve kendiliğinden kimliğini yaralar nitelikte olduğuna da vurgu yapılmaktadır (Erdem, 2012:174). Örneğin Suriye’de Deraa’da ki gösterilerde halkın sadece Facebook ve Twitter üzerinden haberleşmediği aynı zamanda Birleşik Arap Emirlikleri tarafından temin edilen Thuraya mobil uydu telefonları ile eylemcilerin bir iletişim ağı yarattığından bahsedilmektedir. Bu telefonları bir emirlik veliaht prensi sağlamış, ayrıca ülkeye silah sokulması da sağlanmış bunların parası da Suudi Arabistan Krallığının eski Washington Büyükelçisi Prens Bandar tarafından ödenmiştir (Erdem, 2012:174).

Bu anlamda Albrecht Hofheinz de “kendi bağımsızlıkları ve kaderlerini tayin için savaşan Arap toplumlarının Batılı fikirlerin ithal edilmelerini sağlayan yeni bir sömürgeci Amerikan şirketinin kuklaları olmadığını göstermek için kendilerini savunmaları gerekmektedir” diyerek bir başka bakış açısına da dikkat çekmektedir (Hofheinz’den aktaran Erdem, 2012: 175).

2.4.3. Wall Street’i İşgal Et Hareketi (Occupy Wall Street)

2011 yılında dünyanın çeşitli yerlerinde bir dizi toplumsal olaylar patlak verdi. Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da görülen toplumsal hareketlerin bir kısmı hükümetleri yıktı bir kısmı ise rejim değişikliklerine yol açtı. Bu bağlamda Arap Baharı’nda ortaya çıkan toplumsal hareketlerin yerkürenin diğer bölgelerinde ortaya çıkan hareketlerde rolü olduğu

düşünülebilir. Dolayısıyla ABD’de ortaya çıkan toplumsal harekette de bu etkilenmenin rolü olduğu söylenebilir.

Toplumsal hareketler; siyasi ve toplumsal sorunlara kitlesel katılım imkanı sağlayan dolayısıyla demokratik bir toplumda yurttaşlara endişelerini ifade edebilme imkanı veren ve toplumsal değişimi sağlamanın gerekli bir aracı olarak kabul edilen hareketlerdir (Şen, 2012: 138). Ayrıca belirtmek gerekir ki kapitalist sanayileşme sürecindeki popüler hareketler ve işçi sınıfı hareketleri, toplumsal hareketlerin tarihsel sürecindeki alt yapıyı oluşturmaktadır. Sanayileşme döneminin toplumsal hareketleri birbirine bağlı iki farklı süreçten oluşmaktadır. Bunlardan birincisi; “kapitalistlere karşı muhalif işçi sınıfının toplumsal çatışması”, diğeri ise “modern ulus- devletten dışlanmış kategorilerin yurttaşlıkla bütünleşmesi” olarak belirtilir. Bu temelli hareketler demokrasiyi güçlendiren siyasi süreçler olarak nitelendirilebilir. 19. yüzyılda görülen işçi sınıfı hareketlerinde sınıf çatışması ve yurttaşlık mücadelesinin birbirini tamamladığı görülmüştür (Melucci, 2007: 90). Bu bağlamda günümüzde artık sınıf çatışması yerini kimlik politikalarının ön planda olduğu toplumsal hareketlere bırakmıştır. Yeni toplumsal hareketler ise sivil toplum ekseninde gelişen hareketler olmuşlardır (Şen, 2012: 139).

New York’ta 17 Eylül 2011 tarihinde başlayan “Occupy Wall Street” (Wall Street’i İşgal Et) hareketi Manhattan’da başlayarak tüm dünyaya yayılmıştır. ABD’de 100 şehir, küresel olarak 1500 şehir de destek bulan bu hareket, büyük bankaların ve çok uluslu şirketlerin demokrasi üzerindeki yıkıcı gücü ve yaratılan çöküş içinde Wall Street’in rolü, genel olarak ekonomide büyük gerilemelere yol açtı. Mısır ve Tunus’taki ayaklanmalardan ilham alan hareketin amacı; en zengin %1’in küresel ekonominin adil olmayan kurallarını nasıl yazdığını ortaya çıkarmak olmuştur (<http://occupywallst.org/about/>, 22.03.2013).

Hareketi doğuran olası etkenler kısmına baktığımızda sosyolog Michel Wieviorka “daha hareket ortaya çıkmadan önce yazdığı makalesinde 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik krizin Wall Street’i işgal et gibi toplumsal hareketlere yol açabileceğini belirtmiştir” Wieviorka’dan aktaran Acar, 2012: 14).

Siyaset bilimci Wendy Brown ise ABD düzleminde hareketi değerlendirdiğinde şunları dile getiriyor: “Obama’nın seçim kampanyası sırasında yürüttüğü “Evet, yapabiliriz” sloganına rağmen neoliberal deregulasyon politikaları karşısında bir çaba gösterememesi , işsizlik oranlarının artması, maaşların düşmesi, ipotekli kredi sistemi ile ev alanların kredilerini ödeyememesi, evlerin haczedilmesi ve bunun yoksulluk üzerindeki yoğun rolü”, başlıca etkenler olarak sıralamaktadır (Brown’dan aktaran Acar, 2012: 14). Ayrıca Brown, dünyanın birçok bölgesinde gelişen toplumsal hareketleri de etkenler arasında saymaktadır. Bütün bu bilgiler ışığında Brown, “diğer etkenlerle birleşen yoksulluğun giderek artmış olması 2011 sonbaharında bu hareketin patlak vermesine neden oldu, ya da sağladı demek doğru belki de” diyor (Brown’dan aktaran Acar, 2012: 14).

Hardt ve Negri’ye göre ise, “Wall Street’i İşgal Edelim” pankartı adı altında yapılan gösteriler sadece ekonomik adaletsizliği dile getirdikleri için değil, siyasetin kendisiyle ilgili hayal kırıklıklarını ve isteklerini dile getirdikleri için de pek çok insanda yankı bulan bir hareket olarak dile getirilmektedir. Protestolar Manhattan’dan ülkenin geri kalanına yayıldıkça gelir adaletsizliğine karşı duyulan öfkenin ne kadar derin olduğunun anlaşıldığı belirtilmektedir. Hardt ve Negri, bütün bu protestoların aynı düzlemde olmasa da ortak noktalarının birinin diğerlerinin deneyiminden etkilenmesi ve kendilerine uyarlaması olarak nitelemektedirler (Hardt ve Negri, 2011: 26).

Wall Street’i işgal et hareketinde verilen açık mesajlardan birinin, finans kuruluşlarının kesinlikle “bizi” temsil edemeyeceği vurgusu olduğu söylenmektedir. Temsiliyetin en açık başarısızlığının, politikacıların açıkça bankaları ve kredi kuruluşlarının çıkarlarına hizmet etmekte olduğu dile getirilmektedir (Hardt ve Negri, 2011: 27). Bu noktada Hardt ve Negri şu soruya dikkat çekerler: “Demokrasi halkın devlet üzerindeki yani toplumsal ve ekonomik yaşam üzerindeki iktidarı değil mi? Aksine, siyaset, ekonomik ve finansal çıkarların uşağı olarak görünüyor” (Hardt ve Negri, 2011: 27).

Wallerstein ise Wall Street İşgali hareketini 1968’den beri ABD’de yaşanan en önemli siyasi olay olarak tanımlar ve ileride örnek olacak nitelikte bir model yaratmayı başardığını söyler. Wallerstein hareketin ilk aşamasında merkez medyanın hareketi küçümseyici ifadelerle yer verdiğine değinir. Fakat hareketin büyümesi ve yayılması ile birlikte merkez

medya da, New York Times ve Times gazetelerinde yer alan hareketi önemseyici tavırla birlikte hareketin önemli tehditler doğuracağı vurgusu Wall Street İşgali hareketinin büyük yankı bulacağına sinyallerini verdiğini belirtir (Wallerstein, 2011: 5-7).

Şiddet içermeyen, “sivil itaatsizlik” olarak tanımlanan hareketi, eski tip devrimci hareketlerden ayıran en keskin özellik net bir öznesinin olmayışı, bunun yerine esnek ve kolektif bir kimliğinin olması durumudur. “Katılımcı, hiyerarşisiz bir radikal demokrasi” beklentisi ortak paydayı oluşturmaktadır (Uncu’dan aktaran Şen, 2012: 141).

İnternet’in, dolayısıyla sosyal ağların (Facebook, Twitter) bu eylemlerdeki rolü hakkında çok fazla şey söylendi. Bu gibi sosyal ağ enstrümanlarının toplumsal hareketler yaratmayacağı aşikardır. Fakat kitleler için kullanışlı araçlar olduğu görmezden gelinemez. Bu noktada, Hardt ve Negri sanal ağların, gösterilerin, hareketlerin demokratik yapılarıyla uyum içinde olduğuna dikkat çeker. Örneğin; Twitter sadece bir gösteriyi anons etmek için değil, herhangi bir konuda karar alırken toplulukların veya kişilerin fikirlerinin oylanmasını yapmak için çok amaçlı bir alan olma özelliği taşımaktadır. Hardt ve Negri bu toplumsal hareket ağlarının, kendilerini “yatay olarak örgütlenmiş, kişisel olmayan yapılar olarak” ortaya koyacaklarına dikkat çeker (2011: 27).

Wall Street’i İşgal Et hareketinin küresel borç toplumunun en uç simgesi olarak belirtildiği söylenebilir. Kredi veren kişi ve kurumların, Wall Street denince akla gelen ilk ögler olduğu dile getirilmektedir. Günümüzde politik eylemlerin merkez bir komiteden doğmadığı aşikardır. Artık küçük grupların bir araya gelmesinden ve tartışmasından doğan yeni kolektif grupların politik eylemlerde etkin rol oynadığı görülmektedir. Örneğin gösterilerde oluşturulan sloganlarda hakikat bir dil oluşturma sürecin bir parçası olarak görülmektedir. Wall Street’de doğan yüzde 1’e karşı yüzde 99 söylemi, sosyal eşitsizlik gerçeğine ışık tutmuş bir söylem olmuştur. Bu bağlamda bu tarz söylemler üretmek bir hakikat üretme sürecine katkı sağlamaktadır (Hardt ve Negri, 2012: 39- 41). 2011’de Tahrir’den Zucotti Park’a kadar bütün toplumsal çatışma ortamlarında yeni hakikatler üretildiği görüldü. Bu bağlamda Hardt ve Negri de “modern bir hapisane ortamında yaşamak yerine, kişilerin korkuya son vererek ve kendi güçlerinin farkına vararak, içinde

bulunduğu güvenlik rejimi ortamından kaçmasıyla özgürleşebileceklerini söyler'' (Hardt ve Negri, 2012: 55- 57).

Sonuç olarak, günümüzde alternatif medyanın yaygınlaşması, insanların farklı iletişim yolları ile siyasi görüşlerini ve arayışlarını ifade edebilmesi ve hızlı bilgi akışı sayesinde artık toplumsal hareketler de biçim değiştirmiş, evrimleşmiştir. Çalışmanın asıl inceleme konusu olan Arap Baharı'nda, özellikle Tunus ve Mısır'da yaşanan olaylarda sosyal medyanın rolünü, ve olaylarla ilişkisini bir sonraki bölümde inceleyeceğiz.

III. BÖLÜM

TUNUS VE MİSİR'DA ARAP BAHARI

ARAP BAHARININ TARİHSEL SÜRECİ, SÜRECE ETKİ EDEN FAKTÖRLER, ULUSLARARASI AKTÖRLERİN TUTUMU, ARAP BAHARININ ETKİLERİ VE SONUÇLARI

Geniş anlamda Ortadoğu; Batı'da Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan, Mısır, Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman'ı içine alan, Kuzey'de Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsayan ayrıca İran, Afganistan ve Pakistan'ın da dahil edildiği, Güney'de Suudi Arabistan'dan Yemen'e uzanan Arap Yarım Adasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yer aldığı bir coğrafya olarak tanımlanmaktadır. Dar anlamda ise; Batı'da Mısır, Kuzey'de Türkiye ve İran yer aldığı, doğuda Umman Körfezi'ne, güney'de ise Aden körfezi ve Yemen'i alan bölge olarak tanımlanmaktadır (Lewis, 2005: 5).

Bölge aynı zamanda teokratik ve modern demokratik ülkelerin yan yana bulunduğu bir bölgedir. Ortadoğu'nun önemi 19. yüzyılın sonlarından itibaren Batı dünyasında artmıştır. Dünya savaşlarının ardından bölgedeki Batı rekabeti artmıştır. Bu rekabetin arkasında ise, bölgenin yer altı kaynakları özellikle de petrol vardır; aynı zamandaki siyasi yapı da Batı ülkelerinin rekabeti için zemin hazırlamıştır. Ortadoğu'nun dünya üzerindeki konumunun bu denli önemli hale gelmesi de bu yüzdendir (Tokgöz, 1972: 101).

Ortadoğu'da yaşanan sosyal değişimler, Avrupa'daki sosyal sınıfların oluşması ve üretim şekillerindeki değişimlere benzer şekilde gelişmiştir. Bu değişimleri tetikleyen olaylar krallar tarafından başlatılmış ve Osmanlı Devleti yıkıldığında bölgeye "manda" rejimi ile giren Batılılar bu durumdan faydalanmışlardır (Kevser, 2008: 7). Bu sebeple, sosyal değişimin Ortadoğu'da gelişigüzel şekillendiği ve halen devam ettiğini söylemek mümkündür (Tokgöz, 1972: 109).

3.1. Tunus ve Mısır'ın Siyasi ve Sosyal Tarihine Genel Bakış

2010 yılında Muhammed Buazizi'nin protesto amaçlı kendisini yakmasıyla ilk kıvılcımları ortaya çıkan ardından toplumsal bir protestoya dönüşen ve adeta Arap Coğrafyasına yayılan, sonuçta rejim değişikliklerine yol açan Arap Baharı'nı anlayabilmek için öncelikle ülkelerin siyasi ve sosyal tarihine bakmak gerekmektedir.

Peki, neden bu çalışmada Tunus ve Mısır üzerinde durulmaktadır? Bu sorunun yanıtı, rejimlerinin kısa süre içerisinde devrilmiş olmaları; ve her iki ülkenin de üç özellikten ötürü Arap dünyasında bir istisna oluşturmalarıdır: ilk özellik; “tarihsel miras ve makro düzeydeki yapısal sosyal ve siyasi dengelerle ilgilidir” (Bozarıslan, 2012: 15). İkinci özellik ise, toplum ve iktidar sistemi arasındaki açık farklılıklardır; “Ben Ali ve Mübarek'i doğrudan eleştiremeyen ama yine de iktidarların hiçbir zaman tümüyle kontrol edemediği bir basın ve Avrupa ve Amerika üniversitelerine açık üniversitelerin bulunması, televizyon kanallarının *Yakubiyen Binası* gibi son derece eleştirel bir diziyi gösterebilmeleri ya da *Taksi* gibi bir şehir seyyahının günlük anılarını aktaran bir kitabın okuyucuya ulaşabilmesi, başkaldırı öncesi toplumların ne denli ‘kaynar’ bir halde olduklarını göstermektedir” (Bozarıslan, 2012: 16). Üçüncü özellikleri ise, her iki ülkenin liderlerinin de olup bitenlere karşı geç tepki vermeleri ve algılamakta gecikmeleridir (Bozarıslan, 2012: 16). Görüldüğü üzere Tunus ve Mısır'ın bu ortak özellikleri ve son zamanlarda, özellikle 2010 yılında Tunus'ta ve 2013 yılında Mısır'da yaşananların bu çalışmanın neden bu iki ülke üzerinde odaklandığını açıklamaktadır. Sosyal medyanın bu olaylardaki etkin rolü, çalışmanın odağının bu iki ülkeye yoğunlaşmasına neden olmuştur. Zira basın ve medya, bu iki ülkedeki olaylarda hem eleştirilmesi hem de incelenmesi gereken olgulardır.

Tunus'ta başlayıp Mısır, Yemen, Libya, Suriye, Cezayir, Ürdün ve Bahreyn'de büyük çaplı olaylara; Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan ve Fas'ta ise küçük çapta olaylara neden olan Arap Baharı anlık halk ayaklanmasının ötesinde tarihsel süreçten gelen pek çok yanlış uygulama ve baskıcı yönetim anlayışlarının sonucunda ortaya çıktığını söyleyebiliriz (Akkuş, 2011: 225). Bu olayın nedenlerini kavrayabilmek için öncelikle bölgenin ve ele aldığımız iki ülke olan Tunus ve Mısır'ın siyasi ve sosyal tarihine bir bakmak gerekmektedir.

Ortadoğu'nun tarihteki gelişimine bakıldığında, iç gelişmeler ile dış müdahalelerin karşılıklı olarak etkileşimde olduğunu ve bunun sonucunda da dinamik ve çok yönlü bir yapının oluştuğu görülmektedir (Özkul, 2011: 96). Avrupa izlerini taşıyan 19. Yüzyıl ve çok merkezliliğin hakim olduğu 20. Yüzyıl haricinde, Ortadoğu'nun tarihteki merkezi konumu çok belirgindir (Davutoğlu, 2002: 31). Bozarlan (2011)'ın belirttiği gibi, tarih boyunca Ortadoğu'yu etkileyen belirli döngüler yaşanmış ve bu döngülerde de bölge, etrafındaki siyasal gelişmelerden etkilenmiştir. 1918-1919 ile 1948 arasındaki dönemde; Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması ile İmparatorluğa ait Arap vilayetleri paylaşılmış; manda rejimleri kurulmuş ve çatışmalarla beraber nihayetinde Arap isyanları görülmüştür. 1948 ile 1979 arasındaki dönemde ise İsrail devletinin kurulması ile beraber, Filistin sorunu ve toplumsal çatışmalar ve askeri müdahaleler ortaya çıkmıştır. Ortadoğu'da silahlı sol hareketlerin bu dönemde ortaya çıktığı görülür. 1979'dan 1989'a kadar olan döngüde ise İran devrimi, Afganistan'ın Sovyet ordularınca işgali ve Mısır'ın İsrail devletini tanıması olayları meydana gelmiş; bunlar da İran-Irak savaşını ve Afganistan savaşını doğurmuştur. 2000'lere gelindiğinde ise Kuveyt, Irak tarafından işgal edilmiş ve İkinci Körfez Savaşı patlak vermiştir. Bunların sonucunda da özellikle Mısır ve Cezayir'de silahlı İslami ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. 2001 yılında meydana gelen, Amerika'daki 11 Eylül saldırısı sonucunda terör denince gözler Ortadoğu'ya çevrilmiş; intihar saldırıları ve teröre karşı savaş çoğalmıştır (Bozarlan, 2012: 20-24).

Ortadoğu'da yer alan ve çalışmamızın odak noktası olan iki ülke; Tunus ve Mısır'ın siyasi ve sosyal tarihi de aşağıdaki bölümlerde ele alınacaktır. Arap Baharı'nın hangi gelişmeler üzerine ortaya çıktığını anlamak için ülkelerin geçmişlerini bilmekte fayda vardır.

3.2. Tunus ve Mısır'ın Yakın Tarihi

Çalışmanın bu bölümünde Tunus ve Mısır'ın kısa bir tarihçesine değinilecek, özellikle sömürge dönemi tarihi ile ülkelerin tarihsel süreci ile çalışma konumuz arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılacaktır.

Tunus bir Kuzey Afrika ülkesidir; kuzeyinde ve doğusunda Akdeniz, güneydoğusunda Libya, Batısında ise Cezayir yer almaktadır. Tunus'un İslam ile tanışması, 648 yılında

Abdullah bin Ebe Sarah'ın fetihleri ile gerçekleşmiştir ve devamında gelen fetihler ile ülkenin tamamı İslam Devleti'ne bağlanmıştır (Kılıç ve diğ., 2012: 5). Tunus'a 7. Yüzyılda Arapların gelişiyle yerleşik Berberiler arasındaki savaştan Arap'ların üstün çıkmaları, Tunus'u çoğunluğu Arap olan bir ülke haline getirdiği görülmektedir. 13. yüzyılda Tunus Hafsi'lerin yönetimine geçmiş, 1574 yılında Tunus Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir (Cevher, 1961: 38). Bunun ardından, ülkeye yaklaşık olarak üç – dört bin yeniçeri yerleştirilmiş ve Tunus dış saldırılara karşı korunmuştur. Bu dönemde Tunus, Türk gemilerinin Akdeniz'deki barınağı haline gelmiştir. Osmanlı, Tunus'un iç işlerine fazla müdahalede bulunmamış ve bunun da rolüyle, 'Dayı' adı verilen Osmanlı askerleri, merkezi yönetimin uzak olmasını fırsat bilerek kendi otoritelerini ilan etmişlerdir (Ulutaş ve Torlak, 2011: 5).

Tunus on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalmıştır ancak Fransızlar Osmanlı İmparatorluğunun gücünü kaybetmesiyle bölgede güç kazanmaya başlamış, İngilizlerin desteğiyle Tunus'u işgal etmiş ve 1881 yılında Tunus Beyi ile Fransızlar arasında imzalanan Bardo Anlaşması ile Tunus tamamen Fransız himayesine girmiştir (Cevher, 1961: 36-40). Fransız mandası altındaki Tunus'ta yaşamın her alanında mandanın rolü kendini göstermiş, kamusal alanda halkın kendi dili yerine Fransızca kullanması zorunluluğu getirilmiş, okullarda Fransızca eğitim zorunlu kılınmıştır. Fransız mandasına karşı oluşan ilk direnişi, Şeyh Muhammed Senusi başlatmış; sonrasında Zeytune Medresesi'nin devrimci liderlerinden biri olan El Mekki b. Azuz bu direnişi sürdürmüştür. Ayrıca, Tunus'taki tasavvufi oluşumların da Fransız mandasına karşı direndiği görülmektedir (Uceyli, 1992; Akt. Ulutaş ve Torlak, 2011: 6).

1934 yılında, Tunus'un gerçek bağımsızlık mücadelesi, Neo Destur Partisi lideri Habib Burgiba'nın önderliğinde başlamıştır; ancak bu süreçte başlayan İkinci Dünya Savaşı, Tunus'un bir savaş alanına dönmesine neden olmuştur (Ulutaş & Torlak, 2011: 6). Savaşın ardından, bu bağımsızlık mücadelesi hız kazanarak Fransızların geri adım atmasını sağlamıştır; Fransızlar, Tunus'un yerel liderleri ile 1954 yılında görüşmelere başlamışlardır. Bu süreçte Burgiba hem parti içindeki muhalefetle hem de Arap milliyetçilerinin sorunu askeri yollardan çözme çabasıyla mücadele etmiştir. Fransız yönetiminin Burgiba ile görüşme istemesinin en önemli nedenlerinden biri de 1952-1955

arasında Arap milliyetçilerinin artan şiddet hareketlerine yönelmeleri idi; Burgiba ise müzakere sürecini destekliyordu (Ayhan, 2012: 61). Bu sürecin başlamasıyla beraber, Neo Destur askeri direnişçisi grupların ellerinden yıl içinde 3000 adet silah toplatılmıştır (Salem, 1984: 129, Akt.Ayhan, 2012: 61).). 1954 sonlarında başlayan bu görüşmelerin meyvesi, 1956 yılında Bardo Anlaşması'nın iptali ve Fransızların çekilmesi ve bunların sonucunda da Tunus'un bağımsızlığını kazanması olmuştur (Ulutaş & Torlak, 2011: 6).

Öte yandan, Mısır'ın tarihine baktığımızda ise; bu ülke, kökleri M.Ö. 5000 yılına dayanan medeniyetler ülkesidir. Tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Mısır; Aşağı ve Yukarı Mısır Krallıkları, Menes Hanedanlığı, Persler, Makedon Büyük İskender, Roma ve Bizans hâkimiyetinde kalmış, 640 yılında Halife Hz. Ömer zamanında Arap egemenliğine geçmiştir. 1516 yılında Osmanlı Hükümdarlığının egemenliğine geçene kadar Mısır'da Arap ve Türk asıllı yönetimler hâkimiyet sürmüşlerdir (Kuşçu, 2006: 124).

Yavuz Sultan Selim 1516 yılında Mısır'ı Osmanlı topraklarına kattıktan sonra Mısır'ın yönetimi, merkezden atanan valiler tarafından yapılmıştır (Öztürk, 2010: 326). 19. Yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla Mısır'da Kuzey Afrika'nın ve Arap Yarımadasının diğer ülkeleri gibi İngiliz ve Fransızların gözlerini diktikleri bir yer haline gelmiştir. Özellikle, Batının Hindistan ticaret yolu üzerinde olan Mısır'da hâkimiyet kurmak İngilizler ve Fransızlar için büyük önem taşımaktaydı. Bu dönemde Fransızlarla yapılan savaşlarda kazanılan başarı Mısır valilerini Osmanlı'ya karşı isyana teşvik etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıf yapısı Mısır'ın yönetim sisteminde özerklik kazanmasına yol açmıştır (Kuşçu, 2006: 124 - 125).

Akdeniz ve Kızıldeniz'i birbirine bağlayan ve temelleri Osmanlı İmparatorluğu tarafından atılan Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında İngiltere tarafından açılması ile Avrupa'nın doğu politikası değişmiştir ve Avrupa, ticaret yoluna Arap dünyasını katarak daha kısa yoldan Uzak Doğu'ya erişmeye başlamıştır (Kayaoğlu, 1975: 201). İngilizler Mısır'a ayak basmaya başladıkları sırada ismen Osmanlı'ya bağlı olan ülke, 1882 yılında İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Aynı dönemde İngilizler özellikle Osmanlı egemenliğindeki, Irak, Ürdün, Arabistan, Suriye başta olmak üzere pek çok bölgeyi misyonerlik faaliyetleri ve ajanları vasıtasıyla karıştırmak suretiyle Osmanlı'ya karşı kışkırtmış ve

ayaklandırmıştır. Halifeye bağlı Mısır, İslam dinini benimsemiş olması ve nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olması nedeniyle İngiliz işgaline ve sömürmesine karşı çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1922 yılında kral Faruk yönetimindeki Mısır bağımsızlığı kazansa da İngilizlerden kurtulamamıştır (Arı, 2012: 183).

Dünya Savaşı'na kadar İngiliz hâkimiyetindeki Mısır, savaşın başlamasıyla Alman ve İtalyan birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Resmi olarak 1945 yılına kadar savaşa katılmayan Mısır, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Savaşın hemen ardından Mısır 1945 yılında tam anlamıyla bağımsızlığını ilan ederek, İngiliz hâkimiyetine son vermiştir. 1936 yılında babası Fuat paşanın ölümüyle tahta geçen kral Faruk, ülkesinin yaşadığı savaşların ve isyanların önüne geçememiş, bozulan ekonomiyi düzeltermemiş, ağır dış borçlar altına giren Mısır'da sorunlar nedeniyle 1952 yılında askeri darbe gerçekleşmiştir. Askeri darbe sonucunda kral Faruk sürgüne gönderilmiştir, darbeden bir yıl sonra ise Mısır'da cumhuriyet ilan edilerek, General Necip Cumhurbaşkanı olmuştur (Arı, 2012: 186-189).

İlerleyen bölümlerde, Tunus ve Mısır'ın bağımsızlık sonrası siyasi ve sosyal yapılar; yönetim şekilleri, yönetimi etkileyen gruplar ve sosyoekonomik durumları incelenecektir. Ayrıca, Arap Baharı'nın oluşumu bir başkaldırı sonrasında gerçekleştiği için, bu ülkelerin yakın geçmişindeki sivil toplum hareketleri ve başkaldırıları; ve diğer ülkelerin Ortadoğu'yla en yakından ilgili oldukları konu olan Büyük Ortadoğu Projesi'ne değinilecektir.

3.3. Siyasi ve Sosyal Yapı

Daha önce de vurgulandığı üzere, Arap Baharı, anlık bir olay veya birikmiş öfkenin anlık patlaması değildir. Arap Baharı bir süreçtir ve ayrıca bu süreci hazırlayan tarihi bir süreç de vardır. Bu nedenle, çalışmanın bu noktasında Tunus ve Mısır'ın siyasi ve sosyal yapılarının incelenmesi gerekmektedir. İki ülkede de farklı zamanlarda gelişen farklı siyasi yapılaşmalar ve dolayısıyla sosyal yaşamda değişimler vardır. Öncelikle Tunus, sonra da Mısır bu bakış açısından irdelenecektir. Bu kısım ele alınırken, sonrasında gelişen olaylara, başkaldırlara ve sonucunda Arap Baharı'na nasıl yol açabileceğini ve etkileyebileceği dikkate alınarak okunmalıdır.

3.3.1 Tunus'un yakın geçmişteki siyasi ve sosyal yapısı

Habib Burgiba yıllarca verdiği bağımsızlık mücadelesini kazandıktan hemen sonra ülkede krallık rejimini kaldırarak 1957 yılında Tunus Cumhuriyeti'ni kurmuş ve Tunus'un ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Burgiba'nın reformları ve daha laik eğilimli yönetim anlayışına sahip olsa da ülkede tek partili (Sosyalist Destur Partisi) bir yönetim bulunmaktaydı. Burgiba'nın İsrail'e karşı yumuşak politikası Arap coğrafyasında şiddetli eleştirilere neden olmuştur. 1975 yılında Tunus parlamentosu Burgiba'yı 'ömür boyu Cumhurbaşkanı' ilan etmiştir (Ayhan, 2012: 62-63).

Bu dönemde ülkede yavaş yavaş rejime ve ekonomik sorunlara karşı muhalif sesler yükselmeye başlamış, 1978 yılında işçi sendikasının protesto eylemleri sert müdahalelerle bastırılarak sendika yöneticileri tutuklanmıştır. Ülkede başlayan muhalif hareketler ve protestolar tek partili rejime başkaldırı giderek büyüyen devam etmiştir. Olayların yatışması ve gerginliğin azaltılması amacıyla siyasi partiler kanunu yapılarak, yeni siyasi partilerin kurulmasının yolu açılmıştır. Tunus bağımsızlığını kazandığı tarihten 1981 yılına kadar süren tek partili döneme veda ederek, 1981 yılında yapılan seçimler çok partili olarak gerçekleşmiştir (Ulutaş ve Torlak, 2011: 6).

1981 seçimlerini Sosyalist Anayasal Parti ezici çoğunlukla kazanmıştır. Yeni bir siyasi sürece giren Tunus'ta Cumhurbaşkanı Burgiba sağlık nedenlerini gerekçe göstererek 1987 yılında görevden ayrılmıştır. Tunus tarihinde Burgiba'nın görevi bırakması bir sessiz devrim olarak nitelendirilmektedir. Burgiba'dan boşalan Cumhurbaşkanlığı görevine dönemin Başbakanı Zeynel Abidin Bin Ali geçmiştir (Tanrıverdi, 2011: 28).

Yeni Cumhurbaşkanı Bin Ali, öncelikle liberalleşme adına reformlar gerçekleştirmiş, özellikle Tunus'ta radikal İslamcılara karşı sert tutum takınmış ve ülkede otoriter bir rejim kurmuştur (Koçak, 2012: 37). Bin Ali Cumhurbaşkanlığı görevini Yasemin Devriminin gerçekleştiği 2011 yılına kadar sürdürmüş, devrim sonrasında ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

3.3.2. Mısır'ın yakın geçmişteki siyasi ve sosyal yapısı

Gerek nüfusu, gerekse de ekonomisi bakımından bölgedeki dengelerde Mısır'ın rolü büyüktür. Siyasi yapısında sosyalizm, liberalizm, otoriter cumhuriyetçilik ve muhafazakâr kesimden gelen talepler yer alır (Yıldırım ve Abdülcelil, 2011: 4). Mısır'da siyasi parti oluşumlarının tarihi 1900'lerin başlarına kadar uzanır; 1907'de Mustafa Kamil'in kurduğu Vatan Partisi yani Hizbu'l-Vatanî, Mısır siyasi hayatında güçlü bir yer edinmiştir; bundan kısa bir süre sonra Ahmed Lütfi'nin kurduğu Ümmet / Millet Partisi de ülkenin İngiliz işgalinden kurtulması için mücadele başlatmıştır (Yıldırım, Abdülcelil, 2011: 4). Bir diğer önemli parti ise, Mısır'daki güçlü çevrelerce desteklenen ve işgalden kurtulmak amacıyla İngilizlerle görüşme yetkisi alan Vefd Partisidir. 1922'de Hüsnü Urabi'nin kurduğu Mısır Komünist Partisi ve Şeyh Ali Yusuf'un kurduğu İslah Partisi de Mısır'ın siyasi geçmişindeki diğer iki önemli siyasi partidir (Arı, 2012: 183 - 187).

Mısır'ın yakın siyasi tarihini dört başlıkta incelemek gerekir; Krallık ve Monarşi (1923-1952), Cemal Abdülnasır dönemi (1952-1970), Enver Sedat dönemi (1970-1981) ve Hüsnü Mübarek dönemi (1981-2011) (Örmeci, 2011: 2). Mursi dönemi ve 2013 darbesi ise Mısır'ın güncel siyasi konumunu incelemek için iki ayrı başlık olarak incelenmelidir.

1920'lere kadar Mısır'da, ülkenin kurucusu sayılan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın hanedanı ve toprak sahipleri iktidarda etkin rol oynamıştır. 1923 yılında Mısır, İngiltere'ye karşı tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etti; bir anayasa hazırladı ve meşrutî monarşi yönetimine geçti. Bu dönemde burjuva sınıfı Mısır'da etkin güç konumuna gelmeye başlamıştır. Siyasal hayatın ve partilerin toplumsal bağlardan kopuk gelişmesi nedeniyle Kral ve İngiliz güçleri ülkede etkinliğini sürdürmüştür (Örmeci, 2011: 2).

Milliyetçi ve bağımsızlık destekçisi WAFD partisinin ise diğerlerine kıyasla daha ciddi bir sosyal tabanı bulunmaktaydı; Kral 1. Fuad'ın halk desteği zayıftı ve WAFD Partisi ile İngiltere arasındaki çekişmeden faydalanarak koltuğunu sağlamlaştırma çabası içerisindeydi (Binder, 1978: 27). Ancak 1. Fuad, milliyetçi tepkilere karşı çekingendi ve bu yüzden anayasayı yürürlükten kaldırdı. WAFD ise halkın gerçek temsilcisi konumunda idi. Bu partinin desteklediği fikir, İngiliz egemenliğini kaldırmak ve anayasanın, kralın yetkilerini kıyaslayacak hale getirilmesi idi. WAFD partisi, Fuad'ın anayasayı yeniden yürürlüğe sokmasını başardıysa da, İngiliz egemenliğine tam olarak son veremedi. 1.

Fuad'ın ardından I. Faruk ve II. Fuad başa geçtiler ve bu dönem, yolsuzlukların ve rüşvetin çokluğu ve İngiliz baskısı nedeniyle Mısır halkında iyi bir izlenim bırakamamıştır. Sosyoekonomik ve siyasal sorunlar çözümlenemedi; Mısır halkı bir türlü kurtulamadıkları İngiliz egemenliği ve yukarıda sayılan diğer nedenlerden ötürü giderek öfkeli hale geldi. 1928 yılında Müslüman Kardeşler örgütünün kurulmasına temel hazırlayan da bu durumdur (Örmeci, 2011: 2). Müslüman Kardeşler Örgütü'ne ilerleyen kısımlarda detaylı yer verilecektir.

WAFD partisinin ve seküler milliyetçilik anlayışının körüklenmesini, İsrail'in kuruluşu ve Arap milliyetçiliğinin oluşması sağladı. Yukarıda sözü edilen siyasal ve sosyal koşullar; Mısır'da etkin bir liderin ortaya çıkma beklentisine çok uygun bir ortam hazırladı. 1948'de patlak veren Arap-İsrail savaşının ardından, 1952'de Hür Subaylar bir darbeye yönetime el koydular. 1953 yılında ise Mısır'da cumhuriyet ilan edildi (Baker, 1978: 29-32).

Cumhuriyet'in ilanından üç yıl sonra, 1956 yılında, Hür Subaylar Hareketinin etkili isimlerinden Yarbay Cemal Abdülnasır tek aday olarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. Göreve geldiği ilk zamanlarda diğer Devrim konseyi üyelerinin görüşlerine danışan Nasır, zamanla tek partili otoriter-bürokratik bir rejim belirlemiştir. Tek partili siyasal sistem üzerine kurulu anayasa yürürlüğe konmuştur. Sosyalist bir ekonomik görüşü olan Abdülnasır, esasen bir Arap milliyetçisiydi. Bunun da rolüyle, diğer tüm siyasal partileri kapattı ve muhalif konumdaki Müslüman Kardeşleri de sindirdi. Nasır, Mısır'ın beklediği karizmatik liderdi ancak yönetimini, siyasal temellerden ziyade bu karizmasına dayanarak yürüttü. Milliyetçilik akımından destek aldığı için güçlenen Nasır döneminde yine de halkın tam olarak temsil edildiği söylenemez (Efegil, 2013: 23).

Süveyş Kanalıyla ilgili çıkan kriz, esasen II. Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere ve Mısır arasında yaşanan gerginliğin hem devamı, hem de kaçınılmaz sonucu idi (Kürkçüoğlu, 1972: 82). 1954 yılında imzalanan İngiltere – Mısır Anlaşması, Süveyş sorununu çözmüş gibi gözükse de, aslında İngiltere'nin Ortadoğu'daki rolü ve Süveyş Kanalı'ndaki üssü, Mısır tarafından halen daha istenmiyordu. 1955 yılında Bağdad Paktı imzalandı. Bunun sonucunda yaşanan gelişmeler, Mısır'ı Batı'dan uzaklaştırdı. 1956 yılında, Nasır'ın Kanal'ı millileştirmesiyle patlak veren kriz, bu gelişmelerin bir sonucu sayılabilir (Kürkçüoğlu, 1972: 83).

Nasır'ın dış politikası başlarda ılımlı iken giderek daha keskin ve sert bir hale gelmiştir. 1956 yılında Süveyş Krizi'nin patlak vermesi, Nasır'ın Kanalı millileştirme çabalarından kaynaklanmıştır (Kılıç ve diğ., 2012: 16). Kanalı hakimiyeti altına alan Nasır, liderlik karizmasını pekiştirmiş oldu. Nasır'ın inşa ettiği yönetim sistemine popülist-otoriter demek yanlış olmaz. Mısır bu dönemde modernleşmiştir. 1958'de Mısır ve Suriye birleştiler ancak Suriye'nin çekilmesiyle bu birleşme üç yıl sonra sona erdi. Batı'nın tutumuna karşılık Sovyet yanlılığına yönelen Nasır, bu sayede kalkınma gerçekleştirdi. Gerek sanayileşme bakımından, gerekse de kadın hakları ve eğitim alanında yapılan atılımlar sayesinde Nasır sevilen bir lider olma özelliğini korudu (Kılıç ve diğ., 2012: 36).

Mısır'daki çeşitli isyanlar, özellikle 2006'dan bu yana artık neredeyse gündelik hayatın bir parçası olmuştu: 6 Nisan hareketi, 20 Mart hareketi, 9 Mart hareketi (üniversitelerin bağımsızlığı için), Kefaya yani Mısır değişim hareketi, Değişim için Kadınlar (Mesreyat Maa el-Tagyir), İşçi Haklarını Savunmak için Koordinasyon Komitesi, Sigorta Fonlarını Savunma Komitesi, Mısır Kol İşçileri Merkezi, Emekliler Federasyonu, Gaspa Karşı Mühendisler, İşçi Bilinci için Mahalle Komitesi, Değişim için Müdahale gibi olay ve örgütlenmeler; Mısır'daki direnişin temellerinde yer alır (Prashad, 2012: 29).

3.4. Ülkelerin Yönetim Modeli ve Anlayışı

Arap Baharı'nı bir domino taşı rolü olarak göreceğ olursak, ilk taş Tunus'tur. Tunus'un demokrasiye geçiş sürecinde, 2010 Aralık'ta tezgahının bir polis memuru tarafından zorla elinden alınmasına tepki olarak kendisini yakan üniversite öğrencisi genç Buazizi önemli bir çıkış noktasıdır. Bu olay, devrime giden yolun başlangıcı olarak kabul edilebilir. 23 Ekim 2011 tarihinde, yani Zeynel Abidin Bin Ali'nin devrilmesini takiben dokuz ay sonra ülkede ilk kez özgür bir seçim gerçekleştirildi. Seçimleri kazanan, En-Nahda hareketi oldu; diğer bir deyişle Yeniden Diriliş/Rönesans hareketi. Liderleri Raşid Gannuşi, hem İslami geleneklere bağlı kalınması hem de reformlara açık olunması gerektiğini savunmaktaydı (Kılıç ve diğ., 2012: 11).

Yeni anayasayı ve hükümeti oluşturacak olan 217 meclis üyesi Tunuslular tarafından oylar ile seçildi. En-Nahda hareketi yüzde 41 oy ile 90 sandalye kazandı; sol eğilimli ve laikçi Cumhuriyetçi Parti Kongresi, 30 temsilciye; sol eğilimli bir diğer parti Ettakol yani Emek ve Özgürlük için Demokratik Forum Partisi de 21 temsilciye sahip oldu; Londra'da

yaşamakta olan Tunus'un zengin iş adamlarından Haşimi Hamdi ise Halk Listesi'nden 19 adayı meclise taşıyabildi. En-Nahda'nın ise halen daha 19 adaya daha ihtiyacı vardı (Guardian, 2011).

Arap Dünyasını ve Tunus'u iyi tanıyanlar, En-Nahda hareketinin, Zeynel Abidin'in kaçışından sonra başa geçmesine şaşırmadılar; oysa Batı görüşü bu duruma çok şaşırıyor zira bu ülke, Arap ülkelerinin en modern ve okuma yazma oranının en yüksek olduğu ve ayrıca en laikçi sayılabilecek ülkesiydi; bu durumda nasıl olurdu da seçimlerden En-Nahda gibi 'İslamcı' bir parti çıkabilirdi? (Çağlayan, 2011: 15-16). En-Nahda hareketinin kuruluşu 1970'lere dayanır ancak Burgiba ve Zeynel Abidin'in baskıları nedeniyle yeterince örgütlenememiştir. 1981'de Gannuşi'nin ve arkadaşlarının hareketi siyasi arenaya taşıyabilmelerine kadar daha çok sivil bir hareket olarak kaldı. Şeffaf ve demokratik bir ortamda gerçekleşen seçimlerin ardından yaşanan olaylar nedeniyle dünya kamuoyunda birtakım endişeler doğdu. Dış ilişkilerin nasıl ilerleyeceği ve yeni hükümetin Tunus'taki seküler yapıyı nasıl etkileyeceği konusunda Gannuşi ılımlı bir tavır sergilemektedir. Gannuşi'nin seçimler öncesi belirttiği siyasal programa göre insanların yaşam tarzlarına müdahale etmeyecek, laikliği sürdürecektir ve "çoğulcu – eşitlikçi" yönetim modeline devam edilecektir (Yılmaz, 2011).

Uluslararası basın kuruluşlarına verdiği mesajlara göre Gannuşi, kadın haklarına önem vereceğini, siyaset alanında kadınların rolünün ve sesinin çoğalacağını ve laikliği içselleştirerek yöneteceğini belirtmiştir (BBC, 2011). Buradan anlaşılan, Gannuşi'nin İslami radikal değişikliklere gitmeyeceğidir. Bin Ali'nin vasıtasıyla sürdürülen Fransız sömürgeci devrim ile birlikte sona ermiş, ABD'nin Tunus'a olan ilgisi artmış ve ilerleyen zamanda uluslararası rekabet bölgesine dönüşebileceğinin sinyalleri verilmiştir (Kılıç ve diğ., 2012: 12).

Mısır'ın, Arap Baharı öncesindeki ve esnasındaki yönetim modeline baktığımızda ise, hukuk sisteminin, hem İslami hem de sivil hukuk anlayışına dayandığını söylemek mümkündür. Mısır'da yürütme gücü, Devlet Başkanına aittir. 1971 Anayasası ile Devlet Başkanına geniş yetkiler verilmiştir. Ülkenin savunmasından sorumlu olan devlet başkanı aynı zamanda askeri gücün en üst düzeydeki komutanı sayılmaktadır (Ekici, 2004: 90-91). Mısır'ın tarihi yaklaşık altı bin yıllıktır, bu nedenle ülkede çok çeşitli bir demografik yapı bulunmaktadır. Siyasi yapı bakımından otoriter sosyalizm, liberalizm, otoriter rejim ve

muhafazakar bakış açılarını kapsayan geniş bir siyasi anlayış mozaiği bulunmaktadır. 19.yüzyılın başlarında partileşme süreci başlamıştır. Ancak, Cemal Abdunnasır (1952-1970), Enver Sedat (1970-1981) ve Hüsnü Mübarek (1981-2011) dönemlerinde Batı'daki siyasi gelişmeler yeterince takip edilememiştir. İngiliz işgali esnasında örgütlenen Hizbu'l Ümme (Ümmet Partisi), zamanın milli direnişinin sembolü haline gelmişti. Sonraki dönemde kurulan Vefd (Delege) Partisi ise İngilizlerle görüşmeler yürüttü ve Mısır'da birçok kesimden yıllarca destek gördü. Hüsnü Urabi'nin 1922 yılında kurduğu el-Hizbu's Şuyui'yyu'l-Mısri (Mısır Komünist Partisi) ve Hizbu'l-İslah (İslah Partisi) Hıdivlik sonrası sosyal yapı üzerinde etkili olmuştur (Yıldırım ve Abdülcelil, 2011: 4).

Mısır yöneticileri halkın isteklerine karşı yeterince hassas davranamadılar; giriştikleri bazı reform hareketleri ise istenilen sonucu vermedi. Özellikle Mübarek döneminde sosyal sorunların tırmanması ile sorunlar giderek arttı. 28 Kasım 2011 tarihindeki parlamento seçimlerinde Müslüman Kardeşler yüzde 71,5'lik bir oy oranı ile milletvekillerinin üçte ikisini oluşturdu (<http://www.trthaber.com/>, 21 Ocak 2012). 2012 yılında 23-24 Mayıs tarihlerinde ilk tur cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı, ortaya çıkan tablo bir hayli ilginçti; Müslüman Kardeşler'in temsilcisi Mursi ve devrik lider Mübarek'in sonuncu başbakanı Ahmet Şefik, ikinci tura kalan iki adaydı. 16-17 Haziran 2012 tarihlerinde yapılan ikinci turdaki katılım yalnızca yüzde 46'ydı. Seçimleri Mursi kazanmıştı ancak Şefik ile arasında yok denecek kadar az bir oy farkı vardı. Mursi'nin seçilmesiyle beraber devletin yeniden şekillendirilmesi hakkında endişeler artmıştı. Kısacası eski – yeni mücadelesi hala devam ediyordu (Tandoğan, 2013: 3). Zaten bu süreç de Arap Baharı'nın gelişiminde Mısır için önemli bir rol oynamıştı.

3.4.1. Müslüman Kardeşler Örgütü (İhvan-ı Müslimin)

Hasan el Benna, İhvan Hareketinin kurucusu, Müslüman Kardeşler hareketini de başlatan kişidir. Benna, Nasır gibi dönemin rejimlerini laik ve resmi bulmaktaydı ve fikirlerinin de milliyetçi ve sosyalist olduğunu düşünüyordu; “Müslüman Kardeşler'in ilk orijinal amaçları kalplerde ve akıllarda reform yapmak, Müslümanları gerçek dine yöneltmek ve Avrupa egemenliğinin yönetimindeki çürümüş arzu ve hareketlerden uzaklaştırmaktır” (Özkul, 2011: 113).

Müslüman Kardeşler'in hedefi, dünyada İslam hakimiyetidir. Müslüman Kardeşler'e göre, İslam ümmeti, gücünü yeniden kazanabilir; liberalleşebilir ve Allah tarafından belirlenen doğru pozisyona gelebilirdi; bu örgüte göre Müslümanlar, insanlar arasındaki en asil ve büyük millettir ve insanlığın öğretmenleridir (Mashhur, *Jihad is the way*, 1995). Mashhur (1995)'e göre cihad, yani Allah adına yapılan savaş, Müslümanlığı daha güçlü hale getirmek için Müslümanların görevidir. Müslüman Kardeşler'in de bu ideolojiyi benimsedikleri açıktır. Mısır'da meydana gelen olaylarla ve bu olaylarda yaşanan şiddetle Müslüman Kardeşler'in büyük ölçüde rolü ve ilgisi vardır.

Mısır'ın eski yöneticisi Nasır, Müslüman Kardeşler'i yasadışı örgüt ilan etmiştir. Arap Dünyası'ndaki milliyetçilik rüzgarları, Nasır ile daha da kuvvetlenmiştir; ancak 1967 yılındaki Arap – İsrail savaşındaki yenilgi; bu milliyetçilik rüzgarını kırarak Müslüman Kardeşler'in bölgede yeniden yükselmesine neden olmuştur (Kılıç ve diğ., 2012: 16).

İslam, artık sadece bir din değildir; Müslümanların siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarına yön veren ideolojidir. İslam sürekli Müslüman inanç ve toplum meydan iç ve dış kuvvetler karşısında tarihi boyunca diriliş teması göstermesine rağmen, İslamcılık iddiası güçlü bir şekilde yeniden ortaya çıktı. Yeni dirilişçi akımın ortaya çıkışının bir parçası olarak, Müslüman Kardeşler 1928 yılında Hassan al-Banna tarafından kurulmuştur; İslam toplumunun kritik bir dönemden geçtiği ve Müslümanların gücü eline almaları gerektiği inancıyla başlatılmış bir harekettir (Paison, 2010: 2). Müslüman Kardeşler hareketine göre, “Müslümanlar olarak görevimiz, kendimizi; kalbimizi; aklımızı ve ruhumuzu Allah'a adanmak ve toplumumuzu, Allah yolunda erdemli bir şekilde yaşayacak ve ilerleyecek şekilde yönetmektir. Unutulmamalıdır ki, iyi ruhlardan iyi devletler ortaya çıkar” (Takeyh, Gvosdev, 2004: 8).

Müslüman Kardeşler ilk olarak iki katmanlı bir hareket olarak; hem bireysel hem toplumsal ahlakın reformu için kurulmuştur (Owen, 2000: 183). Dikkate değer siyasi önemi boyunca, Müslüman Kardeşler amaçlarını genişletmiş ve gücünü artırmıştır; aynı zamanda destekçilerinin sayısını da artırmıştır. Böylece, seküler liderliğe muhalefet edebilecek güce gelmişlerdir (Wiktrowicz, 2001: 4). Sunni bir dini hareket olarak Müslüman Kardeşler, İslam'ın hem kişisel hem toplumsal hayat için çok geniş kapsamlı

bir ideoloji olduğunu; ve sonuç olarak Müslüman devletinin ve toplumunun çıkış noktası olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu prensipler, toplumun sağlıklı bir şekilde yaşaması için temel hizmetleri sağlamaktadır; aynı zamanda da inanç öğretileri yer almaktadır. Dirilişçi bir zihniyetle Müslüman Kardeşler Kur'an'a dönüş çağrısında bulundurlar ve İslam'ın ilk zamanlarındaki gibi dinin egemen olduğu bir devlet anlayışını benimsediler; Kardeşler'in prensiplerine göre, dini ve seküler kanun arasında fark olmamalıdır; veya vatandaşlar ve inananlar, İslam tarafından yönetilen tek ve bütüncül bir devlet kurmalıdırlar (Takeyh ve Gvosdev, 2004: 9). Hastaneler, vakıflar, kültürel topluluklar ve okullar gibi organizasyonların kurulumunda; Müslüman Kardeşler, İslam'ın günlük hayatın yapısına nasıl uyacağını göstermeye çalışmışlardır (Wiktrowicz, 2001: 84).

Lilla (2007)'nin aktardığı üzere, Müslüman Kardeşler'e göre liberalizm ve Batı tarzı demokrasi, insanlığın amaçlarını gerçekleştirmeye yardımcı olmamıştır; günümüzde bu iki konsept başarısızlığını göstermiştir. Kardeşler, içlerinde inanç barındıranların zaten çoktan imanın çağrısının sesini duyduklarını ve liberal demokratik sistemlerin ideoloji ve düşüncelerinin çatlayıp düşüşlerinin seslerini hissedebildiklerini iddia etmektedirler; onlara göre, hoşlansak da hoşlanmasak da dünya, Allah'ın sonsuz gücü ve adaletine olan inanca doğru çekilmektedir ve bu, diğer tüm yönetimlerden üstün hale getirilmelidir (Lilla, 2007: 50).

Siyasette etkin rol oynayan dini gruplara, Tunus'tan ziyade Mısır'da daha çok rastlanmaktadır. Bunlardan en etkili olanı Müslüman Kardeşler'dir. Diğer bir dini etkin grup ise "Al-gama Al-İslammiye"dir. Bu Mısırlı Sunni Müslüman grup, Mısırlı öğrenci grupları arasında bir şemsiye organizasyonu şeklinde doğmuştur. Bu grup, Avrupa Birliği ve ABD tarafından resmi olarak terör örgütü olarak ilan edilen gruplardandır. 1970'lerin sonlarından itibaren yaygınlaşan bu örgütün belirli bir lideri bulunmamakta ve dağınık bir şekilde çalışmaktadır. Şeyh Ömer Abdülrahman, grubun ruhani lideri sayılmaktadır. Örgüt, Hüsnü Mübarek yönetimini devirmeyi amaçlamıştır (International Middle East Peace Research Center, 2013: 1).

3.5. Ekonomik Durum

Fransa'da 1770'lerde halk, temel gıda maddesi olan ekmeğin fiyatının aşırı yüksek olmasına tepki gösterdi; "ekmek yoksa pasta yesinler" şeklinde tepki veren Marie Antoinette'nin sonu ise devrimle yüzleşmek oldu (Prashad, 2012: 23). İnsanların "ekmek" kavgası; iktidar karşısındaki korkularını yenmişti. Bu durumun Arap Baharı'nda da etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Otoriter rejimin ve ekonomik sıkıntıların sonucunda isyan eden halk, sonucunda bir devrim akımı başlatmıştır (Prashad, 2012: 23).

Tunus'un barışçıl yaklaşımı ve stratejileri, ABD ve AB için ilgi çekicidir. Topraklarının yarısından çoğunun tarım toprağı olduğu ülkede, bu toprakların ne yazık ki tamamı tarıma elverişli değildir. Tunus'un istikrarlı ve rekabetçi ekonomisi, bölgenin güçlü ekonomilerinden biri haline gelmesini sağlamıştır. Turizm sektörü ve hizmet sektörü, Tunus'un vazgeçilmez geçim kaynaklarıdır. Fosfat üretimi de önemli gelir kaynakları arasındadır. Gelirin en büyük ayağını turizm sektörü oluşturmaktadır. Ayrıca hizmet sektörü, tarım, tekstil, hafif sanayi ve fosfat üretimi de diğer gelir kaynaklarıdır (Kılıç ve diğ., 2012: 6).

Cumhuriyetin ilanını takiben 1970'lere kadar devlet, ekonomiye büyük ölçüde müdahale etmiştir. Sömürgeciliğin sonucunda yabancıların eline geçen topraklar, 1964 yılında kamulaştırıldı ve köylere dağıtıldı. 1972 yılından itibaren özel sektöre teşvikler artmıştır; fakat serbest piyasa ekonomisine tam anlamda geçiş 1987 yılını bulmuştur. 1960'larda izlenen sosyalist ekonomi politikaları, dış yatırımlara engel teşkil ederek 1964 yılında ilk kez Tunus dinarında devalüasyona yol açmıştır (Kılıç ve diğ., 2012: 6). Ekonomideki düzensizlik ve darboğaz, halkı eşit yaşam hakları mücadelesine iterek protestolara yol açmıştır (Kılıç ve diğ., 2012: 6).

Giderek artan protestolar, rejimi sıkıntıya sokuyordu, bunun sonucunda ekonomide reform girişimlerine gidildi. Habib Burgiba, Tunus Genel İşçi Birliği yani UGTT'nin eski başkanlarından olan ve sosyalist ekonomiye ağırlık veren dönemin ekonomi bakanı Ahmet Bin Salih'i görevinden almıştır ve liberal ekonomiye inanan Habib Aşure'yi Salih'in yerine getirmiştir. Bu, reform girişimlerinin bir sembolüdür. Ancak liberal ekonomiye

geçiş çabaları, Burgiba'nın karşısındaki sosyal ekonomiyi destekleyen muhalifleri nedeniyle liberal ekonomi denemeleri 1987 yılına kadar başarılı olamamıştır (Ayhan, 2012: 69).

Tunus'ta sendikaların gelişmesi de hükümet üzerindeki baskıyı artırmaktaydı; ücretlerin iyileştirilmesi yönündeki baskıların bazıları grevlere dönüşmüştür. 1978 yılındaki genel grevde, Burgiba hükümeti yaklaşık 100 kişiyi öldürmüş, pek çoğunun yaralanmasına sebep olmuş ve birçok da gözaltı vakası yaşanmıştır (Kılıç ve diğ., 2012: 7). Grevde göze çarpan sendika liderlerinin çoğu tutuklanmışlardır. Bu protestolardan en önemlilerinden biri olan 1984 yılındaki Ekmek İsyanı'dır. Bu ve benzeri olaylar sonucunda hükümet her ne kadar sendikaları sindirmeye çalışsa da, eylemler devam etmiştir. Yakın tarihe gelecek olursak, daha Arap Baharı'nın oluşumundan hemen önce, "2010'da, Dünya Ekonomik Forumu'nun Global Competitiveness Report (Küresel Rekabet Raporu) adlı yayını Tunus'u Afrika'da yatırım için önde gelen ülke olarak seçmişti" (Prashad, 2012: 28 – 29). Öte yandan uygulanan Neoliberal politikalar Tunus'un emekçi halkını memnun etmiyordu. Protestoların arkasında da bunlar gibi ekonomik nedenlerin yattığını görmek mümkündür (Prashad, 2012: 29).

Mısır'daki ekonomik duruma baktığımızda ise, son dönemdeki siyasi olayların ekonomi üzerindeki rolünü görmek çok güç değildir. Olaylar öncesinde Mısır'daki yoksulluk rakamları ciddi boyutlara ulaşmıştı. Nüfusun yarısı, yoksulluk sınırı olan günlük 2 doların altında kazanca sahipti (Prashad: 2012: 29). Ocak 2011'deki siyasi protestoların ardından Şubat 2011'de görevi bırakan Mübarek rejimi ülkeye ağır hasar altında bir ekonomiyi miras bıraktı. Sanayisi neredeyse 30 yıldır yatırım almayan, altyapı hizmetleri eksik ve kurumsal yapıların ülke ekonomisinde giderek zayıfladığı bir ekonomik durumda olan Mısır'da yeni ekonomik reformlara ihtiyaç duyulmaktaydı (Telci, 2013: 50).

Mısır'ın ekonomisinin yakın tarihimizdeki durumunu özetlemek gerekirse; İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bölgede Arap-İsrail savaşı patlak vererek Arap güçlerinin mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır; bunun sonucunda da bütün Ortadoğu'da olduğu gibi Mısır'da da milliyetçi kesimler ve İngilizlerin desteklediği Monarşi arasındaki iktidar krizi derinleşmiştir. Mısır'da iktidarı ele geçiren Genç Subaylar içerisinde farklı siyasi görüşler

olsa da ortak noktaları İngilizlerin himayesine karşı olmaları ve Mısır ekonomisini ve siyasetini bağımsızlaştırma istekleriydi (Algan, 2011: 5).

Nasır yönetimi de Mısır ekonomisini sanayileştirmeyi amaçlıyordu. Nasır'ın bu konudaki planı ise öncelikle alt yapıyı oluşturmak; ve devlet eliyle büyük projeler gerçekleştirmekti. Özel sektöre ya da yabancı yatırımcılara karşı bir tutum sergilemeyen Nasır yönetiminde “klasik ithal ikameci model” benimsenmekteydi ve ayrıca, Mısır ekonomisinin önemli bir temeli olan tarıma ağırlık verilecekti çünkü bu sanayileşme sürecinin finanse edilmesinde tarımın rolü büyüktür (Atacan, 2004: 25). Bu amaçlar doğrultusunda 1952, 1961 ve 1969 yıllarında gerçekleştirilen toprak reformları sayesinde nüfusun önemli bir kısmı toprak sahibi olmuştu (Atacan, 2004: 25-26). Nasır'ın daha fazla yatırım için yabancı kaynaklar arayışına gitmesi ayrıca Süveyş Krizi'ni tetikleyen etkenlerden biridir; 1952 darbesinin ardından Mısır'ın ekonomistleri, Assuan'da yani Nil üzerinde ikinci bir baraj inşası fikrini tekrar gündeme getirdiler. Ancak inşaat maliyeti 1 milyar dolar olarak hesaplanmıştı ve bu rakam, Mısır'ın mali kapasitesini aşmaktaydı. Dış yardım arayışındaki Mısır'a 1955 sonlarına doğru Dünya Bankası'ndan yanıt geldi: ABD ve İngiltere'nin de katıldığı bir kredi paketi onaylanmıştı ancak bu iki ülkenin Mısır'la olan gergin ilişkileri nedeniyle birtakım koşullar öne sürülmekteydi. Nasır bu kredi teklifini değerlendirirken 1956 Temmuz'unda ABD aniden bu teklifi geri çektiğini duyurdu. Bunun ardından Nasır, Süveyş Kanalı'nı millileştirdi ve “kanal gelirlerinin Batı'nın sponsorluğunu yüklenmeyi reddettiği kalkınma projelerinde kullanılacağını belirtti.” Mısır'da büyük coşkuyla karşılanan bu haber, sömürgeciliğin sembolü olan Süveyş Kanalı yüzünden Batılı devletlerin tepkisini çekti (Cleveland, 2008: 345).

Süveyş krizinin ardından Sovyetlerle ilişkisi daha da kuvvetlenen Mısır, Ortadoğu'daki Sovyet-ABD rekabetinden faydalanıyordu. Nasır döneminin Mısır ekonomisi açısından önemi kısaca şu şekilde özetlenebilir;

“Devletçi modeli uygulayan Nasır döneminde tüketici ürünlerinde kendi kendine yeterlik, ithal ikamecilik benimsenmiştir. Nasır'ın bu politikaları bir yanda muhalifleri kontrol altında tutmuş diğer yandan askeri elitin kazanımlarını korumuştur. Nasır döneminde Mısır, sadece pamuk ihracatçısı olan bir ülke olmaktan çıkarak sanayileşme hamlesi

yapmış, devletçi politikalarla orta sınıf yararına bir gelir bölüşümü gerçekleştirmiştir” (Mabro, 1974; Kalemdaroğlu, 2013: 2).

3.6. Yakın Tarihte Sivil Toplum Hareketleri ve Başkaldırıları

Bu başlık altında Tunus ve Mısır’da yakın tarihte gerçekleşen sivil toplum hareketleri ve başkaldırıları incelenecektir. Öncelikle Tunus’a bakıldığı zaman, Osmanlı’nın Ortadoğu’dan çekilmesinin ardından bölgede “Seküler milliyetçiler” yani Arap milliyetçiliği destekçileri ile “İslamcılar” rekabet içerisindeydiler. Ancak Arap milliyetçileri içeride ve dışarıda yönetimlerinde beklentileri karşılayamadılar ve 1967’deki Altı Gün Savaşı ile Arap milliyetçiliği büyük bir darbe almıştır. Ancak özellikle Soğuk Savaş sonrası ve 11 Eylül olaylarının ardından Batı’nın İslam siyasetçiliğine karşı olan olumsuz tutumu, bu ideolojinin de bölgeyi kurtarmaya yetmeyeceğinin açık bir göstergesi olmuştur. Tunus’ta yaşanan sivil başkaldırıların temelinde başarısız yönetimlerin yattığını söylemek gerekir (Şahin, 2011: 10).

Tunus’ta Buazizi’nin kendisini yakmasıyla alevlenen sivil başkaldırı hareketi bir ilki temsil ediyordu çünkü bu kez halk, başka bir devleti değil kendi yöneticilerini protesto ediyordu (Buzkıran, 2013: 149). Aslında bu olayın öncesinde, nüfusun giderek artması ve ekonominin yetersizliği nedeni ile birçok gerilim yaşanmıştır ancak bunlar sürekli örtbas edilmiştir. Yasemin Devrimi’nden önce bu ölçekte ses getiren ve yönetime karşı halkın başkaldırdığı pek fazla sivil toplum hareketi yaşanmamıştır (Koçak, 2012: 27).

Mısır’da yaşanan yakın tarih başkaldırı ve sivil toplum hareketlerine bakarsak, yine aynı şekilde “Arap Baharı” diye tanımlanan süreçteki isyanlar kadar ses getiren ve yönetime karşı çıkılan fazla isyan kaydı bulunmamaktadır. Mısır’da, 2011 yılındaki olaylarda Tahrir Meydanı’nı dolduran halk, açık bir şekilde demokrasi talep etmekteydi. 25 Ocak 2011 tarihinde ülkede yeni bir kırılma noktası oluşmaktaydı ve halk da belirleyici olabilmek adına meydandaki yerlerini almıştı. “Öfke Günü” – “Day of Anger” adı verilen başkaldırı hareketi çok geniş alanda ve büyük sayılarda katılımcılarla meydana geldi. Birçok özelliği bakımından bu protesto, diğerlerinden ayrılmaktadır (Hamzawy, 2011):

- Zamanlama; Tunus'taki Yasemin Devrimi'nden esinlenilmişti. Ekonomik, sosyal ve siyasi haklarını talep eden Tunus halkı, pek çok Arap ülkesine de ilham kaynağı oldu. Baskıcı yönetimi biraz olsun rahatlatacağına inanılan bu protesto mantığı, Mısır'da da rolünü göstermişti.

- Vatandaşların gösterileri, tamamen yerel taleplerden doğmuştur. Ne İsrail'le, ne Amerika'yla, ne de Filistine ya da Irak'la ilgili herhangi bir slogan veya pankart yoktu. Sokaklarda ve Meydan'da duyulan yegane sloganlar, değişim, özgürlük, sosyal adalet ve Mısır'daki yolsuzluğun son bulmasını talep eden türdendi. Protestolar gerçekçi ve olgundu; demokrasinin ne demek olduğunu Mısırlılar daha çok hissetmeye başlamışlardı.

- Mısır'ın siyasi ve toplumsal hayatını yıllardır domine eden ideolojik retoriğin eksikliği vardı. Müslüman Kardeşler'den genç ve liderlerin katılımcıların olmasına rağmen "Çözüm İslam'da" gibi pankartlar da yoktu. Benzer şekilde solcu katılımcılar da emperyalizm ya da kolonicilikten dem vurmuyorlardı. Sosyal medya üzerinden organize olabilen halk, demokratik bir söylem ve çözüm arayışı içerisinde idi.

- Yıllardır Mısır'ın alışkın olduğunun aksine, bu kez sokaklarda gençler çoğunlukta idi. Tüm siyasi görüşlerden insanlar ve özellikle de gençler, sokaklarda, meydanlarda demokrasi için gösteri yapıyorlardı.

- Temel haklar için yapılan protestolarla demokratik haklar için protestolar bir bütün haline gelmişti. Halk, hem temel haklarda eşitlik ve daha iyi yaşam koşulları, hem de ülkedeki ve yönetimdeki yolsuzlukların son bulması için sokaklardaydı.

İki ülkenin tarihine bakıldığında, son yıllarda yaşanan protesto ve devrimler kadar geniş çapta ve hatta şiddetli sivil toplum hareketi göze çarpmamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere hem bu ülkeler son dönemde ekonomik buhran ve siyasi baskılar ve eşitsizliklerden patlama noktasına gelmiş; hem de gelişen teknoloji ve sosyal medya iletişimi sayesinde bu olaylar daha fazla duyulmuştur. Çalışmanın bir sonraki başlığında, Ortadoğu'daki gerginliğin etkenlerinden biri kabul edilen ve Batı'nın Ortadoğu üstündeki çıkar hedeflerinin bir toplamı sayılabilecek Büyük Ortadoğu Projesi ele alınacaktır.

3.7. Büyük Ortadoğu Projesi

Türkiye'nin gündeminde Avrupa Birliği konusundan sonraki yeni ve en önemli konu Büyük Ortadoğu Projesi'dir. Tam adı, "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ile Müşterek bir Gelecek ve İlerleme için Ortaklık" olan bu proje, George W. Bush'un ikinci kez seçilmesi ile yeniden gündemde önemli bir yer edinmiştir. Temeli daha eskilere dayansa da, BOP'un çıkış noktası, 11 Eylül 2001 saldırıları olarak kabul edilir (Günel, 2004: 156). Zira bu tarihten sonra küresel çapta terörizm konusu ve Ortadoğu'da ki terör örgütleri dünyanın gündemine oturmuştur. Ancak bu konuyla en yakından ilgilenen, doğal olarak, ABD'dir. Çünkü 11 Eylül saldırısı, Ortadoğu'daki bir terör örgütünün Amerika'da yüzlerce kişinin bir anda ölümüne yol açabileceğini göstererek halkta korkuya, ABD hükümetinde ise endişe ve sıkı tedbirlere yol açmıştır. Özellikle bu tarihten itibaren Müslümanların terörizm ile beraber anılıyor olması, gerek Arap dünyası gerek nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye için rahatsız edici bir durum olmuştur. BOP ile olan yakınlık ve ilgimizin buradan geldiği düşünülebilir (Günel, 2004: 156-157).

Büyük Ortadoğu Projesi'nin açıklanan resmi amacı, geri kalmış ve özgür olmayan bölgelere demokrasi getirmektir (Tekkaya, 2009: 31). Eski Amerika Başkanı George W. Bush'a göre bu bölgelerde gerek eğitim gerek insan hakları konusunda geri kalmışlık söz konusudur. Özellikle kadın hakları ihlali ve şiddet olayları hat safhadadır (Cheney, 2004). Dick Cheney, BOP'un mimarlarından sayılır. Cheney'e göre BOP'un ana fikri, bölgede demokrasiyi yaymak, bölgenin gelişimini sağlamak ve barışı getirmektir (Evcioğlu, 2005; akt. Tekkaya, 2009: 32).

BOP'un temel amacı ABD tarafından özgürlüğü ve demokrasiyi ve sonuç olarak barışı sağlamak ve terörizmi Ortadoğu'da kökünden kazımak olarak açıklanmaktadır. Ancak bu resmi açıklama çoğu çevreler tarafından bir kılıf olarak görülmekte ve projenin asıl hedefinin petrol ve diğer önemli kaynaklara rahatlıkla erişmek olduğu iddia edilmektedir (Kuloğlu, 2008: 50).

3.7.2. Büyük Ortadoğu Projesinin Coğrafya Üzerindeki Uygulamaları ve Rolü

ABD'nin açıkladığı Büyük Ortadoğu Projesi, 11 Eylül 2001 saldırısından sonra derhal uygulamaya konmuştur. 11 Eylül olayının sonucunda Asya'da stratejik önemi olan Afganistan işgal edilmiştir. İşgalin ardından Ortadoğu'nun kalbi Irak'a hareket düzenlenmiştir. İlk aşamada başarılı gözükken bu hareketlerin sonuçları günümüzde incelendiğinde tam olarak hedefine ulaşmadığı belirtilebilir (Tekkaya, 2009: 91).

Bölgedeki rolü ve uygulamaları görmek için başlangıç noktası sayılabilecek Irak'taki etkilere bakmak gerekmektedir. Amerika, Irak hareketinden önce sürekli olarak Kitle İmha Silahlarından bahsetmekteydi. Powell 3 Şubat 2003 tarihinde, Irak'taki kitle imha silahlarının temizlenmesi için lüzum görülürse savaşmaktan dahi kaçınmayacaklarını ifade etmişti (Powell, 2003). Amerika tüm dünyaya, Irak'ta nükleer kurumların ve kitle imha silahlarının olduğu çığırkanlığını yapsa da bunun gerçek olmadığı sonraları kanıtlanmıştır (Tekkaya, 2009: 92).

9 Nisan 2003'te Saddam'ın devrilmesi, BOP'un Irak'taki en önemli rolü sayılabilir. İkinci Körfez Harekatını gerçekleştiren ABD her zamanki gibi yine teknolojinin gücünü kullanarak silahlarını denedi. Saddam'ın devrilmesini takiben çok sayıda yağma ve sokak çatışması yaşanmıştır (Dumanlı, 2004: 14).

2004 yılının Haziran ayında Irak'ta sivil yönetime devir gerçekleştirilmiştir. Kurucu meclisin hazırladığı anayasa, 2005'in sonunda Irak yönetimi işbaşına geçecekti ancak 150000 kişilik işgalciler Irak'tan çıkmayacaktı. Bu durumda egemenliğin Iraklılara devredildiğini söylemek tam anlamıyla mümkün değildir (Dumanlı, 2004: 14).

3.8. Toplumsal Başkaldırı Tunus Ve Mısır Baharı

2009 yılındaki küresel ekonomik krizin ardından, dünyanın birçok ülkesinde isyanlar ve ekonomik buhranlar ortaya çıktı. Ortadoğu'daki hem iç düzende hem de dış ilişkilerde yaşanan çeşitli devrimlerin yukarıda da sıralanan çeşitli nedenleri vardır. Ortadoğu'daki baskıcı rejimlere karşı halkın başkaldırmasının radikal sonuçları olacağı bellidir.

Çalışmanın bu bölümünde, Tunus ve Mısır'da Arap Baharının rolü, nedenleri ve sonuçları ele alınacaktır.

Genel olarak başkaldırıların ve sivil toplum hareketlerinin nedeni ekonomik ve siyasi rejimlere dayanmaktadır (Coşkun, 2013: 62). Sonuç olarak Ortadoğu'daki her ülke olduğu gibi Tunus ve Mısır da birbirini bu konuda etkilemişlerdir. Özellikle Mısır'ın, Tunus'ta gelişen olaylardan etkilendiği aşikardır. Soğuk Savaş'ın ardından bölgedeki ulus devlet anlayışının değiştiği gerçeği de sorgulanmalıdır. Totaliter ve halkın onayını alamayan rejimlerin, yeni dünya düzeninde isyanları teşvik ettiği görülmektedir (Sandıklı ve Kaya, 2014: 121). Çalışmanın bu bölümünde, Tunus ve Mısır'daki toplumsal olayların özellikle nedenleri ve gelişim süreçleri üzerinde durulacak; aynı zamanda sosyal medyanın bu olayların gelişimindeki rolüne değinilecektir.

3.9. Tunus'ta Yasemin Devrimi

Tunus'taki "Yasemin Devrimi" adını alan protesto, hem Batı dünyasını hem de Ortadoğu'daki yöneticileri şaşkınlığa uğratmıştır. Ortadoğu'daki yöneticiler, Batı'nın desteğiyle yıllardır halklarına baskıyı sürdürmekteydi. Yasemin Devrimi ile başlayan ve devamında domino rolü göstererek diğer Arap ülkelerine, özellikle de Mısır'a sıçrayan bu protesto hareketleri sonrasında Arap yöneticilerle Batı'daki müttefikleri arası açılmaya başlamıştır (Koçak, 2012: 42).

Yasemin Devrimi'nin çıkış noktası, üniversite mezunu ve 26 yaşındaki Muhammed Buazizi'nin tezgahına el konulmasına; kendisini yakarak tepki vermesidir. Bu olayın üzerine tepki gösteren halk ayaklanma başlattı. 23 yıldır ülkesini yöneten Zeynel Abidin Bin Ali ülkesini terk etti. Bu olay sembolik bir anlam taşımaktadır; ilk defa otoriter bir Arap yönetici halk ayaklanması sonucu yönetimi bıraktı ve ülkeden kaçtı (Şahin, 2011: 9). Bu durumun verdiği mesaj gayet açıktır; artık ömür boyu yönetici seçilseler dahi liderler yaptıkları sıkıyönetim ve neden oldukları ekonomik buhranlar sonucunda halkın tepkisini çekebilirler. Bu gösteriler toplumdan da destek gördü.

Ortadoğu çalışmalarına ve coğrafyasına fazla hakim olmayan kişilerce bütün Arap ülkeleri birbirinin benzeri olarak yorumlanır ve algılanır. Oysa her biri, özellikle de Tunus, diğer

Arap ülkelerinden farklıdır. Batı Avrupa'nın kapısı niteliğinde sayılan Tunus, üzerinde pek çok medeniyetin izlerini taşımaktadır. Ayrıca Arap dünyası kapsamında bakıldığında Tunus, köleliği kaldıran (1848), bir anayasası bulunan (1861), çekeşliliği kaldıran (1956), kurtajı yasallaştıran (1973), ve bir diktatöre gitmesini söyleyen (2011) ilk Arap ülkesidir (El-May, 2011: 56). Diğer Ortadoğu ülkeleri arasında özgürlüklere en saygılı ülke sayılabilir. Ancak, ne yazık ki, kötü ve baskıcı yönetimin sonucunda bu ülke özgürlüklerinden ve ekonomik haklarından ve eşitlikten yoksun kalmıştır. Yine özgürlük anlayışlarının bir sonucu olarak olaylar Yasemin Devrimi ile sonuçlanmıştır (El-May, 2011: 57).

Burgiba'nın yolsuzluklardan arındırdığı bir ülkeyi teslim alan Zeynel Abidin, 23 yıl boyunca ülkeyi yolsuzluğa ve fakirliğe sürüklemiştir. Zeynel Abidin ve eşinin ve ailesinin ülkeden çaldığı paralar olmasa idi, Dünya Bankası'nın tahminlerine göre, ülkenin ekonomisi yüzde iki ya da üç puan daha yüksekte olabilirdi. Zeynel Abidin'in yönetimi, müttefik Fransa'yı da şok edecek bir biçimde, beklenmedik bir şekilde sona erdi (The Daily Star, 2011). Tunus'ta Sidi Bouzid'de, 2010 yılının Aralık ayında, Muhammed Buazizi'nin sebze-meyve tezgahına bir kadın memurun el koyması ve bu üniversite mezunu gencin ailesini ve kendisini geçindirmek için bir işi ve başka gelir kaynağı olmaması, ve memurdan gördüğü aşağılayıcı tavır; gencin kendisini yakması ile son buldu. Buna tepkiler gecikmedi. Sokaklarda gruplar protestolara başladı ve iki hafta boyunca hükümet polisleri halkın üstüne gönderdi (The Daily Star, 2011). Bu gösterilerin organize ve motive olmasının ve hızla yayılmasının ardında sosyal medya gerçeği yatmaktadır. Yasemin Devrimi'nin sosyal medya yönü ilerleyen kısımlarda verilecektir.

Gösterilerdeki sloganlar giderek Bin Ali'nin gitmesini destekleyen sloganlara dönüşmüştür. 13 Ocak 2011 tarihinde Bin Ali bir konuşmasında, her şeyin değişebileceğini ve yolsuzluğa karşı bir komite oluşturacağını ve ayrıca 2014'te çekilebileceğini ifade etmiştir (BBC World, 2011). Konuşmasının ardından ona biraz zaman tanımayı savunanlar olsa da, bu tartışmanın sonucu; 14 Ocak'ta 30,000 kişinin Burgiba Meydanında saatlerce Bin Ali'nin gitmesi yönünde sloganlar atmasıyla sona erdi; bu aynı zamanda tüm büyük şehirlerde gerçekleşti ve ilk kez bir Arap liderine gitmesi ve "oyunun artık bittiği" söyleniyordu. Bu gösteriler sırasında Tunus ordusunun durumu takdire şayandır. İnsanların

anayasal haklarının bilincinde hareket eden ordu, hem şiddet kullanmayı reddetmiş hem de şiddet kullanan polislerin karşısında halkla aralarına tanklarını yerleştirmiştir. 14 Ocak 2011 tarihinde Bin Ali'ye gitmesi gerektiğini belirten de yine ordudur (El-May, 2011: 58).

3.10. Mısır'da Rejime Başkaldırının Merkezi Tahrir Meydanı

Yıllardır protestoların ve dayanışma örgütlerinin neredeyse gündelik yaşamın bir parçası haline geldiği 80 milyonluk nüfusa sahip Mısır, 10 milyonluk Tunus'taki başarılı protestolardan etkilenmiştir. 25 Ocak 2011'de meydanlara inen halk, yılların eylem deneyimiyle hareket etmiştir. Kısa sürede başkent Kahire'deki Tahrir Meydanı'nı dolduran halk, orayı adeta bir yaşam alanına çevirdi: güvenlik komiteleri kuruldu, sağlık ekipleri oluşturuldu, tartışma platformlarında insanlar fikirlerini paylaştılar (Koloğlu ve diğ., 2011: 8).

Meydanlar, protestolar için en uygun alanlardır zira hem ortak alanlardır, hem de büyük sayılardaki insanların toplanmasına elverişlidir. Tahrir Meydanı da aynı şekilde Mısır'daki isyanların fitilinin ateşlendiği yer olarak görülmektedir. Blummer toplumsal hareketleri, mevcut düzenden rahatsız olunması sonucunda yeni bir düzen isteği ve arayışı içerisinde ortaya çıkan ve tatminsizliği temsil eden olaylar olarak niteler (Blummer, 1995: 60-65). Arap Baharının oluşum sürecindeki olaylar kamusal alanların önemi daha iyi anlaşılmuştur. Kamusal alanlarda yüz yüze iletişim mümkün olduğu gibi günümüzde artık elektronik iletişim de yer edinmektedir ki bu da Twitter ve Facebook gibi sosyal ağlar üzerinden insanların nasıl örgütlendiğini açıklamaktadır. "25 Ocak 2011'de binlerce Mısırlı, Hüsnü Mübarek diktatörlüğünü protesto etmek amacıyla sokaklara döküldü. Merkezi Tahrir Meydanı olan ve on sekiz gün süren bir ayaklanmanın ardından Mübarek görevini bıraktı ve iktidarı askeri konsey aldı. Protestolar, harekete geçme aracı olarak sosyal medyanın gücünü ön plana çıkarıyordu." Sosyal medya ayaklanmaların bir nedeni olarak ele alınmamalı, Gerbaudo'nun dediği gibi gücünün daha iyi anlaşıldığı birer etken olarak değerlendirilmelidir (Gerbaudo, 2014: 74).

"Özellikle Mısır'da Tahrir ve Rabia Meydanları, Bahreyn'de İnci Meydanı ve Libya'da Yeşil Meydan rejim karşıtı hareketlerin merkezi oldu" (Coşkun, 2013: 67). Kahire'deki Tahrir Meydanına Nasır döneminde inşa edilen Mugama binası, halkın gözünde iktidarın

sembolüdür. Meclis binaları, bakanlıklar gibi binalar; dünyanın her yerinde halkın girişine ve erişimine sınırlı alanlardır. Ancak halk, kamusal alanlarında da rahatlıkla görüşüp fikir tartışmalarına giremeyebilir. Hatta çarşı, pazar, parklar gibi halka açık alanlarda dahi devlet, polis gibi güvenlik güçlerini oralara dikerek, varlığını her alanda hissettirmeye çalışır (Tripp, 2013: 73 - 75). Kamuya açık alanlardaki bu devlet kontrolü hissiyatı; böyle alanlarda halkın toplanıp otoriteye karşı çıkması için temel bir sebep dahi sayılabilir (Tripp, 2013: 73 - 75). “Kamuya açık alanlar olarak meydanlar kamusal alanın fiziksel uzantılarıdır, teoride herkese açıktır, halkın kendi arasında sosyalleştiği, etkileşime girdiği alanlardır. Pratikte ise bu alanlar devletin güç ve siyasi karar mekanizmaları üzerindeki tekeli halka hissettirdiği yerler olarak karşımıza çıkar” (Coşkun, 2013: 68). Sonuç olarak, Tahrir Meydanı gibi alanlar tam da bu sebeplerden ötürü devlete karşı düşünceleri olanların devletle karşı karşıya geldiği alanlara dönüşebilir.

3.11. Toplumsal Başkaldırının Arap Coğrafyasına Dağılması

Arap Coğrafyası; diğer bir deyişle Ortadoğu, birbiriyle etkileşim halindeki ülkelerden oluşmaktadır. Bu nedenle bir ülkede meydana gelen değişiklik ve başkaldırı, diğer ülkelere yayılabilmektedir. Tunus'ta başlayan Yasemin Devrimi'nin ardından Mısır'da yaşanan olaylar bunun bir göstergesidir. 2010 Aralık ayında Buazizi'nin fitilini yaktığı devrim ateşi, 2011 yılında hızla Arap coğrafyasına yayıldı (Koçak, 2012: 55). Halkın sokaklara inerek yönetim değişikliği için protesto gösterileri düzenlemesi ve yeni bir siyasi ve sosyal düzen isteklerini dile getirmesi; bölgedeki diğer halkları, rejimleri hakkında eleştirel şekilde düşünebilmeye ve bölge siyasetinde etkin olan uluslararası etkenlerin sarsılmasına yol açmıştır (Koçak, 2012: 56).

Arap Baharı kapsamındaki protestolarda halk, siyasi, ekonomik ve sosyal haklarının arayışındaydı. Bu hakların arayışında meydanlara dökülen halkın yarattığı ruh, tüm dünyaya yansdı. Tüm dünya, Arap Baharı ile sokaklardaki mücadeleyi yeniden hatırladı. Ayaklanmaların kirletildiği zamanlar da oldu ancak Tunus ve Mısır başkaldırılarının başarısı sayesinde Suriye'de de ayaklanma başladı; çünkü Mısır'da rejim yıkıldığında Suriye'deki yönetimin varlığını sürdürebilmesi, Arap coğrafyasının tarihine, dinamiklere ve bu ülkelerin bölgedeki önemine bakıldığında zaten imkansız görünmekteydi (Şen, 2012: 96). 2010 yılının sonlarında Tunus'ta başlayan başkaldırı hareketleri, Mısır, Cezayir, Fas,

Libya, Ürdün, Suriye, Bahreyn ve Yemen gibi Ortadoğu'nun kilit noktalarına yayıldı. Bu gösterilerde, yıllardır baskı altında kalarak yönetilen halklar, diktatörlerinin varlıklarını şaşırtıcı bir biçimde ve açıkça sorgulamaktaydı; Tunus'ta Zeynel Bin Abidin; Mısır'da Hüsnü Mübarek; Libya'da ise Kaddafi siyasetten çekilmiştir. Bu, Ortadoğu tarihinde eşî benzeri görülmemiş bir başkaldırı hareketidir ve ülkelerin birbirini etkilediği ve birbirinden etkilendiği açıktır (Şen, 2012: 97).

3.12. Toplumsal Başkaldırıda Sosyal Medyanın Rolü

Tunus ve Mısır'daki başkaldırı hareketleri, Yeni Dünya düzenindeki yeni iletişim araçları vasıtasıyla destek görmüştür. Nüfusun yüzde yirmisinin İnternet ve sosyal medya hesaplarına erişimi olduğu düşünülürse, Tunus'taki gösterilerin bu kadar çabuk organize olması çok da mantıksız değildir. Wael Ghonim, Mısır'daki Google yöneticisi, durumu kısaca özetliyor; “özgür bir toplum istiyorsanız, onlara İnternet'i verin yeter” (CNN Newscast, 2011).

Ancak, İnternet'in desteğini gören bu devrimler, baskıcı rejimler karşısındaki halklara bir umut ve fırsat sundu. Kitlelerin sosyal medyadan etkilendiği açıktır ve bu etkileşim sayesinde ortak hareket etmeleri mümkün olmaktadır. Arap Baharı adı verilen protesto gösterileri sürecinde, sosyal medya, diktatör rejimler karşısında devrim yaratma sürecinde büyük bir role sahiptir ve bu tüm dünyada kabul edilmiş bir gerçektir (Korkmaz, 2012: 2147). Günümüz teknolojisinde, bilgisayarlara İnternet dahil olmuş; İnternet yalnızca bilgisayar değil akıllı telefonlarda da kullanılabilir olmuş ve dahası, “sosyal medya” denilen bir kavram hayatımıza girmiştir. Tunus'ta başlayan ve diğer Ortadoğu ülkelerinin birçoğuna da yansıyan bu olayların kitlesel hale dönüşmesinde sosyal medyanın önemi büyüktür. Büyük diktatör liderlerin birkaç ay içerisinde yönetimi bırakmalarında; yani bu siyasi değişim sürecinin bu kadar hızlanmasında; sosyal medyanın önemi büyüktür.

Sosyal medya dendiğinde akla günümüzde en çok gelen, Youtube, Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım siteleridir. Bu siteler vasıtasıyla Arap ülkelerindeki toplumlar, birbirleriyle daha fazla paylaşımda bulunabilmiştir. Bu sayede toplumlarda bu baskıcı yönetimlere karşı ortak bir bilinç meydana gelmiştir. Bireyler, rahatsız oldukları yönetimi

sosyal medya vasıtasıyla dile getirerek, birbirlerini desteklemişlerdir. Yukarıda da adı geçen Wael Ghonim gibi gündüz saatlerinde Google'daki işiyle, akşamları ve geceleri ise devrim hareketleriyle uğraşan bireyler, sosyal medyayı bir araç olarak kullanmışlardır (Giglo, 2011: 1). Sosyal medyada tartışmaya açılan ve Arap ülkelerini ilgilendiren siyasi ve sosyal konuların kritik dönüm noktası, El Cezire televizyonu sayesinde gerçekleşmiştir; bu televizyon kanalı daha İnternet bu kadar yaygınlaşmamışken, sansür baskısından sıyrılarak halkın sorunlarını fark etmesini sağlayan yayınlar yapabilen bir kanal olmuştur. Ayrıca, aynen bu kanaldan beklendiği üzere, Tunus'ta başlayan gösterilerin tüm Arap coğrafyasına yayılmasında da El Cezire kanalının rolü büyüktür. Örnek vermek gerekirse, Tunus'taki protestoların başlamasının ardından Bin Ali'ye yardım teklif eden Fransa, El Cezire gibi şeffaf yayıncılığı destekleyen kanalların haberlerinin ardından tavrını değiştirmiştir (Korkmaz, 2012: 2148).

İnternet'in ve sosyal medyanın başkaldırılarıdaki rolünü yalnızca Tunus ve Mısır'daki olaylarda değil, İran'daki başkanlık seçimlerinde de fark edebiliriz (Kuzuluoğlu, 2011: 14). Sokaklarda yakalanma ve polis şiddeti görme ihtimali ile kıyaslandığında insanların neden sosyal medya ve İnternet'i tercih ettikleri de açıkça görülmektedir. Münster Üniversitesi'nden Möller (2011)'in yaptığı araştırmaya göre, toplu hareketlerde polis şiddetine maruz kalma riski, İnternet'ten örgütlenme vasıtasıyla neredeyse sıfıra indirilmektedir. Twitter'da 2011 yılında en çok girilen kelime "Mısır"dır ve bu da, Arap Baharı'nda Mısır'ın Arap ülkelerinin hatta dünyanın genelinde ne kadar önemli bir konumda olduğunu, sosyal medya vasıtasıyla göstermektedir (Tekek, 2011: <http://orsam.org.tr>).

Türkiye'de 2013 Mayıs'ının sonunda meydana gelen Gezi Parkı olaylarında sıkça kullanılan ve duvarlarda da grafiti olarak görülebilen bir söz vardır; "Devrim televizyonlardan yayınlanmayacak!". Her ne kadar bu sözün arkasında yatan anlam, Gezi Parkı olaylarını aktarmayı reddeden ve görmezden gelen televizyon kanallarını eleştirmek için kullanılsa da, olaya farklı bir açıdan da bakmak ve genellemek mümkündür; 21. Yüzyıl dünyasında devrimler televizyon ve radyo kanallarına dahi gerek olmaksızın sosyal medya üzerinden yayılacak ve duyurulacaktır (Korkmaz, 2012: 2151). Arap Baharı olaylarını araştırmak için yapılan bilimsel çalışmalar, 3 milyondan fazla Tweet atıldığını; binlerce blog yazısı girildiğini ve yüzlerce gigabayt alan kaplayacak kadar YouTube

videosu olduğunu belirterek bunları incelemiştir. Varılan sonuca göre, sosyal medya, Tunus, Mısır ve diğer ülkelerde gelişen olaylarda (2010 ve 2011'deki), sosyal medya merkezi bir role sahiptir; özellikle devrime yönelik, yönetimleri eleştiren ve özgürlük fikrini aşıl原因 sosyal medya girdileri sayesinde olaylar, yöneticilerin siyaset sahnesini terk etmesine yol açmıştır. (Korkmaz, 2012: 2151).

Bulduğumuz devir, İnternet, görsel medya ve sosyal ağlarla donatılmış durumda. Çağımız artık yalnızca bilgisayar kullanmanın çok ötesine geçmiş bulunmaktadır; İnternet'in sunduğu bilgiler artık anında paylaşılabilir ve insanlar günlük hayatlarını Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal paylaşım sitelerine yansıtmaktadırlar. Blog yazarlarının sayısı her geçen gün artmakta. Belki de insanoğlunun ürettiği bir makineye bu kadar bağımlı olduğu başka bir dönem olmadığını söylemek yanlış olmaz (Kışlakçı, 2012: 78). Arap Baharı'nı meydana getiren olayların çıkış noktası sayılan 2010 yılının Aralık ayında patlak veren Tunus olaylarında sızdırılan bir "Wikileaks" belgesi ve bunun rolü, sosyal medyanın ve İnternet'in sonuçları hakkında bilgi vermektedir. Bu belgede, Amerika'nın Tunus'taki Büyükelçisi, Bin Ali hakkında Dışişleri Bakanlığı'na onun yaşanmakta olan ve etrafı yolsuzluklarla çevrili, bilgi yoksunu biri olduğunu iletmekteydi. Bu "sızdırılan" belge yüzünden Tunuslularda, Amerika'nın Bin Ali'yi desteklemeyeceği inancı yayılmaya başlamıştır. Buradan çıkartılabilecek sonuç; aylarca sürebilecek ve birçok ajanın halledebileceği bir "kitle manipülasyonu", Wikileaks sayesinde çok kısa sürede elde edilmiştir (Birdal ve Günay, 2012: 27-28).

Her ne kadar sosyal medyanın Tunus ve Mısır'daki ayaklanmalardaki rolü azımsanamayacak kadar büyük olsa da, isyanların çıkış noktası sosyal medyada yayılan haberler ya da Wikileaks gibi İnternet sayfalarından "sızdırılan" bilgiler değildir. Yıllarca baskı altında yaşamış ve ekmek kavgasına düşmüş halkların artık bu gidişe bir dur deme isteği; Arap Baharı'nın genelinde temeldeki noktadır. Sosyal medya ise temel olarak bu isyanların bir araya gelmesi, insanların toplanması ve ortak bir bilinç oluşmasında yardımcı göreve sahiptir (Kırık, 2012: 89).

Yaygın medya birbirini izleyen ve Arap Baharı olarak adlandırılan bu aktivist girişimleri, bir sosyal medya ürünü olarak gündeme taşımış ve dikkat çekici bir yaklaşımla bu devrimleri "Sosyal Medya Devrimleri" olarak nitelemiştir. 2011 yılında Mısır ve Tunus

olayı ile patlak veren ve domino rolü gösteren bu Arap devrimleri, Time Dergisi tarafından 2011 yılının en önemli olayı, protestocuları da 2011 yılının insanı seçilmiştir. Uluslararası arenada ses getirici olaylar olan bu gösteriler, sosyal medyanın bireyleri harekete geçirme ve örgütlemeye etkin olduğunu göstermekle birlikte sosyal medyanın bu hareketlerin hazırlayıcısı değil hızlandırıcısı olduğunu da göstermiştir. Ayrıca sosyal medyanın demokratikleşme hareketlerinde tek araç olduğu konusunda da ortak bir uzlaşma bulunmamaktadır (Telli, 2012: 96).

Sosyal Medya ve devrimler arasında ki ilişkiye eleştirel bir bakış açısı getiren Morozov, İnternet'in güç yapısının her zaman demokrasi getirmeyeceğini şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Mısır”da hükümet İnternet bağlantısını kesti ama gösteriler devam etti. Libya örneğinde de sosyal medyanın gücünden söz edilemez. Bana göre atlanan çok önemli bir detay var: Tunus ve Mısır devletlerinin İnternet kontrolü son derece zayıftı, 20’nci yüzyıldan kalma köhne bir yapıları vardı. Evet, birkaç İnternet sitesini kapatıp, blog yazarını tutukladılar ama Rusya ve Çin’de gördüğümüz tarzda siber saldırılardan, dijital propaganda ve takip sistemlerinden bihaberlerdi. Dolayısıyla Tunus ve Mısır’da İnternet bu sebeple fayda sağladı Ama bunlar aynı yöntemin dünyanın geri kalanında işe yarayacağı anlamına gelmez. Muhalipler İnterneti kullanıyor ve devletler seyirci kalıyor zannetmeyin” (Morozov’dan Akt. Telli, 2012: 97).

Morozov, otoriter rejimler de yaşayan halkın sosyal medya yoluyla özgürleşebileceğine dair görüşlerini “İnternet yanılması” olarak değerlendiriyor. Morozov bu ülkelerde devletin kimin, kiminle, nerede, ne yaptığına dair bilgilere sosyal medya yardımıyla kolaylıkla ulaşılabilirliğine vurgu yapıyor. Hatta polisin Flickr ve Youtube’da ki görüntüler sayesinde kişileri tespit edip tutukladığına dikkat çekiyor. Ayrıca Morozov İran Yeşil Devrimi’nin de olduğu gibi devlet güçlü ise sosyal medyanın hiçbir işe yaramadığını dile getiriyor. Morozov sosyal medyanın gizli istihbarat örgütleri için eşsiz bilgi kaynakları olduğunu söylüyor ve eskiden istihbarat servisleri tarafından bu işin işkenceyle yapıldığını şimdi ise Facebook’ta bedava sunulduğuna dikkat çekiyor (Morozov’dan aktaran Telli, 2012: 98).

3.13. Başkaldırıların Sonuçları ve Rolü

Tunus'taki Yasemin Devriminin sonuçlarından en önemli ikisi; Zeynel Abidin'in ülkeyi terk etmesi ve bu olayın, Mısır'daki başkaldırını tetiklemesidir. Mısır'da yaşanan olaylarda ise 2011'de Tahrir Meydanı'nı, 2013'te ise Rabia Meydanı'nı dolduran halk, yönetimi değiştirmeyi başarmıştır.

Aralık 2010'da başlayan başkaldırı hareketleri, Tunus ve Mısır'da ihtilalle; Libya'da ise 2011'in sonlarına doğru Kaddafi'nin "Nato'nun desteğiyle meydana gelen bir saçmalık" olarak nitelendirilen (Thorne, 2011: 1) ancak sonrasında Kaddafi'nin ülkeyi terk etmesiyle sonuçlanan bir iç savaşla sonuçlanmıştır (Doğan ve Durgun, 2012: 62). Tunus ve Mısır'daki başkaldırıları bir domino rolü göstererek, Bahreyn'de, Suriye'de ve Yemen'de isyanlara; İsrail, Cezayir, Fas ve Ürdün'de protestolara, Lübnan, Sudan ve Suudi Arabistan'da ise daha küçük çapta protestolara yol açmıştır. 2011 Mayısında İsrail sınırındaki çatışmaların da Arap Baharından esinlendiği düşünülmektedir (Doğan ve Durgun, 2012: 62). Tunus'ta Buazizi'nin başlattığı olayların arkasında halkın işsizlik, gıda yetersizliği, yolsuzluklar, ifade özgürlüğünün kısıtlanması ve yaşam koşullarındaki sıkıntılar gibi nedenler yatmaktadır. Bu olaylar, Arap ülkelerindeki benzeri sorunları yaşayan halkları etkileyerek tetiklemiştir (Dede, 2011: 23-24).

Tunus ve Mısır'daki başkaldırıların da rolüyle 2011 Şubat'ında Libya'da da bir başkaldırı meydana gelmiştir. Bu, önemi sonuçlardan biridir. Sonrasında Libya'da Fatih Turbel (insan hakları savunucusu)'in tutuklanması, halkın öfkesini artırmıştır. Yönetimin aşırı güç ve şiddet kullanma tercihi; zaten problemlili olan insan hakları konusunu gündeme getirmiştir. Sonuç itibariyle Libya'nın Arap Birliği üyeliği askıya alınarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, yönetimi ihlaller konusunda uyarmıştır (Doğan ve Durgun 2012: 80).

"Mart ayı içerisinde ise Avrupa Birliği Konseyi Libya yönetimindeki bazı isimlere yönelik kısıtlayıcı yaptırım kararları almış, BMGK [Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi] sivilleri korumak adına 1973 sayılı kararıyla Libya'yı uçuşa yasak bölge ilan ederek havadan müdahale ve gerekli olabilecek tüm tedbirlerin alınmasına

onay vermiş, koalisyon güçlerinin hava saldırıları başlamış, Londra’da 40 dışişleri bakanı ve temsilcinin katılımıyla düzenlenen Libya konulu konferansta Kaddafi yönetimi yasadışı kabul edilerek ilave yaptırım kararları alınmış ve NATO hava müdahalesinin komutasını devralmıştı” (Doğan ve Durguni 2012: 80).

Başkaldırı hareketleri İran ve Irak’ta da rolünü göstermiştir. Kısaca söylemek gerekirse, başkaldırıların en önemli sonucu, domino rolü göstererek diğer Ortadoğu ülkelerinde bilinci artırmak ve yönetimlerinden şikâyetçi olan halkların cesaretlenmesini sağlamaktır. Ayrıca, sosyal medya konusunda baskıcı rejimlerin daha tetikte ve kontrollü davranması sonucuna da yol açmıştır. Bu rejimlerdeki yöneticiler, Twitter ve Facebook gibi sosyal medya ağlarının yöneticilerinden sansür ve kısıtlama ve ayrıca gizli bilgiler hakkında yardım talebinde bulunmuş; Facebook’un bu konuda bilgi sızdırdığı ancak diğer önemi sosyal medya ağlarında gizliliğin daha iyi korunduğu söylentileri yayılmıştır. Bunun da rolüyle insanlar artık sosyal medyada ve İnternet’te de yeterince güvende olmadıkları hissine kapılarak daha temkinli davranmaya ve sahte kullanıcı isimleri kullanmaya başlamışlardır. Tüm bunlar, sosyal medyanın, günümüz siyasetinde ne denli etkili olabileceğini göstermektedir.

3.14. Arap Baharına Uluslararası Yaklaşımlar Ve Türkiye’nin Tutumu

3.14.1. Uluslararası Devletlerin Arap Baharına Yaklaşımları

Burada uluslararası devletler olarak Avrupa Birliği ve Amerika üzerinde durulacaktır. Tunus’taki olayların hemen ardından İngiliz İşçi Partisi’nden Catherine Ashton, Tunus’u ziyarete gitmiştir. Bu ziyaretin amacı, başkana, AB’nin desteğini ve yeni rejimi desteklediklerini sunmaktır (Koçak, 2013: 52). Benzer şekilde, Avrupa Dışişleri Servisi, 25 Ocak- 11 Şubat 2011 tarihleri arasında temsilcilerini Mısır’dan çekmiştir.

Olaylara genel bir tepki olarak, Avrupa Birliği ‘New Partnership for Democracy and Shared Prosperity’ (NPDSP) yani Demokrasi ve Paylaşılan Refah için Ortaklık öne sürdü. Temelde bir yenilik getirmeyen bu Ortaklık, AB’nin pozisyonunu daha tutarlı hale getirmiştir. Bu yeni ortaklığın muhtemel sonucu, hem Arap ülkelerinin hem de AB’nin demokratik prensiplerinin çıkarlarını garantileyecek yaptırım ve sınırlamalar olacaktır (Berckmans vd., 2011: 1).

Amerika'nın tepkilerine bakacak olursak, öncelikle çıkarlarına bakmamız gerekir. Amerika'nın dünya üzerindeki gelişmelerdeki hâkimiyetine olan inanç devam ederken, Arap Baharı'nın ilk kıvılcımları sayılan Tunus ve Mısır isyanları iç dinamiklerin bir sonucudur (Prashad, 2012'de; Gerger, 2012: önsöz). Arap Baharından önce Amerika'nın bölgedeki çıkarları, İsrail'le yakın ilişkiler kurmak, petrolün Batıya akışını kolaylaştırmak ve diğer küresel güçlerin bölgeye erişimini zorlaştırmaktı (Oğuzlu, 2011: 10). Arap Baharından önce İran, ABD için en önemli tehdit unsurlarından biriydi;

“Arap Baharı öncesinde İran'ın ABD tarafından en önemli tehditlerden birisi olarak görüldüğü ise herkesin malumudur. Gerek nükleer silahlar peşinde koşması, gerek kendi dini yönetim tarzını ve ideolojisini ihraç etmek istemesi, gerek körfezde ABD ile işbirliği yapan emirliklere ve krallıklara gözdağı vermesi, gerek İsrail'in varlığını ve meşruiyetini en acımasız şekilde sorgulayan ülke olması, gerekse de Saddam'ın devrilmesinden sonra hem Irak hem de bölgenin genelinde Şii eksenli nüfuz politikaları takip etmesi İran'ın neredeyse bütün Amerikan yönetimleri tarafından en önemli bölgesel tehdit olarak görülmesini mümkün kılmıştır” (Oğuzlu, 2011: 11).

Tahrir Meydanındaki olaylar, Washington'da yankı buldu. Giderek artan protestoların bir dalga rolüyle yayılma ihtimali Amerika'yı tedirgin ediyordu. Zira kontrolden çıkan olaylar, Amerika siyasetçilerinin aklına şu soruları düşürüyordu; bölgedeki Amerika gücü sarsılıyor muydu? Mübarek rejiminin düşmesi karşısında İsrail ne gibi bir tepki verecekti? Mübarek ve Bin Ali'nin düşürülmesinin getirdiği güven ve coşku ile Yemen ve Suudi Arabistan'daki ve Basra Körfezi'ndeki emirlikler tarafından nasıl yorumlanacak ve karşılanacaktı? (Prashad, 2012: 51).

Yukarıda anlatılan BOP da ele alındığında, ABD'nin Ortadoğu'daki hedefleri farklı gösterilmektedir ancak temelinde farklı çıkarlar yatmaktadır. Bu nedenle Tunus ve Mısır gibi devrim yaşayan ülkelerdeki iç karışıklık, Amerika'nın çıkarlarına hizmet edebilmektedir. Bu nedenle Amerika'nın tutumu olayları yatıştırmaktan ziyade bunu nasıl lehine çevireceği yönünde çabalamak olmuştur (Oğuzlu, 2011: 12).

3.14.2. Birleşmiş Milletlerin Yaklaşımı

Birleşmiş Milletlerin temel amaçlarından birisi de barışı sağlamak ve demokrasiyi desteklemektir. Yukarıdaki literatürden bilgiler ışığında özetle söylenebilir ki, Tunus ve Mısır'da ve diğer Arap Ülkelerinde halk yıllardır anti-demokratik bir biçimde yönetilmekteydi. Şiddet içerikli olaylar karşısında Birleşmiş Milletler birtakım önlemler alma yoluna gitmiştir.

Tarihe baktığımızda, Libya'nın 1951'deki bağımsızlığında BM'nin rolü büyüktür. Arap baharı kapsamında yaşanan olaylarda da BM, ülkelerinden gitmek isteyen göçmenler için destekleyici olmuştur. BM özellikle Suriye ve Libya'daki olaylarda varlığını göstermiştir. Arap ülkelerindeki olaylarda Körfez İşbirliği Konseyi (Gulf Cooperation Council) üyeleri pilot görev üstlenerek Arap ligindeki uluslararası aktiviteyi desteklemiştir. Ancak BM zaman zaman kurumsal kimliğine uzak yaklaşımlarda bulunması nedeniyle eleştirilmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de BM'nin Körfez Konseyinin veya Arap liginin onayını almadan hareket etmemesidir (Chris.org, 2012).

3.14.3. Türkiye'nin Yaklaşımı ve Bölgesel İlişkileri

Arap Baharı çerçevesinde yaşanan olaylar, Türkiye'yi yakından etkilemektedir. Bölgedeki demokratik istikrarın oluşumunda yapıcı bir rol oynamak isteyen Türkiye, bu konuda onaylanıyor olsa dahi, Suriye'de yaşanan iç savaşla ilgili politikası eleştirilere maruz kalmaktadır. Türkiye'nin iç ve dış ilişkilerinde son yıllarda yaşanan reformlarla birlikte Arap Baharındaki gelişmelerin tetikleyicisi görünümünde olabilmektedir. Öte yandan, iç ve dış ilişkileri bu olaylardan etkilenmektedir. Örneğin, Arap Baharından sonra Dış İşleri Bakanlığında bir takım yeni birimler kurulmuştur. Aynı zamanda, Avrupa Birliği'ne üye adaylığı konusundaki ilişkileri de bu olaylardan etkilenmektedir (Yulisa, 2012: 4-5).

Arap Baharı esnasında iktidarda bulunan AK Parti hükümeti, Ortadoğu'da Avrupa Birliği normlarına uygun bir dış politika izlemiştir. Aslına bakılırsa, AB üyesi olmayıp AB üyesiymiş gibi davranan tek ülke de aslında Türkiye'dir. 2005 yılında, reformların bir getirisi olarak, müzakere süreci başlamış olan Türkiye, dış politika anlayışını AB'ye göre

düzenleme yoluna gitmiştir. Bu süreçte Türk dış politikasında bir Avrupalılaşıma görülmüştür demek yanlış olmayacaktır (Oğuzlu, 2012: 21).

Türkiye'nin Arap baharına karşı tutumu ise, “temel devlet ilkeleri ile uyumlu olan bakış açısı zemininde bölge ülkelerinin demokrasiye geçişini arzulamakta ve bu bağlamda bölge halklarının daha fazla özgürlük, demokrasi ve insan hakları taleplerini destekleyen bir duruş çizmektedir” (Akıllı, 2012: 45). Türkiye'nin bakış açısı, bu ülkelerdeki halkların iyiliğine bir gelişme için iç dinamiklerin önemli olduğu yönündedir. Türkiye, Arap Baharı için dış müdahaleyi desteklememekte; ve yıllardır süregelen Arap Ülkelerinde iç işlere karışmama prensibini sürdürmektedir (Akıllı, 2012: 45).

Soğuk savaş döneminin ardından bir dönüşüm geçiren Türkiye, elde ettiği stratejik rolü, yakın bölgesindeki ilişkilerini şekillendirirken kullanmaktadır. “Atatürk Türkiye'si modernleşme örneğinde Batıya endekli bir siyaset izlerken 1952'den itibaren komünizmle mücadelede NATO için güneydeki ileri bir karakola dönüşmüştü” (Kışlakçı, 2012: 173). Stratejik konumunun öneminin farkında olan Türkiye, siyasi politikalarında dış ilişkilerinde sıfır sorun politikasını ilke edinmiştir. Bu nedenle Arap Baharı'na karşı sürekli olarak iç dinamiklerin düzenlenerek sorunların çözülebileceği düşüncesini desteklemiştir.

3.15. Arap Baharı Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Tunus'taki halk ayaklanmasıyla başlayan Arap Baharı süreci, aslında halen devam eden bir süreçtir. Bir Arap ülkesindeki ayaklanma diğerini etkileyerek genişlemiştir. Ürdün, Fas, Cezayir gibi ülkelerde de bir bilinç oluşmaya başlamıştır. Tunus ve Mısır devrimleri, insanların daha fazla özgürlüğe sahip olabileceği yeni bir Arap çağını müjdelemektedir (Kışlakçı, 2013: 153).

Arap Baharı'nın sonrasındaki bölgesel politikalar her ne kadar ayaklanmaların rolünde kalsa da, yine de temeldeki bazı oluşumların anlaşılması, ilerleyen dönemdeki politika hakkında tahmin yürütmek için önemlidir. Rejim karşıtı ayaklanmalar Tunus'ta başlayarak diğer Arap ülkelerinde de görülmüştür. Bu ayaklanmaların bölgesel rolü esasen Mısır'daki ayaklanmalarda ortaya çıktı; Arap ülkelerinin önde gelenlerinden olan Mısır'da yaşanan rejim değişikliği, en çok bu ülkeyle paralel Arap ülkelerini rahatsız etmiştir. Örneğin,

Suudi Arabistan, isyanların başladığı andan beridir Mübarek'in yanında yer almıştır; aynı şekilde Mısır'la bir barış antlaşması bulunan (1977-1979 Camp David) İsrail de, Mısır'daki rejim değişikliğinden ötürü endişelenmiştir (Altunışık, 2013: 76).

Arap Baharı'nın en önemli ortak unsurlarından biri, kamuya açık alanların işgal edilmesi ve halkın meydanlarda boy göstermesidir. Bu eylemler, birer "direniş" olarak adlandırılmaktadır; yolsuzluğa direniş, haksızlığa direniş, baskıcı rejime direniş gibi. Özellikle büyük şehirlerde, kamuya açık alanların siyasi güçler tarafından düzenlenmesi ve bu alanlardaki projeler esasen iktidarın kendi gücünü halka göstermesi; bir nevi gövde gösterisidir, bu süreçte halk dışlandığı için bu düzenlemelerden farklı şekilde etkilenirler (Tripp, 2013: 73). Nasır yönetimindeki Kahire'deki Tahrir Meydanı'nda inşa edilen Mugama Binası; Mısır halkında iktidarın gücünün ve hiyerarşinin bir sembolü gibi hissiyat uyandırmıştır (Coşkun, 2013: 68).

Yukarıdaki bilgiler ışığında şu çıkarımı yapmak mümkündür: Arap Baharı yalnızca Arap ülkelerini etkileyen bir süreç olmamıştır. Amerika ve AB bu süreçte taraflarını ve yorumlarını sürekli beyan etmiş; Arap ülkelerine komşu ülkeler ise rejim değişiklikleri karşısında endişe duymuşlardır. Arap Baharı süreci ile Türkiye'de 2013 yılının Mayıs ayında baş gösteren Gezi Direnişi olayları arasında, özellikle sosyal medyanın gücü açısından kurulan bağlantılara da bakmakta fayda vardır. Olayların temelini ve oluşum şeklini bir kenara bırakarak sosyal medyanın rolü ve önemi açısından bir kıyaslama yapacak olursak; gerek Arap Baharını oluşturan olaylarda gerek Türkiye'deki Gezi Parkı olaylarında sosyal medya etkili bir biçimde kullanılmıştır. TV Kanallarına getirilen yasaklayıcı sansür uygulamalarını da protesto eden halk, sosyal medya ağları üzerinden canlı yayın ve videolar paylaşmıştır. Bu açıdan baktığımız zaman Gezi Direnişi'nde sosyal medyanın etkin bir biçimde kullanıldığını görmekteyiz. Halk, direnişini aktaran belirli TV Kanalları ve gazeteler haricindeki medya organlarını takip etmeme, izlememe, satın almama kararı vermiş ve sosyal medyayı haberleşme ve fikirlerini sunmak için kullanmıştır.

IV. BÖLÜM

SONUÇ

Ortadoğu bölgesinde Batılı rekabeti, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasında görülmüştür. Bu rekabetin yanında bölgedeki baskıcı rejimler ve bu rejimlerin Batı'yla ilişkileri, halk üzerinde hissedilir bir etki bırakmıştır. Önceki bölümlerde aktarıldığı üzere, Ortadoğu bölgesinde meydana gelen toplumsal hareketlerin arka planında birçok sebep bulunmaktadır; halkın baskıcı rejimlerden bıkmış olması, fakirliğin artması, dünya çapında meydana gelen diğer ayaklanmalar gibi. Geleneksel medyanın yanında günümüzün “sosyal medya”sı sayesinde artık dünyadaki gelişmeler çok daha hızlı bir biçimde duyulmaktadır. Arap Baharı denilen süreçte sosyal medyanın aktif bir rol oynadığı bilinmektedir. Bu rolün, bu sürece katkısının olumlu mu olumsuz mu olduğu ise tartışılan bir konudur. Bu çalışmada, sosyal medya ve Arap baharı ilişkisi, Mısır ve Tunus örneklerinden yola çıkılarak incelenmiş ve sosyal medyanın, Arap Baharını tetikleyici, kışkırtıcı bir rolü olmadığı; yalnızca bu süreçte halkların toplanması ve görüşlerini özgürce ifade edip paylaşabilmesi açısından bir ortam sağladığı görülmektedir.

Günümüz teknolojisi ve sosyal medya sayesinde, artık her bir birey, birer gazeteci, medya unsurudur. Bu sayede de en ufak olaylarda bile halkın bir araya gelmesi, geleneksel medya tarafından saklanmaya çalışılan gerçeklerin en kısa sürede duyurulması giderek kolaylaşmaktadır. Arap baharı sürecinin en iyi öğretilerinden biri de, halkın istediği zaman artık kolaylıkla bir araya gelerek tepkilerini ortaya koyabileceği gerçeğidir.

Bilindiği üzere medya, toplumsal hareketlerin şekillenmesinde büyük ölçüde etkilidir. Ancak Arap medyası Arap Baharı sürecinde yeterince tarafsız olamamıştır. Bu da, insanların tek umudunun sosyal medyada olmasını doğurmuştur. Arap medyası Arap baharı konusunda iyi bir sınav verememiş, halkların yanında durması gerekirken diktatörlerin ve baskıcı rejimlerin yanında durmuştur (Oğuzlu, 2011: 16).

Meydanlar, halkların kendilerini duyurmalarına olanak sağlamıştır. Bu durum Wall Street'i İşgal Et hareketinde de, Tahrir Meydanı'nda da benzer şekillerde gerçekleşmiştir. Toplumsal hareketler, geleneksel medya tarafından tam anlamıyla ve dürüstçe

yansıtılmamıştır. Devletler ve yöneticiler sosyal medyanın günümüzdeki rolünün farkındadır ve sosyal medya gazeteciliğinin demokrasinin gelişmesine katkıda bulunduğu bile söylenebilir. Çünkü artık geleneksel medya, gerçekleri istediği gibi saklayamayacağını bilincindedir; sakladığı zaman eleştirilecek, ortaya çıkardığı zaman ise halkın takdirini toplayacaktır. Bu da medyanın, daha cesur ve güçlü olmasını sağlar. İleri demokrasilerde medyanın rolünü unutmamak gerekir ki bu noktada sosyal medya sayesinde demokrasinin olumlu yönde etkileneceğini görmek mümkündür (Tekek, 2011: 10).

Çalışma boyunca irdelenen Arap Baharı süreci, sosyal medya ve geleneksel medya kanalları ile çok yoğun bir ilişki içerisindedir. Zira bu süreç ortaya, sosyal medyanın artık geleneksel medyaya baskın gelebileceğini kanıtlamıştır. Arap Baharı sürecindeki iki ülkeyi; Mısır ve Tunus'u örnek olarak ele alan bu çalışmanın amacı, sosyal medyanın Arap Baharı sürecini nasıl etkilediğini analiz ederek, sosyal medya kullanımının bu süreci ortaya çıkarmadığını ancak desteklediğini ispatlamaktır.

Tunus'ta Buazizi'nin intiharı ile 2011 yılında fitili ateşlenen Arap Baharı süreci, diğer Orta Doğu ülkelerine de sıçrayarak genişledi. Halk, baskıcı rejim, işsizlik, yolsuzluklar ve fakirlik gibi yıllardır süregelen sorunların rolüyle artık seslerini duyurmaya başlamıştı. Buazizi'nin sembolik sayılabilecek ölümünün üzerine meydanlarda başlayan ayaklanmalar, Arap Baharı'nı genel bir süreç olarak ele aldığımızda bu süreçte, halk örgütlenme ve meydanlarda toplanma konusunda olağanüstü bir başarı göstermiştir. Bu başarıda, sosyal medya kanallarının katkısı büyüktür. Sosyal medyanın bir nevi devrim olduğu herkesçe kabul edilen bir gerçek olsa da, Arap Baharı'nın bir sosyal medya devrimi olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Sosyal medya mecraları olayları hızlandırıcı etkili mekanlardır fakat devrim getirici özelliğinden bahsetmek için tek başına etkili olduklarının görüldüğü daha birçok örneğe ihtiyaç vardır. Sosyal medyanın Doğu'da bu devrim getirici gücüne vurgu yapılırken, Batı'da da benzer etkiyi yaratabilecek güçte olup olmadığı önemli bir tartışma konusudur.

Castells'in İnternet/yeni medya bağlamında ele aldıkları da son derece önemli bulduğum bir bakış açısı olmuştur. Castells yeni medyanın "Atina demokrasisi"ni kurumsallaştırabileceğine değinir. Fakat bu duruma eleştirel bir perspektiften bakarak

dünyanın eğitimsiz, bilgisayardan uzak kısımlarının, tıpkı Yunan demokrasisinin başlangıcında köleler ve barbarların durumu gibi, bu demokratik çekirdeğin dışında kalacaklarına vurgu yapar. Öte yandan Castells “siyasi temsil ve karar oluşturma süreçleri” güçlü elitler dışında, ilgili vatandaşlarında katkısıyla bu yeni medya teknolojileriyle birleşebilirse, yeni bir sivil toplum inşa edilebileceğine ve yeni bir elektronik taban demokrasisinin oluşabileceğine dikkat çeker (Castells, 2006: 528-529).

Arap Baharı’nda sosyal medya rolüne baktığımızda ise sosyal medyanın hiçbir şeyi yoktan var etmediğini görürüz. Arap coğrafyasındaki halkın içinde bulunduğu ekonomik durum, özgürleşme isteği, daha derin düşünüldüğünde karşılaşılan jeopolitik önem, sosyal medyaya atfedilen birincil önemi sekteye uğrattığı aşikârdır. Ayrıca sosyal medyada ki görünürlüğün kazandırdıkları veya kaybettirdikleri ise çok daha başka bir bakış açısını bize göstermektedir. Sonuç olarak, sosyal medyanın Arap ülkelerindeki ayaklanmanın jeneratörü olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Ortadoğu bölgesinde yıllardır baskıcı rejimler ve bu rejimlerin getirdiği sorunlarla yaşam mücadelesi veren halk, Arap Baharı denilen süreçle birlikte sesini duyurabileceğini ve yönetimleri etkileyebileceğini görmüştür. Ancak halk ayaklanmalarının tek rolü yönetim üzerinde değildir. Medya da bundan nasibini almıştır zira bu süreçte geleneksel medya araçları tarafsız davranamamış ve taraflı tutumlarını sürdürerek halkın değil yöneticilerin emrinde ve hizmetinde olduklarını göstermiştir. Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi burada da geleneksel medyanın bağımsızlığının korunamaması sonucunda halk, daha hızlı ve daha şeffaf olan sosyal medya kanallarını tercih etmeye başlamıştır.

Halk ayaklanmalarında sosyal medyanın gücünü gören yönetimler, Tunus, Libya ve Mısır’da gösteriler boyunca zaman zaman İnternet ve sosyal medya üzerinde yasaklamalara ve kısıtlamalara gitmiştir. Bu durumu Türkiye’de de yakın tarihte yaşamış bulunuyoruz; Youtube ve Twitter gibi sosyal medya kanallarına erişimin yasaklandığı bir süreçten henüz yeni çıktık. Bu durum, baskıcı rejimler açısından sosyal medyanın bir tehdit unsuru sayılabileceğinin en açık ve önemli kanıtıdır.

Literatür taramasının sonucunda özellikle Tunus ve Mısır'da yaşanan halk ayaklanmalarının direkt olarak sosyal medyayla bağlantılı olduğunu söylemek, bir nevi karalama kampanyası yapmaya çalışmak olur. Zira Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde zaman zaman, bazen de uzun süreli veya kalıcı olarak sosyal medyaya erişimin engellenmesi için ortaya atılan bahane de budur ve sonucun ne kadar baskıcı ve iletişim ve ifade özgürlüklerini kısıtlayıcı olduğunu düşünürsek de anti-demokratik bir çözüm yoludur. Geleneksel medyanın görevini yapmakta başarısız olduğu, taraflı ve çıkarlarına odaklanarak hareket ettiği bu kritik süreçte elbette sosyal medyanın gücü ve rolü yadsınamaz. Ancak yaşanan kanlı çatışmaların, tutuklamaların ve işkencelerin suçunu sosyal medyada halkların ayaklanması şeklinde basite indirgemek, yalnızca yanlış değil aynı zamanda görüldüğü üzere tehlikeli de bir yaklaşımdır. Bu çalışmanın amacı da, sosyal medya kanallarının Arap Baharı sürecini meydana getirmediğini, ancak insanların örgütlenmesini ve doğru bilgiyi en kısa zamanda, saniyeler içerisinde, birbirlerine ve hatta dünyaya iletmelerini sağlayan araçlar olduğunu ispatlamaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, A., (2012), “Wall Street’i İşgal Et Hareketi”, <http://www.yurtvedunya.net/Sayi3/3.pdf>.
(Erişim: 2 Mart 2014).
- Akkuş, B., (2011), “Arap Baharı’nın Uluslararası Güç Dengelerine Etkileri Üzerine Gerçekçi Bir Yaklaşım”, *Uluslararası Ortadoğu Kongresi Bildiri Kitabı*, ss.224 -235
- Arı, T., (2008), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, (4.Baskı), Bursa: MKM Yayıncılık.
- Atacan, F. (Ed.), (2004), *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Ayhan, V., (2012), “Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması”, *Ortadoğu Etütleri, ORSAM*, Cilt 3, No.2, ss.59-93.
- Babacan, M.E., Haşlak, İ. ve Hira, İ., (2011), “Sosyal Medya ve Arap Baharı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, sayı: 2, cilt: 6, ss. 63-91,
<http://www.aid.sakarya.edu.tr/abstracts.php?Id=20&dil=tr> , (26.12.2012).
- Baker, R., (1978), *Egypt’s Uncertain Revolution Under Nasser and Sadat*. Cambridge: Harvard University Press.
- Binder, L., (1978), *In a Momentum of Enthusiasm: Political Power and the Second Stratum in Egypt*. Chicago: University of Chicago Press.
- Birdal, A.; Günay, Y., (2012), “Arap Baharı” *Aldatmacası: Ortadoğu’da Emperyalist Restorasyon*. Yazılama Yayınevi: İstanbul.
- Blumer, H., (1995), “Social Movements”, *Social Movements-Critiques, Concepts, Case-Studies*, (ed.) Stanford M. Lyman, London: MacMillan.

- Bozarslan, H., (2012), *Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi: Arap İsyanlarından Önce ve Sonra*". Melike Işık Durmaz (Çev.). İletişim Yayınları: İstanbul.
- Bray, H., (2009), "Finding a way around Iranian censorship", *The Boston Globe*, 06.02.2013, www.boston.com/business/technology/articles/2009/06/19/activists_utilizing_twitter_web_proxies_to_sidestep_iranian_censorship/.
- Buzkıran, D., (2013), "Arap Baharının Türkiye'ye Olan Ekonomik Ve Sosyal Etkileri", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 5. No.1, ss.147-161
- Castells, M., (2006), *Kimliğin Gücü Enformasyon Çağı:Ekonomi, Toplum Ve Kültür, ikinci cilt*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M., (2008), *Ağ Toplumunun Yükselişi Enformasyon Çağı, Ekonomi, Toplum Ve Kültür, birinci cilt*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cleveland, W.L., (2008), *Modern Ortadoğu Tarihi*, (Çev. Mehmet Harmancı), (3. Baskı), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Coşkun, M.K. (2007), *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Crovitz, Gordon, (2013), *Egypt's Revolution by Social Media*, <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052748703786804576137980252177072>, 22.03.2013.
- Çağlayan, H. (Ed.) (2011). *Çalıştay Raporu 20 Aralık 2011 – İstanbul. Ortadoğu'nun Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Dönüşümünde Kadın Güçlenmesi*. Kagider.
- Çayır, K., (1999), "Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal/ Toplumsal Hareketler", *Yeni Sosyal Hareketler* içinde (ss. 20-50), (Haz.) Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Çetinkaya, D., (2008), “Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler”, (Der.) Doğan Çetinkaya, *Toplumsal Hareketler, Tarih, Teori ve Deneyim* içinde (ss. 15-65), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çıldan, C., (2011), “Sosyal Medya’nın Politik Katılım ve Hareketlerdeki Rolü” Mustafa Ertemiz, H.Kaan Timuçin, Evren Küçük, Duygu Albayrak, Bilkent Üniversitesi Bilgisayar Teknolojisi ve Bilişim Sistemleri Bölümü, Ankara.
- Çoban, B., (2009), “Yeni Toplumsal Hareketler, Sınıf Mücadelesi ve Ütopya”, *Küreselleşme, Direniş, Ütopya, Yeni Toplumsal Hareketler, Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet* içinde (ss. 9-43), (Haz.) Barış Çoban, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Çoban, B., (2009), “Yeni Toplumsal Hareketler ve İktidar Sorunu”, *Küreselleşme, Direniş, Ütopya, Yeni Toplumsal Hareketler, Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet* içinde (ss. 175- 191), (Haz.) Barış Çoban, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Dareini, A. A., “Iran Reformists Hope for High Election Turnout”, *Associated Press*, (22.05.2009).
- Dede, A., (2011), “TheArabUprisings: DebatingtheTurkish Model”, *InsightTurkey*, Cilt: 13, No: 2, ss.23-32.
- Dolgun, U., (2011), “İnternet ve Demokrasi”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, sayı:44, ss. 221-235, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iktisatsosyoloji/article/viewArticle/11379> , (14.11.2012).
- Ekici, B., (2004), “Mısır Arap Cumhuriyeti Yönetim Sistemi”, http://www.arem.gov.tr/proje/yonetim/Dunyada_Kamu_yon/misir.pdf., (15.08.2014).
- El-May, M., (2011), “The Jasmine Revolution”, *Turkish Policy Quarterly*, Cilt 9, Sayı 4.
- Engin, B., (2011), “Yeni Medya ve Sosyal Hareketler”, *Cesur Yeni Medya*, e-kitap, der. Mutlu Binark, Işık B. Fidaner, Ankara, Alternatif Bilişim Derneği Yayınları.

Ercan, E., *Kuramcılar- Marshall McLuhan*,

<http://www.medyakronik.net/akademi/kuramcilar/marshall.htm>, (14.11.2012).

Erbay, N. Ö., (2012), “ Sosyal Medyada Arap Baharı”, (Ed.) Edibe Sözen, *Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz* içinde (ss. 147- 164), İstanbul: Alfa Yayınları.

Erdem, B. K., (2012), “ Yeni Dünya Düzeni’nin Rizomları: Araplar ve Sosyal Medya”, (Ed.) Edibe Sözen, *Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz* içinde (ss. 165- 187), İstanbul: Alfa Yayınları.

Gerbaudo, P., (2014), *Twitler ve Sokaklar*, Agora Kitaplığı.

Giddens, A., (2000), *Sosyoloji*, (Haz.) Hüseyin Özel ve Cemal Güzel, İstanbul: Ayraç Yayınları.

Giglo, M. (2011). The Facebook Freedom Fighter. Newsweek, 21 Şubat 2011.

Gladwell, M., (2010), “Small Change Why the revolution will not be tweeted,” *The New Yorker*, 23.05.2013,
www.newyorker.com/reporting/2010/10/04/101004fa_fact_gladwell?currentPage=all.

Gökçe, O., (2012), “ Yeni Medya- Kamuoyu- Demokrasi”, (Ed.) Edibe Sözen, *Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz* içinde (ss.37- 54), İstanbul: Alfa Yayınları.

Günel, A., (2004), “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”,
http://www.onlinedergi.com/MakaleDosyalari/51/PDF2004_1_15.pdf, (Erişim: 15 Mart 2014).

Gürson, P., (2010), *Suriye*, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Hamzawy, A. (28 January 2011). “The Day of Anger - A New Protest Scene in Egypt”, 10 Aralık 2013 tarihinde, “<http://carnegieendowment.org/2011/01/28/day-of-anger-new-protest-scene-in-egypt/fil>” adresinden alınmıştır.

Hardt, M., Negri, A., (2012)., *Duyuru*, (Çev.) Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M., Negri, A., (2004), *Çokluk*, (Çev.) Barış Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M., Negri, A., (2011). “The Fight for 'Real Democracy' at the Heart of Occupy Wall Street”, <http://www.foreignaffairs.com/articles/136399/michael-hardt-and-antonio-negri/the-fight-for-real-democracy-at-the-heart-of-occupy-wall-street?page=show>, (22.03.2013).

Kayaoğlu, İ., (1975), “İslam Ülkelerinin Yakın Tarihi”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, Ankara, ss. 199-218.

Lilla, M., (2007)., “The Politics of God,”, *The New York Times Magazine*: Kısım 6.

Işık, G., (2013), *Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareketler*, Ankara: Nobel Yayınları.

Irak, D. ve Yazıcıoğlu, O., (2012), *Türkiye Ve Sosyal Medya*, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Kalemdaroğlu, S., (2013), “Tarihsel ve Ekonomi-Politik Bağlamda Müslüman Kardeşlerin Yükselişi ve Düşüşü”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Sayı: Mart 2013.

Karaçor, S., (2009), “Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, sayı: 2, cilt: 16, ss. 121-131, http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C16S22009/121_131.pdf, (14.11.2012).

Kevser, Ş., (2008), “ABD’nin Müdahalesi Sonrası Değişen Irak Yayıncılık Sistemi”, *Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*.

Kırık, A.M., (2012), “Arap Baharı Bağlamı’nda Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm”, *Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1 Sayı 3, ss.87-98.

Kışlakçı, T., (2012), *Arap Baharı*. İlimyurdu Yayıncılık: İstanbul. 3. Baskı.

Koçak, K.A., (2012), “Yasemin Devrimi’nden “Arap Baharı’na Tunus”, *Yasama Dergisi*, Sayı 22, ss.22-61.

Kutlay, M. ve Dinçer, O., (2011), “Arap Baharı ABD’NİN Hegemonik Projesi midir?”, *Türkiye Günlüğü*, sayı:107, ss. 101-109, http://www.academia.edu/1006208/Arap_Bahari_ABDnin_Hegemonik_Projesi_midir, (14.11.2012).

Laçiner, S., (2009), “İran Seçimleri ve ABD”, *USAK Stratejik Gündem*, <http://www.usakgundem.com/yazar/1189/İran-seçimleri-ve-abd.html>.

Laçiner, S., (2009), “Devrimin Öz Çocukları Kapışıyor”, *Star, Açık Görüş*.

Laçiner, S., (2009), “Obama’nın Ortadoğu Politikasının İlk Sonucu: İran Gösterileri”, *USAK Stratejik Gündem*, <http://www.usakgundem.com/yazar/1195/obama'nın-ortadoğu-politikalarının-ilk-sonucu-İrangösterileri.html>.

Lelandais, G. E., (2009), “Sosyal Hareketler Teorileri ve Küreselleşme”, *Küreselleşme, Direniş, Ütopya, Yeni Toplumsal Hareketler, Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet* içinde (ss. 63-91), (Haz.) Barış Çoban, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Lewis, B., (2005), *Ortadoğu*, Ankara: Arkadaş Yayıncılık.

Mabro, R., (1974), *The Egyptian Economy: 1952-1972*, London: Oxford University Press.

Mackey, R., (2011), Video That Set Off Tunisia’s Uprising, <http://thelede.blogs.nytimes.com/2011/01/22/video-that-triggered-tunusias-uprising>, 25.03.2013.

- Melucci, A., (2007), “Yeni Toplumsal Hareketler: Sosyolojik Bir Yanılgı Üzerine Düşünceler”, *Fark/Kimlik, Sınıf*, Hayriye Erbaş (der.) içinde, EOS Yayınları, Ankara, ss.87-104.
- Möller, M. (2011). Gefangen im Dilemma? Ein strategischer Ansatz der Wahl und Revolutionsteilnahme. *ORDO Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, 62.
- Oğuzlu, T., (2011), “Arap Baharı Yansımaları”, *ORSAM*. Cilt:3, Sayı: 36. ss. 8 – 16.
- Osman, T., (2010), *Egypt on the Brink: From Nasser to Mubarak*, New Haven: Yale University Press.
- Owen, R. (2000), *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*. New York: Routledge.
- Özkul, M., (2011), “Ortadoğu’daki Halk Hareketlerinin Kaldıraçları: Küreselleşmenin Çelişkileri, İslami Düşünce ve Katılım”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2.
- Öztürk, M., (2010), “Arap Ülkelerinde Osmanlı İdaresi”, *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*, ss.325-351
- Pekşen, H. D., (2011), “Ortadoğu’daki Halk Hareketlerinin Arka Planı”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1480:ortadoudaki-halkhareketlerinin-arkaplan&catid=168:ortadogu-analizler, Erişim tarihi 16 Aralık 2013.
- Prashad, V., (2012), *Arap Baharı, Libya Kıtışı*. Yordam Kitap: İstanbul.

Salem, N., (1984), Habib Bourguiba, Islam, and the creation of Tunisia, USA: Croom Helm.

Sanlı, Leyla, (2005), *Politik Kültür ve Toplumsal Hareketler*, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Sandıklı, A., Kaya, E., (ed.) (2014), *Ortadoğu'da Değişim ve Türkiye*, Bilgesam Yayınları: İstanbul.

Seksek, T., (2011), “Twitter usage in the MENA region”, *Arab Social Media Report*, <http://interactiveme.com/2011/06/twitter-usage-in-the-mena-middle-east/>, 22.03.2013.

Sözen, E., (2012), “Sosyal Medya'nın Arkeolojisi”, (Ed.) Edibe Sözen, *Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz* içinde (ss.1- 36), İstanbul: Alfa Yayınları.

Stevenson, N., (2008), *Medya Kültürleri*, çev. Göze Orhon, Barış Engin Aksoy, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Sütçü, G., (2007), “İktidarın Müzelerinin Sanal Uzamdaki Varlığı Üzerinden Siyasal İletişimi Yeniden Düşünmek”, (Der.) Mutlu Binark, *Yeni Medya Çalışmaları* içinde (ss. 71-94), Ankara: Dipnot Yayınları.

Şahin, M., (2011), “Tunus Olayları, Ortadoğu ve Türkiye Deneyimi”, *Ortadoğu Analiz*, Sayı 26.

Şen, F., (2012), “Toplumsal Hareketler ve Medya: Wall Street İşgali'nin Medyada Temsili”, *Yeditepe Üniversitesi Küresel Medya Dergisi*, sayı: 2, cilt: 4, ss. 126-154.

Şener, G., (2011), “ İnternet ve Demokrasi İlişkisine Dair Eleştirel Bir Yaklaşım”, <http://www.politikadergisi.com/pd-uye/politika-dergisi> , (14.11.2012).

Şentürk, Ü., (2006), “ Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 30, No: 1, Mayıs.

- Takeyh, R. ve Gvosdev, N. K., (2004), *The Rise and Fall of Radical Political Islam*. Westport, CT: Praeger Publishers.
- Tandoğan, A., (2013), “Arap Baharı Sürecinde Mısır”, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Tanrıverdi, N., (2011), “Tunus’ta Halk Ayaklanması: Nedenleri ve Rolü”, *ORSAM Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı 26, ss. 27 - 33.
- Tekek, M., (2011), Sosyal Medya ve Arap Baharı, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2964>, 05.05.2013.
- Tekkaya, D., (2009), *Büyük Ortadoğu Projesinin Arka Planı ABD-Türkiye-Ortadoğu Üçgeni*. İmaj Yayıncılık: İstanbul.
- Telli, A., (2012), “ Mısır Devrimi’ nde Sosyal Medya’nın Rolü”, *Bilge Strateji*, cilt: 4, sayı: 7, ss. 76- 103, <http://www.bilgestrateji.com> , (14.11.2012).
- Tokgöz, O., (1972), *Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo ve Televizyon Sistemleri*. Sevinç Matbaası: Ankara.
- Touraine, A., (2002), *Modernliğin Eleştirisi*, İstanbul: YKY Yayınları.
- Touraine, A., (1999), “Toplumdan Toplumsal Harekete”, *Yeni Sosyal Hareketler içinde*, (Haz.) Kenan Çayır, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tosun, N., (2010), *İletişim Temelli Marka Yönetimi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Tripp, C., (2013), *The Power and The People: Paths of Resistance !n the Middle East*. Cambridge, Cambridge University Press.

Türkden, H., (2012), ‘‘Sosyal Medya Kullanımının Değişim Hareketlerindeki Rolü: Tunus ve Mısır’’, <http://iletisim.ieu.edu.tr/karine/?p=292> , (14.11.2012).

USAK, (2009), *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, sayı: 09-02, ss. 2-66, www.usak.org.tr, 18.03.2013.

Uyar, T. S., (2003), ‘‘Toplumsal Hareketler ve Çevre’’, *Toplumsal Hareketler Konuşuyor* içinde (ss. 133-140), (Haz.) Leyla Sanlı, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Vafa, A., (2011) ‘‘Gladweell’s (and My) Thoughts on Revolution’’, *The Offence/ Balance*, 06.02.2013, <http://azv321.wordpress.com/2010/09/27/gladwells-and-my-thoughts-on-revolution/>.

YULİSA (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü), (2012), ‘‘Arap Bahari ve Türkiye: Demokrasi, Güvenlik ve Düzen Arayışı’’ Konferansı/Çalıştayı’, Ankara.

Wallerstein, I., (2011), ‘‘The Fantastic Success of Occupy Wall Street’’, www.iwallerstein.org.

Wiktrowicz, Q., (2001), *The Management of Islamic Activism*. New York , NY: State University of New York Press.

İnternet Kaynakları

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/10/121004_facebook_onemillion.shtml, 26.02.2013.

<http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/12105895.asp?gid=234> , 26.02.2013.

<https://twitter.com/about>, 11.03.2013.

<http://www.sabah.com.tr/Teknoloji/Haber/2012/03/16/iste-turkiyenin-twitter-istatistikleri>, 11.03.2013.

<http://interactiveme.com/index.php/2011/06/twitter-usage-in-the-mena-middle-east/>, 11.03.2013.

<http://www.youtube.com/yt/press/statistics.html> , 13.03.2013.

<http://answers.yahoo.com/question/index?qid=20090726193217AAWJ0wS>, 14.03.2013.

atabotebde.files.wordpress.com/2012/01/blog.pptx, 14.03.2013.

<http://socialcapital.wordpress.com/2011/01/26/twitter-facebook-and-youtubes-role-in-tunisia-uprising/>, 18.03.2013.

http://www.nytimes.com/2009/06/29/world/europe/29europe.html?_r=0 , 22.04.2013.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8123579.stm , 22.04.2013.

<http://occupywallst.org/about/>, 22.03.2013.

<http://interactiveme.com/index.php/2011/06/twitter-usage-in-the-mena-middle-east/>, 11.03.2013.

<http://www.impr.org.tr/misirda-darbe-karsitlari-ve-destekcileri-ic-savas-mi/#.UsV9k7QY7kA>,
(15.08.2014).

<http://www.trthaber.com/>, 21 Ocak 2012. (15.08.2014).

“Tunisian economy to be purged legally, exiled economist says”, The Daily Star, 18 January 2011,
http://www.dailystar.com.lb/article.asp?edition_id=10&categ_id=3&article_id=123767#axzz1CzhzA7Jp

“Tunisia President Ben Ali ‘will not seek new term’”, BBC World, 13 January 2011,
<http://www.bbc.co.uk/news/world-afri-ca-12187084>

Egypt Uprising: Hosni Mubarak Steps Down; Interview with Wael Ghonim (CNN newscast Feb. 11, 2011) (transcript available at <http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/1102/11/bn.02.html>).

http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/arab_spring/index_en.htm,

(12. 12. 2013)